

Волинська обласна
державна адміністрація

Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки

Юридичний факультет

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ,
ЇХ ЗАХИСТУ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ
Міжнародна науково-практична конференція

12 грудня 2014 р. м. Луцьк, Україна

ЗМІСТ

ACCESS TO ENVIRONMENTAL INFORMATION AS HUMAN RIGHT - SPECIFIC ISSUES IN POLISH REGULATIONS.....	5
Bogusz Bomanowski.....	5
ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИНУ	6
Стаднюк А. В.....	6
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ДИТИНИ: ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА	8
Колодяжна В. В.	8
ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ ДОПОМОГИ СІМ'ЯМ З ДІТЬМИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ	10
Вознюк Н. І.....	10
ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ.....	11
Михальчук А. В.....	11
ДО ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ПРОМИСЛОВОГО ЗРАЗКА З ІНШИМИ ОБ'ЄКТАМИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	13
Вербицька І.В.	13
ЄВРОПЕЙСЬКА НОРМАТИВНО–ПРАВОВА БАЗА ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ РОМСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ.....	16
Демчук А. М.	16
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ЗАСУДЖЕНИХ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....	18
З. В. Журавська.....	18
ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД	20
Крисюк Ю. П.....	20
ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ КОНСТИТУЦІЙНИМ ТРИБУНАЛОМ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА	23
Шевчук І. М.....	23
ЗАХИСТ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ	25
Гусак А.П.....	25
ЗАХИСТ ПРАВ ОСОБИ ЗАСУДЖЕНОГО ПРИ ПРОВАДЖЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВАХ	27
Батюк О. В.....	27
ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС ПОНЯТТЯ МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ	29
Гусак Т. П.....	29
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА “ВБИВСТВО ЗІ СПІВЧУТТЯ”	32
Назарова А.Ю.....	32
КРИМІНОЛОГІЧНА ТИПОЛОГІЯ ЖІНОК, ЯКІ ВЧИНИЛИ УМИСНЕ ВБИВСТВО МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ.....	34
Старко О.Л.	34
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ГАРАНТІЙ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА.	36
Наконечна Г. Я.....	36

ОСВІТНІ ПРАВА ЖІНОК: СТАН ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ (1917 – 1991 РР.)	38
Булавіна С.Є.....	38
ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ СУДАМИ ШВЕЦІЇ.....	41
Музичук К. С.	41
ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ У НАЦІОНАЛЬНЕ КРИМІНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПОЛОЖЕНЬ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ ЩОДО БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ	43
Б.О. Чупринський.....	43
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ОКРЕМИХ ВИДІВ ОДНОСТОРОННІХ ПРАВочИНІВ ПРИ СПАДКУВАННІ	46
Качановський В.В.....	46
ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТЕРОРИСТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ	47
Скуба Г.В.	47
ПОНЯТТЯ ТА ФОРМИ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ДИТЯЧОЇ ПРАЦІ.....	50
Старчук О. В.	50
ПРАВО ЛЮДИНИ НА НЕДОТОРКАННІСТЬ ЖИТЛА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	52
Крикунов О. В.	52
ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА	55
Гороть А. М.....	55
ПУБЛІЧНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ СІМЕЙНОГО ТИПУ ЯК КВАЗІ-СІМЕЙНОЇ ФОРМИ ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ	57
Кекіс Л. І.....	57
РОЛЬ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ У ПРОЦЕСІ ЛЮСТРАЦІЇ В УКРАЇНІ	60
Т. В. Наливайко	60
РОЛЬ РАДИ ЄВРОПИ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ	63
Лаба О.В.....	63
РОЛЬ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У ЗАПОБІГАННІ НАРКОМАНІЇ СЕРЕД МОЛОДІ.....	66
Бондар Н. О.	66
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТЯГНЕННЯ ПЕНІ В СУДОВОМУ ПОРЯДКУ ЗА КРЕДИТНИМ ДОГОВОРОМ.	68
Філіпович В.Є.....	68
УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄС – ВАЖЛИВИЙ КРОК НА ШЛЯХУ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ	73
Шевчук Л. М.	73

ACCESS TO ENVIRONMENTAL INFORMATION AS HUMAN RIGHT - SPECIFIC ISSUES IN POLISH REGULATIONS

Bogusz Bomanowski

Department of Administrative Law and Administrative Science, Environmental Law Unit, UŁ - University of Lodz (Uniwersytet Łódzki), Faculty of Law and Administration, (WPiA), Kopcińskiego street 8/12, Lodz (Łódź), Poland;

The United Nations Economic Commission for Europe (UNECE or ECE) Aarhus Convention was the first (and, up today, the only one) international public hard-law act developed as the consequence of the third-generation human rights occurrence on the field of environmental law. It was divided into three parts:

- Access to Information,
  - Public Participation in Decision-making
- and
- Access to Justice in Environmental Matters

It entered into force on 30 October 2001.

In the EU law system the similar scope of issues is a subject of regulation of the Directive 2003/4 EC of the European Parliament and of the Council of 28 January 2003 on public access to environmental information and repealing Council Directive 90/313/EEC.

Since 3 October 2008 a Polish law could be generally considered as adopted to both, international and EU standards by acceptance of the *Act on access to information about environment and its' protection, participation of the society in the environmental protection and about environmental impact assessments*.

The period of nearly ten years between the establishment of Convention of Aarhus in 1998 to the introduction of the, gives an opportunity to develop some opinion on procedures meant for providing the society as well as individuals with a wide range of information concerning environment, environment protection methods, sources of environmental law, etc.

There are few significant issues observed on the borderlands of aforementioned three regulations and, especially on the field of state law regulation itself.

It is worth mentioning, that environmental law doctrine is claiming the insufficient precision of an existing principle, predominately due to lack of appropriate procedural instruments to claim rights of certain subjects of law.

The main objective of proper paper / presentation is to mark several steps on the way to solving aforementioned problem, basing on Polish and EU solutions.

Literature:

1. Boyle, A., Anderson, M., *Human Rights Approaches to Environment Protection*, Oxford 1996;
2. Kiss, A., Shelton, D., *International Environmental Law*, wyd. 3, New York 2003;
3. Ciechanowicz-McLean, J. *Prawo i polityka ochrony środowiska*, Warszawa 2009;

4. Przybojewski J., *Konstytucyjne ujęcie zasady zrównoważonego rozwoju*, w: *Zrównoważony rozwój - od utopii do praw człowieka*, red. A. Papuziński, Bydgoszcz 2005;
5. Borys T., *Wąskie i szerokie interpretacje zrównoważonego rozwoju i oraz konsekwencje wyboru*, w: *Zrównoważony rozwój - od utopii do praw człowieka*, red. A. Papuziński, Bydgoszcz 2005;
6. Bukowski Z., *Zrównoważony rozwój w systemie prawa*, Toruń 2009;
7. Bukowski Z., *Pojęcie zrównoważonego rozwoju w prawie polskim*, w: *Zrównoważony rozwój - od utopii do praw człowieka*, red. A. Papuziński, Bydgoszcz 2005;
8. Bomanowski, B., *Zasada zrównoważonego rozwoju, wnioski de lege lata i de lege ferenda*, [w:] *Zrównoważony rozwój na poziomie lokalnym i regionalnym. Teoria i praktyka*, M. Burchard-Dziubińska (red.), A. Rzeńca (red.), Łódź 2010, s. 26-46

ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИНУ

Стаднюк А. В.

Науковий керівник: Старко О. Л.

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

На сьогодні в науці кримінального права не склалося єдиного підходу до визначення змісту поняття предмета злочину, а також щодо його місця в загальній структурі складу злочину. Немає усталеної відповіді на те, чи може бути предметом злочинного посягання інформація, електроенергія, право на майно, дії майнового характеру, послуги тощо. Звідси невирішеним видається питання щодо матеріальності предмета злочину. Спірним вважається також проблема визнання людини, її органів і тканин предметами злочинів та визнання тотожними у посяганнях проти особи понять предмета злочину і потерпілого. У різні часи дослідженням даних проблем займалися такі вчені, як В. Я. Тацій, В. М. Кудрявцев, Є. В. Фесенко, В. І. Педан, А. А. Піонтковський, Є. В. Лащук та інші, однак єдиного підходу до їх розв'язання так знайдено і не було.

Метою дослідження є аналіз різних наукових точок зору щодо змісту поняття предмета злочину та їх співставлення із нормами закону про кримінальну відповідальність.

Перш за все, варто зазначити, що ряд учених взагалі не виділяє предмет злочину як елемент складу злочину. Так, А. А. Піонтковський вважає, що про предмет варто говорити лише у випадку, коли на нього не посягають. У всіх інших випадках, матеріальна річ є не предметом злочинного посягання, а безпосередньо його об'єктом [1, с.117-119]. Однак, не можна говорити про тотожність предмета та об'єкта злочину. Предмет не відноситься до суспільних відносин, благ та цінностей, на які здійснюється злочинне посягання. Так, незаконно вироблений диск для лазерних систем зчитування (ст. 203-1 Кримінального кодексу України) не відноситься до безпосереднього об'єкта даного злочину, під яким слід розуміти суспільні відносини у сфері господарської діяльності, пов'язані із виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування, на які посягає цей злочин [2, с. 72]. Тому, слід погодитися із думкою В. Я. Тація щодо існування предмета злочину поряд із об'єктом злочину (а не всередині нього) та розглядати його в структурі складу злочину в якості факультативної ознаки (елемента), відсутність якого в передбачених законом випадках виключає в діяннях особи наявність складу злочину [3, с. 93].

Щодо визначення змісту поняття предмета злочину, то більшість вчених (М. Й. Коржанський, Є. В. Фесенко, Є. В. Лащук та ін.) притримуються думки щодо матеріальності предмета злочину та розуміють під ним матеріальні цінності, з приводу яких та (або) шляхом безпосереднього впливу на які вчиняється злочинне діяння [4, с. 61]. Однак, на думку В. І. Педана, і ми його підтримуємо, із таким визначенням поняття предмета злочину

важко погодитися, оскільки виходячи із змісту диспозицій багатьох норм Кримінального кодексу України (далі – КК України) можна зробити висновок, що предметом злочину, окрім матеріальних цінностей, також можуть виступати й різноманітні інтереси, блага та нематеріальні цінності (в тому числі й особисті немайнові права) [2, с. 72]. Так, склад злочину у вигляді порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163 КК України) у якості предмета злочину передбачає листування, телефонні розмови, телеграфну чи іншу кореспонденцію, які не є речами матеріального світу. Окрім того, відповідно до нової редакції ст. 368-2 КК України предметом незаконного збагачення виступає неправомірна вигода, під якою законодавець розуміє грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову.

Об'єктом тривалих дискусій сьогодні залишається також проблема визнання окремих органів, тканин і крові людини предметом злочину. Щодо цієї проблеми існують протилежні точки зору. Зокрема, одна з них полягає в тому, що людина (її органи, тканини, тіло, організм тощо) не може бути предметом злочину; відповідно до іншої – людина є живою біологічною істотою, щодо якої вчиняються злочинні діяння. Так, Є. В. Фесенко стверджує, що люди, тіло, організм людини, не охоплюються поняттям предмета злочину, оскільки структура цінностей як об'єкта злочину включає поняття «потерпілий» з відповідними характеристиками, в тому числі і фізичного стану тощо [5, с. 76–77]. Однак, така позиція є спірною. Зокрема, Є. В. Лащук зазначає, що предметом злочину, передбаченого ст. 314 КК України (незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів), виступають не наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги, які використовуються для впливу на організм іншої особи як знаряддя вчинення злочину, а організм особи (потерпілого), – саме на нього впливає злочинець за допомогою зазначених засобів і речовин [4, с. 17].

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що під предметом злочину слід розуміти речі матеріального світу, а також інші (матеріальні та нематеріальні) суспільні інтереси, цінності, блага, з якими закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність в діяннях особи складу конкретного злочину. Виходячи із змісту диспозицій статей КК України, можна зробити висновок, що правова доктрина кримінального права України відходить від виключно матеріального розуміння поняття предмета злочину та, реагуючи на значну криміналізацію діянь у нематеріальній сфері, значно розширює зміст поняття предмета злочину.

Список використаних джерел

1. Пионтовский А. А. Преступление: Часть общая / Курс советского уголовного права: В 6 т. – Т. 2. – М., 1970. – 516 с.
  2. Педан В. І. Определение содержания понятия предмета преступления и его места в общей структуре состава преступления // В. І. Педан // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 6. – с. 70-73.
  3. Кримінальне право України: Загальна частина / За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К.; Х., 2002. – 416 с.
  4. Лащук Є. В. Предмет злочину в кримінальному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Є. В. Лащук. – К., 2005. – 23 с.
- Фесенко Є. В. Цінності як об'єкт злочину // Є. В. Фесенко // Право України. – 1999. – № 6. – с. 75-78.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ДИТИНИ: ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Колодяжна В. В.

СНУ імені Лесі Українки

Приєднавшись 1991 року до Конвенції про права дитини, ратифікувавши її та підписавши Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, наша держава взяла на себе великі зобов'язання в царині забезпечення прав людини [4]. Процес запровадження омбудсманів або уповноважених з прав дітей почався не так давно та триває й дотепер. Сьогодні такі структури активно утворюються, оскільки вони є захисниками найбільш вразливої групи населення – дітей, яким потрібні незалежні механізми для захисту та просування їх прав. У цьому контексті для України може бути корисним досвід сусідньої Республіки Польща.

Польща уже зробила великий внесок у розвиток та пропаганду прав дитини. Після війни поляк Людвік Райчман висловив ідею створення ЮНІСЕФ, фонду для всіх дітей світу, а в 1978 р. за ініціативою уряду Польщі Комісія ООН з прав людини почала роботу над проектом Конвенції про права дитини. До її прийняття правовий статус дитини відповідав принципам: «ще ні», «діти ще не можуть», «вони ще не розуміють», «вони ще не знають», «вони ще не...».

20 листопада 1989 року Генеральна Асамблея ООН прийняла Конвенцію про права дитини. Вона містила такі положення, як «Дитина має право на ...», що стали новим правовим стандартом стосовно дитини як суб'єкта права. Республіка Польща ратифікувала Конвенцію про права дитини 7 липня 1991 року.

Робота по запровадженню інституту Омбудсмана у справах дітей у Польщі була ініційована неурядовими організаціями та групами, що працюють у сфері захисту прав дітей. У результаті проведеної діяльності до Конституції Польщі 1997 року були внесені доповнення щодо юридичного обґрунтування необхідності його створення [3, с. 16].

Конституція Польщі надала вагомого значення правам дитини, прискоривши цим запровадження Омбудсмана у справах дітей у країні. Стаття 72 (параграф 4) Конституції не дає чіткого опису повноважень та процедури призначення Омбудсмана у справах дітей. Однак у ній зазначено посилання на Закон про Омбудсмана у справах дітей, що свідчить про надання певної свободи законодавцям при визначенні статусу інституції: „Закон визначає повноваження та процедуру призначення Омбудсмана у справах дітей” (ст. 72, п. 4 Конституції) [1].

Перелічуючи функції, що не можуть поєднуватися з повноваженнями парламенту, Конституція (Стаття 103, параграф 1) прирівнює статус Омбудсмана у справах дітей до статусу Президента Національного Банку Польщі, Голови Вищої Палати Контролю та Уповноваженого з захисту прав людей.

В Польщі існує кілька інституцій, що працюють у сфері захисту прав дітей. Проте дуже часто вони діють виключно в межах певного соціального середовища або території. Іноді покращення становища дітей є чи не єдиною метою таких організацій. Запровадження Омбудсмана у справах дітей згідно з Конституцією означало появу незалежної інституції, що діє з метою максимального захисту прав дітей.

Відповідно до зазначеного Закону, всі дії Омбудсмана у справах дітей, спрямовані на створення дитині необхідних умов для повного та гармонійного розвитку, повинні проводитися з належною повагою до її честі та гідності. Щоб надати дитині такі можливості, потрібно захищати її від насильства, жорстокості, експлуатації, а також боротися проти деморалізації, жорстокого поводження та інших форм неналежного ставлення до дітей [2].

У червні 2001 року польський Омбудсман у справах дітей заявив про бажання приєднатися до ЕНОС і був прийнятий. Мережа ЕНОС ініціює спільні дії, що спрямовані на розширення прав дитини на захист і базуються на прагненні організацій запроваджувати незалежні інститути Омбудсманів у справах дітей у кожній європейській країні та закріплювати законодавчо їх повноваження. Омбудсман у справах дітей Польщі брав участь у роботі ЕНОС з розвитку стандартів функціонування незалежних установ, що працюють в інтересах дітей. Йому було доручено організувати Першу конференцію Омбудсманів з прав дитини у Центральній та Східній Європі.

Зважаючи на важливість проблем та завдань у цій сфері, що стоять перед Польщею, 23-24 травня 2003 року у співпраці з Урядовою Радою з питань населення, Головним статистичним управлінням та ЮНІСЕФ Омбудсман у справах дітей організував у Польщі Саміт в інтересах дітей, а пізніше провів національний Форум неурядових організацій. Це була безпрецедентна подія в історії Польщі. На зустрічі були присутні представники найвищих органів національної влади, в тому числі Омбудсман у справах дітей, Уповноважений з громадянських прав, представники судових органів влади, органів самоврядування всіх рівнів, представники церкви, понад 120 НУО, представники наукових кіл, ЗМІ. Вони вперше обговорювали проблеми польських дітей, у комплексі та спільно працювали над пропозиціями щодо їх вирішення та розробкою нових стандартів захисту прав дітей. Щоб підтвердити свій обов'язок щодо поліпшення становища дітей та молоді в Польщі, учасники Саміту та Форуму прийняли Декларацію та План дій. Цей документ висвітлює всі особливості положення дітей та молоді в країні і подає детальний план дій на наступні роки. На думку Омбудсмана у справах дітей, він мав стати основою для розвитку Національного Плану дій в інтересах дітей. Ці зобов'язання уряду виходили з документу «Світ сприятливий для дітей», що був підписаний Польщею на Спеціальній Сесії Генеральної Асамблеї ООН в інтересах дітей, яка проходила 8-10 травня 2002 р [5, с. 44].

Запровадження Омбудсмана у справах дітей значно збагатило існуючі засоби захисту прав дітей. Важелі впливу, які має Омбудсман у справах дітей, можуть бути охарактеризовані як «м'які». Вони схожі на ті, якими володіють міжнародні інституції (тобто Комітет ООН у справах дітей), що контролюють дотримання зобов'язань щодо захисту прав людини. Але як засвідчують факти, вони дуже ефективні, тоді як «жорсткі» методи органів влади є малоефективними. Їх застосування вимагає діалогу та взаємної співпраці, що робить становище більш гнучким.

Запровадження Омбудсмана у справах дітей свідчить про виникнення незалежної установи, наділеної правом контролю, ініціативи та попередження виникнення негативних явищ у сфері захисту прав дитини, а також підтримки заходів, спрямованих на максимальне досягнення цієї мети.

Завдяки спільним зусиллям багатьох поляків, діти отримали можливість «говорити». Вони все частіше бажать висловлювати свої проблеми. Цей процес поки що знаходиться на стадії розвитку. Діти мають свого захисника і друга в особі Омбудсмана у справах дітей. Тепер настав час відкритися серцям та думкам дорослих і відповідальних за дітей у Польщі заради захисту прав дітей [5, с. 46].

Отож, основним чинником доцільності запровадження посади дитячого омбудсмана є його функціональна спрямованість на поліпшення життя дітей, ефективний захист їх прав і свобод. Причому дитячий омбудсман має добиватися не тільки дотримання законодавчо закріплених прав дітей, але і розширення обов'язків батьків перед дітьми і більш повного їх дотримання. Він повинен вимагати справедливого відношення до дітей з боку різноманітних органів влади, допомагати дітям в реалізації належних їм прав, а також сприяти визнанню за дітьми тих прав, які ще не знайшли своє законодавче закріплення. Уповноважений повинен захищати права дітей, маючи на меті, перш за все, надання їм можливості задовольняти свої

фізіологічні потреби, підтримувати на необхідному рівні стан свого здоров'я, створювати перспективи для розвитку і умови для самореалізації дітей; відстоювати їх інтереси після розлучення батьків, при виникненні у дітей проблем із засобами масової інформації, охороняти права дітей, що знаходяться в спеціалізованих установах і т.п. Тобто цей правозахисний орган повинен не тільки стояти на сторожі прав і свобод дитини, але і своєю діяльністю створювати умови для забезпечення уваги, турботи і любові до дітей.

Література:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. // Dziennik Ustaw.
2. Ustawa o Rzeczniku Praw Obywatelskich: z dnia 15 lipca 1987 r. // Konstytucja RP i inne teksty.
3. Греков І.П. Порівняльна характеристика правового статусу омбудсмена в Польщі і Україні / І.П. Греков // Міжнародно-правове забезпечення стабільності та безпеки суспільства : матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів та студ. юридичного факульту, м. Суми, 25 травня 2013 р. / Ред.кол.: А.М.Куліш, М.М. Бурбика, М.І. Логвиненко, В.М. Семенов, А.В. Баранова. — Суми : СумДУ, 2013. — С. 16-17.
4. Конвенція ООН про права дитини 1989 р.: Конвенція від 20 листопада 1989 р. // Зібрання чинних міжнародних договорів України - 1990. - № 1. - С. 205.
5. Марцеляк О. В. Омбудсман з прав дитини: проблеми формування і розвитку у світі і в Україні / О. В. Марцеляк // Право України. — 2003. - №10. — С. 44-48.

ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ ДОПОМОГИ СІМ'ЯМ З ДІТЬМИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Вознюк Н. І.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

З огляду на складну демографічну ситуацію в більшості країн Європи проблема соціального захисту сімей з дітьми набуває особливого значення. Основним структурним елементом в системі соціального захисту цієї соціально-вразливої категорії є державні соціальні допомоги.

На сьогодні в європейських країнах надається декілька основних видів державних допомог сім'ям з дітьми:

- 1) податкові пільги для сімей з дітьми (наприклад: Франція і Люксембург);
- 2) одноразова допомога при народженні дитини (виплачується в усіх європейських країнах, крім Нідерландів, Норвегії, Ісландії, Швеції і Монако);
- 3) пакет допомоги по догляду за дитиною до 3-х років (не покриває реальних витрат на дитину для більшості сімей у більшості країн, найбільш суттєвим цей вид допомоги є в Німеччині);
- 4) спеціальна допомога для малозабезпечених сімей з дітьми (виплачується в Греції, Іспанії, Італії, Франції, Ірландії, Португалії і Великобританії);
- 5) економічна підтримка одиноких батьків державою (Фінляндія, Великобританія, Ірландія; у Франції і Бельгії надається у вигляді податкових пільг; в Німеччині – у грошовому і матеріальному еквіваленті);
- 6) допомога при народженні другої, третьої і наступних дітей (може бути як окремим видом допомоги, так і додатком до основної);
- 7) спеціальні програми для молодих батьків (наприклад така програма впроваджена в Естонії) [1].

Більшість з цих допомог надаються і в Україні. Проте, Законом України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» від 27 березня 2014 року [2] внесено зміни до чинного законодавства, які негативно вплинули на

рівень матеріального забезпечення сімей з дітьми. Зокрема, зменшено розмір та змінено процедуру призначення допомоги при народженні дитини (розмір допомоги, відповідно до останніх змін, є фіксованим і не залежить від кількості народжених дітей), скасовано допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку. Необхідність таких змін продиктована складною політичною та економічною ситуацією в країні, і саме з огляду на ці фактори, слід підвищити ефективність соціального захисту малозабезпечених сімей з дітьми в Україні. Досягнення цієї мети вбачається можливим через посилення принципу адресності при наданні державних допомог таким сім'ям.

Дієвим кроком в цьому напрямку може бути збільшення розміру соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям не тільки на кожну дитину, як це передбачено чинним Законом України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [3], а й в залежності від кількості дітей в сім'ї. Альтернативою таких змін може стати встановлення додаткової допомоги багатодітним сім'ям, як це наприклад передбачено в Швеції [4, с. 123] та Франції [5, с. 167].

Однією з останніх тенденцій фінансової допомоги родинам з дітьми у більшості європейських країн є поступова заміна прямих грошових виплат на систему податкових пільг. Наприклад, у Франції та Люксембурзі основна частина допомоги сім'ям з дітьми надається саме таким чином [6, с. 123]. Цей досвід доцільно було б використати при реформуванні системи соціального захисту сімей з дітьми в Україні. Зокрема, в Податковому кодексі можна передбачити більш широкі можливості застосування диференційованого підходу при наданні податкових соціальних пільг залежно від кількості дітей в сім'ї.

Література

1. Щодо міжнародного досвіду стимулювання народжуваності та основних напрямів його використання в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/monitor/Oktober/3.htm>

2. Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні: Закон України від 27.03.2014 № 1166-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 20-21. – Ст.745.

3. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 1 червня 2000 року № 1768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 35. – Ст. 290.

4. Мельник С. В. Шведський досвід формування та реалізації політики соціального забезпечення та страхування [Електронний ресурс] / С. В. Мельник. – Режим доступу: <http://www.ukr-socium.org.ua/Arhiv/Stati/4.2008/Pages%20from%20114-126.pdf>

5. Чеховська І. В. Світовий досвід сімейної політики / І. В. Чеховська // Науковий вісник національного університету ДПС України (економіка, право). – 2010. – № 49. – С. 161-170.

6. Лактіонова О. Л. Європейський досвід державної підтримки сімей з дітьми [Електронний ресурс] / О. Л. Лактіонова. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Apdup/2012_2/Laktionova.pdf

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Михальчук А. В.

Науковий керівник: Старко Оксана Леонтіївна
СНУ імені Лесі Українки

У науці кримінального права притягнення до відповідальності юридичних осіб залишається дискусійним питанням, відносно якого так і не вдалося зробити однозначних

висновків. Це передусім пов'язано з тим, що у вітчизняній правовій доктрині юридичні особи рідко визнаються суб'єктами будь-якого виду юридичної відповідальності. Що ж стосується кримінальної відповідальності, то такі особи суб'єктами злочину українським законодавством взагалі не визнаються [4; 89].

Першу спробу законодавчо закріпити кримінальну відповідальність юридичних осіб було проведено в 2010 – 2011 рр. одночасно з прийняттям пакета нових антикорупційних законів. Однак того часу ця ініціатива не була впроваджена.

Друга спроба виявилась більш вдалою. Законом України № 314-VII від 23 травня 2013 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» (далі – Закон № 314) в Україні реалізовано другу спробу. Цей закон набрав чинності з 01 вересня 2014 року.

Основною метою даного закону є виконання вимог Євросоюзу задля спрощення візового режиму. Тому зміст цього нормативного акта викликає багато запитань як у частині узгодженості з чинним законодавством України, так і в частині адекватності закріплених у ньому механізмів.

Так, ні в назві, ні в тексті Закону № 314 не вказано, що для юридичних осіб впроваджено саме кримінальну відповідальність. Застосовано термін «заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». Тим самим законодавець намагається уникнути необхідності змін до Кримінального кодексу України в частині суб'єкта кримінальної відповідальності. І наразі, і в майбутньому суб'єктом злочину може бути лише фізична осудна особа. Але у разі застосування терміну «кримінальна відповідальність юридичних осіб» необхідно було б внести численні зміни як в Кримінальний, так і в Кримінальний процесуальний кодекси України [3; 1].

Також є досить нечіткими, а відтак і такими, що надають можливості для «необхідного тлумачення», критерії зв'язку юридичної особи з вчиненими злочинами. Зокрема, вказано, що необхідно, щоб злочин був вчинений уповноваженою особою юридичної особи від імені та в інтересах юридичної особи і спрямований на отримання нею неправомірної вигоди або створення умов для отримання такої вигоди, а так само на ухилення від передбаченої законом відповідальності. Але, як відомо, юридична особа є самостійним суб'єктом правовідносин, не може нести відповідальність за дії своїх засновників та уповноважених осіб. Також відповідальність юридичної особи опосередкована волею, свідомістю фізичних осіб, які діють від її імені. При цьому юридична особа, як суб'єкт кримінальної відповідальності, не може жодним чином впливати на дії уповноважених осіб, запобігти вчиненню ними злочину. Тобто в діях юридичної особи не може бути такої складової, як суб'єктивна сторона злочину, наявність якої (як і інших елементів складу злочину) є обов'язковою умовою кримінальної відповідальності [1; 38].

Проблемною є і ситуація з особами, які володіють корпоративними правами щодо юридичних осіб (засновники, учасники). Вони можуть жодним чином не знати про вчинення уповноваженими особами (виконавчим органом, представником тощо) кримінально каранних діянь, не брати участі у них, не отримувати вигоду від цих діянь, але їх права можуть бути порушені у разі притягнення юридичної особи до кримінальної відповідальності. Тобто фактично відповідальність будуть нести особи, які не вчиняли злочину, що суперечить основним завданням кримінального права та кримінального процесу – покарання винних та недопущення покарання невинних [3; 2]. Тому у даному випадку має місце подвійна юридична відповідальність – безпосередньо злочинця та фізичних осіб – учасників юридичної особи. Це прямо суперечить ст. 61 Конституції України, яка вказує на неможливість притягнення до юридичної відповідальності двічі за одне і те саме діяння [2; 22].

Розмір впроваджених штрафів, навіть з урахуванням розстрочки сплати, є важким для більшості юридичних осіб, тому такі санкції можуть стати черговим інструментом для боротьби з непотрібними (неугодними). Особливо в умовах сучасної України, з її рівнем корупції у владі, заполітизованістю економіки, відвертою боротьбою фінансових груп [5; 88]. Додатково на можливість такого використання Закону № 314 вказує і неможливість притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб публічного права, які утримуються за рахунок бюджету та ліквідації тих, що мають стратегічне значення. Не секрет, що саме серед цих юридичних осіб корупція особливо поширена, що пов'язано з розкраданням бюджетних коштів [3; 2].

Таким чином, Закон № 314 не позбавлений недоліків і, з одного боку, є видимістю виконання вимог Євросоюзу, а з другого – черговим інструментом для усунення неугодних та конкурентів. Тобто можна з впевненістю сказати, що даний закон було прийнято не в інтересах суспільної користі. Саме тому інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб потребує подальшого наукового вивчення і подальшого законодавчого вдосконалення.

Література:

1. Алимбеков М. Уголовная ответственность юридических лиц: теория и практика // Юрист. — 2011. — № 5. — С. 36-38
2. Грек Б.М. Кримінальна відповідальність юридичних осіб. Чи бути їй в Україні? // Адвокат. — 2011. — № 12 (135) — С. 19-22.
3. Казак К. Кримінальна відповідальність юридичних осіб // Юрист-закон. — 2014. — № 52. — С. 1-2
4. Митрофанов І. Проблеми визнання юридичної особи суб'єктом кримінальної відповідальності // Право і суспільство. — 2010. — №1. — С. 89-94.
5. Сухоребрий І.І. Проблемні питання притягнення до кримінальної відповідальності юридичної особи за вчинення корупційних злочинів // Вісник академії адвокатури України. — 2009. — № 14. — С. 88-91.

ДО ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ПРОМИСЛОВОГО ЗРАЗКА З ІНШИМИ ОБ'ЄКТАМИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Вербицька І.В.

СНУ імені Лесі Українки

Актуальність теми дослідження зумовлена недостатнім рівнем правового регулювання питань, що стосуються співвідношення промислового зразка з іншими об'єктами права інтелектуальної власності, зокрема з торговельною маркою, твором образотворчого мистецтва та твором декоративно-прикладного мистецтва як об'єктами права інтелектуальної власності, що на практиці зумовлює проблему їхньої правової охорони. Єдиний підхід до їхнього розуміння є особливо важливим і для здійснення комплексного дослідження інституту промислового зразка, і для визначення чітких меж застосування кожного поняття.

Загальнотеоретичні аспекти співвідношення промислового зразка з іншими об'єктами права інтелектуальної власності є предметом дослідження в працях Т. Васьковської, О. Підпригори, Ю. Бошицького, О. Святоцького та інших.

Мета статті – аналіз різних підходів науковців та чинного законодавства України щодо визначення співвідношення промислового зразка з іншими об'єктами права інтелектуальної власності.

Для реалізації поставленої мети потрібно розв'язати такі завдання:

- охарактеризувати співвідношення понять «промисловий зразок» та «торговельна марка»;
- визначити співвідношення промислового зразка й твору образотворчого мистецтва;
- розмежувати поняття «промисловий зразок» та «твір ДПМ»;
- сформулювати конкретні пропозиції щодо внесення змін та доповнень до чинного законодавства у сфері інтелектуальної власності з метою приведення його до міжнародних та європейських стандартів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» в редакції від 05.12.2012 р. промисловим зразком є результат творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання [2]. У ч. 2 ст. 461 Цивільного кодексу України зазначено, що об'єктом промислового зразка може бути форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, що визначають зовнішній вигляд промислового виробу, призначені для задоволення естетичних та ергономічних потреб [1].

Натомість відповідно до ст. 492 Цивільного кодексу України [1] та ст. 1 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. торговельною маркою (знаком для товарів і послуг) може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами. Такими позначеннями можуть бути зокрема: слова, у тому числі власні імена, літери, цифри, зображувальні елементи, кольори та комбінації кольорів, а також будь-яка комбінація таких позначень [3].

Таким чином, торговельна марка і промисловий зразок мають спільні елементи: для промислових зразків – малюнок чи розфарбування або їх поєднання, форма, для торговельних марок – зображувальні елементи, кольори та комбінації кольорів, а також будь-яка комбінація таких позначень. Це призводить до уподібнення цих об'єктів права інтелектуальної власності.

Саме тому, у деяких випадках, один і той же об'єкт може охоронятися і як промисловий зразок, і як торговельна марка.

При цьому, розділення двох об'єктів проводиться не за характером виробу, а за виконуваними функціями:

- основна функція торговельних марок полягає в позначенні виробника або продавця;
- промисловий зразок призначений приваблювати покупця своїм зовнішнім виглядом.

Подібність правової охорони промислового зразка і торговельної марки створює високу ймовірність виникнення неоднозначних ситуацій, коли заявлений промисловий зразок включає елементи, правова охорона яких забезпечується у формі торговельної марки, права на яку належать іншій особі. Виникає потреба у чіткому законодавчому розмежуванні торговельних марок та промислових зразків, створенні системи правових норм, спрямованих на попередження та вирішення можливих колізій прав власників обох зазначених об'єктів інтелектуальної власності [4, с. 242].

В українському законодавстві співвідношенню торговельних марок та промислових зразків присвячена ч. 4 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», яка забороняє здійснювати реєстрацію у вигляді товарних знаків позначень, які відтворюють промислові зразки, права на які належать в Україні іншим особам [3]. Зокрема, ч. 2 ст. 6 цього Закону містить положення, згідно з яким забороняється реєстрація позначень, які відтворюють лише форму, що зумовлена природним станом товару чи необхідністю отримання технічного результату, або, яка надає товару істотної цінності [3].

Оскільки промисловий зразок призначений задовольняти естетичні потреби, він наближається до творів образотворчого мистецтва, правова охорона яких здійснюється відповідно до норм авторського права. Відмінність полягає в тому, що при оцінці художньої

цінності промислового зразка береться до уваги його естетичне сприйняття, що має технічне застосування, а не його художня вартість як твору мистецтва. Відтак, якщо промисловий зразок не може бути відтворений промисловим способом, то такий виріб є твором мистецтва і охороняється законом про авторське право [5, с. 2].

Обсяг правової охорони надається сукупності суттєвих ознак промислового зразка. Поняття «суттєві ознаки промислової власності» є оціночним, оскільки його тлумачення не міститься в жодному нормативно-правовому акті України стосовно промислових зразків.

Так, у правовій доктрині існує точка зору, що під поняттям «суттєві ознаки промислової власності» необхідно розуміти ознаки, які впливають на формування естетичних та/або ергономічних особливостей зовнішнього вигляду виробу, і проявляються у формі конфігурації виробу, малюнку, розфарбуванні, матеріалі, з якого виготовлено виріб, або в їх поєднанні [6, с. 32].

Виходячи з вищевикладеного, як промисловий зразок можуть розглядатися твори декоративно-прикладного мистецтва, що можуть мати лише естетичні властивості. Промисловий зразок і твір ДПМ є нематеріальними благами, які створюються інтелектуальною діяльністю людини і втілюються в конкретні матеріальні об'єкти.

Твір ДПМ, як об'єкт авторського права, повинен мати певні ознаки для набуття охорони: бути оригінальним та індивідуальним за своїм характером і мати об'єктивну форму вираження. З позиції авторського права, твір декоративно-прикладного мистецтва може бути новим, але новизна не є необхідною умовою охорони на відміну від промислового зразка, для якого умовою патентоспроможності є його новизна.

Проаналізувавши співвідношення промислового зразка з іншими об'єктами права інтелектуальної власності ми прийшли до таких висновків:

1) Промисловий зразок знаходиться під впливом авторсько-правового регулювання та права промислової власності, адже поєднує елементи мистецтва і промисловості.

2) Недосконале законодавче визначення поняття «промисловий зразок» зумовлює виникнення колізій у сфері правової охорони цього об'єкта. Основною відмінною особливістю об'єктів промислового зразка від інших об'єктів права інтелектуальної власності є його функція, яка полягає у визначенні зовнішнього вигляду промислового виробу, що відносить промисловий зразок до патентного права.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. із змінами станом на 02.09.2014 р. // Відом. Верх. Ради України. – 2014. – № 43. – Ст. 2037.

2. Про охорону прав на промислові зразки: Закон України із змінами станом на 16.10.2012 р. // Відом. Верх. Ради України. – 2014. – № 2-3. – Ст. 41.

3. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України із змінами станом на 16.10.2012 р. // Відом. Верх. Ради України. – 2014. – № 2-3. – Ст. 41.

4. Бондаренко О.О. Щодо проблем правової охорони промислових зразків в Україні / О.О. Бондаренко // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 241-244.

5. Уразова Г. Правова охорона промислових зразків / Г. Уразова // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2014. – № 6. – С. 1-5.

6. Халаїм Н. О. Правова охорона промислових зразків в Україні: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: за спец.: 12.00.04 / Н.О. Халаїм. – К., 2000. – 19 с.

ЄВРОПЕЙСЬКА НОРМАТИВНО–ПРАВОВА БАЗА ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ РОМСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ

Демчук А. М.

Східноєвропейського національного університету імені Лесі України

Нещодавно підписаний Указ Президента України (№ 201/2013 від 8 квітня 2013 року) «Про Стратегію захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року» у «Загальних положеннях» посилається на європейський досвід у питанні інтеграції та забезпечення прав і свобод ромів. В Указі зазначено: «Рада Європи та Європейський Союз приділяють значну увагу питанням захисту прав і свобод національних меншин, зокрема інтеграції в суспільне життя ромської національної меншини.

На відміну від більшості національних меншин, роми не мають власної державності. Ромська національна меншина є другою за чисельністю національною меншиною, яка зазнала геноциду під час Другої світової війни. Дискримінація ромів у деяких державах Європи спричинила послаблення їх інтегрованості та маргіналізацію. Все це призвело до того, що ромська національна меншина є найбільш соціально вразливою національною меншиною в Європі»[1].

Тому характеристика та вивчення наявної нормативно-правової бази, прийнятої загальноєвропейськими політичними та правовими організаціями щодо ромів за останні десятиліття, є важливою умовою для подальшого законодавчого забезпечення інтеграції ромської національної (етнічної) меншини в українське суспільство.

Серед загальносвітових правових актів, яка напряму торкаються і ромської національної меншини, можна назвати Декларацію Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) «Про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин» (від 18 грудня 1992 року) та Декларацію ООН «Про ліквідацію усіх форм расової дискримінації» (від 7 вересня 2001 року). Саме вони і стали тими фундаментальними документами, на яких і сформувалася сучасна європейська законодавча практика щодо захисту прав ромів як національної меншини.

Базовим документом Ради Європи (далі – РЕ), від якої почався «відлік» розробки правової бази стосовно прав та захисту ромів в європейських країнах, стала Рамкова конвенція РЕ «Про захист національних меншин» (від 1 лютого 1995 року), прийнята у Страсбурзі державами-членами. У статті 1 Конвенції наголошується, що: «Захист національних меншин та прав і свобод осіб, які належать до цих меншин, є невід'ємною частиною міжнародного захисту прав людини і як такий є одним з напрямків міжнародного співробітництва»[2].

Європейська комісія проти расизму та нетерпимості (далі – ЄКРН) б березня 1998 року у Страсбурзі прийняла Загальнополітичну рекомендацію № 3 «Боротьба з расизмом і нетерпимістю щодо рома (циган)». У рекомендаціях урядам держав-членів зокрема мовиться: «Гарантувати відповідну допомогу рома/циганам, які стали жертвами дискримінації і бажають скористатися законним засобом оскарження; вжити відповідних заходів, щоб забезпечити повне і справедливе здійснення правосуддя у справах, що стосуються порушення основних прав рома/циган»[3].

Рекомендація Ради Європи № R (2000) 4 «Про освіту дітей рома/циган у Європі» (від 3 лютого 2000 року), ухвалена Комітетом міністрів РЕ, посилаючись на численні прийняті в минулі роки нормативно-правові акти пов'язані з ромами, зокрема на Рамкову конвенцію про захист національних меншин, а також Європейську хартію регіональних мов і мов меншин, пам'ятаючи рекомендації №563 (1969 року) і №1203 (1993 року) Парламентської асамблеї Ради Європи, в яких, серед іншого, йдеться про освітні потреби рома/циган в Європі, пам'ятаючи резолюції №125 (1981 року), № 16 (1995 року) і № 249 (1993 року) і

Рекомендацію № 11 (1995 року) Конгресу місцевих і регіональних влад Європи щодо становища рома/циган в Європі, пам'ятаючи загальнополітичну рекомендацію № 3 ЄКРН «Боротьба проти расизму та дискримінації рома/циган в Європі» в Додатку до Рекомендації визначила керівні принципи освітньої політики щодо дітей рома/циган в Європі[4].

Коротко наведемо перелік Рекомендацій, які були прийняті Комітетом Міністрів РЄ впродовж 2001-2006 років. Це, зокрема, Рекомендація Комітету Міністрів РЄ № R (2001) 17 стосовно працевлаштування ромів, Рекомендація Комітету Міністрів РЄ № R (2004) 14 стосовно свободи пересування та табірному способу життя ромів, Рекомендація Комітету Міністрів РЄ № R (2005) 4 стосовно забезпеченості житлом ромів, Рекомендація Комітету Міністрів РЄ № R (2006) 10 стосовно охорони здоров'я ромів[5].

20 лютого 2008 року Комітетом Міністрів РЄ була прийнята Рекомендація № R (2008) 5 у якій були визначені параметри загальної політики (англ. General Policies – Г.П.) щодо ромів і кочівників у Європі. Урядам держав – членів було рекомендовано вирішувати питання інтеграції ромів через прийняття комплексних національних та місцевих стратегій, які мають ґрунтуватись на ретельному дослідженні й оцінці потреб ромських громад, та забезпеченні їх виконання відповідними матеріальними й організаційними ресурсами[6].

Серед останніх документів, що були прийняті на міжнародному рівні, важливо звернути увагу на Страсбурзьку декларацію щодо ромів - документі, прийнятому Комітетом Міністрів РЄ СМ (2010) 133 від 20 жовтня 2010 року.

Слід зауважити, що термін «Рома», який використовується в даному тексті Декларації, відноситься до Рома, Сінті, Кале, Кочівників (англ. Travellers - Г. П.), і пов'язаних з ними груп в Європі, і прагне охопити широке розмаїття груп, у тому числі груп, які ідентифікують себе як Цигани (англ. Gypsies - Г. П.)[7].

На початку даного документа зазначається, що незважаючи на всі попередні заходи і рішення станом на цей час роми у багатьох частинах Європи продовжують бути соціально й економічно неблагополучними групами населення, що підриває повагу їхніх прав людини, перешкоджає їхній повноцінній участі в житті суспільства та ефективному здійсненні громадянських обов'язків і сприяє поширенню упереджень щодо них.

Далі цей документ містить перелік рекомендацій країнам, спрямованих на підтримку прав ромів. Зокрема, зазначено неповний перелік пріоритетів, які повинні служити керівництвом для більш цілеспрямованих і більш послідовних зусиль на всіх рівнях. Цей перелік стосується таких заходів, як прийняття відповідних нормативно-правових актів у кримінальному і анти-дискримінаційному законодавстві, законів, що стосуються прав жінок, тендерної рівності і прав дітей, розширення прав і можливостей ромів, доступі до правосуддя, боротьбі з торгівлею людьми, боротьбі з мовою ненависті та ворожнечі.

Важливим аспектом Страсбурзької декларації є соціальна інтеграція ромів, куди входять заходи у сфері освіти, зайнятості, охорони здоров'я, житла, культури і мови. Акцент зроблений також і на міжнародному аспекті вирішення даного питання, тобто на посиленні зв'язків і співпраці різних країн з даного питання[7].

Зазначимо, що 27 квітня 2012 року в Інституті законодавства Верховної Ради України відбулася науково-практична конференція «Страсбурзька декларація щодо ромів: імплементація в контексті демократичних реформ в Україні», спрямована на обговорення питання вдосконалення державної політики, законодавства та практики на основі визначених євроінтеграційних орієнтирів, міжнародних норм і стандартів з метою більш ефективної інтеграції ромів в українське суспільство та сприяння їхній участі у соціальному, політичному і громадському житті[8].

Як гад сумок до сказаного потрібно зауважити, що в майбутньому будуть потрібні чималі зусилля для того, щоб різнорівнева Європа стала однорідною з точки зору соціально-економічного розвитку, політика національних урядів чітко продуманою і справедливою по

відношенню до всіх, у тому числі і до ромів які проживають на їхній території, а менталітет суспільства виявився здатним до взаєморозуміння і досягнення розумних компромісів.

Використані джерела та література

1. Указ Президента України № 201/2013 «Про Стратегію захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року» [Електронний ресурс]. / Офіційне інтернет-представництво Президента України. - Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/15628.html>.
2. Рамкова конвенція про захист національних меншин. Страсбург, 1 лютого 1995 року [Електронний ресурс]. / Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995055> .
3. Загальнополітична рекомендація ЄКРН № 3 «Боротьба з расизмом і нетерпимістю щодо рома (циган)» / Рекомендації Європейських інституцій щодо боротьби з дискримінацією в Україні. – Харків : Права людини, 2008. – С. 175–181.
4. Рекомендація N R (2000) 4 Комітету Міністрів Ради Європи «Про освіту дітей рома/циган у Європі» [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994727> .
5. Compilation of recommendations adopted by the Committee of ministers of the Council of Europe on roma and travellers [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <http://romarights.wordpress.com/human-rights/minority-rights/>
6. Цирфа Ю. Соціальна інтеграція ромів і суспільні реформи / Юлія Цирфа // Віче (Журнал Верховної Ради України). – 2012. – № 13. - С. 45-47.
7. Council of Europe High Level Meeting on Roma Strasbourg, 20 October 2010. «The Strasbourg Declaration on Roma» [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <https://wcd.coe.int/A/iewDoc.jsp?id=1691607>
8. Страсбурзька декларація щодо ромів: імплементація в контексті демократичних реформ в Україні //Голос України. – 2012. – № 83 (8 травня). – С. 6.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ЗАСУДЖЕНИХ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

З. В. Журавська

Щорічно в Україні мають місце непоодинокі випадки жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України щодо засуджених, згідно даних міжнародних організацій, які здійснюють моніторинг [1, с.764] дотримання прав людини у місцях позбавлення волі. Зокрема, у доповідях Європейського Комітету по запобіганню тортурам піддано серйозній критиці багато аспектів кримінально-виконавчої діяльності, а також зазначається, що незадовільні умови тримання засуджених у місцях позбавлення волі, особливо в СІЗО, переповненість місць попереднього ув'язнення, безліч інших недоліків, які стосуються харчування ув'язнених, медичного обслуговування, поводження з ними персоналу установ виконання покарань – все це є елементом такого поводження, що принижує гідність засуджених [2, с. 33].

Окремі елементи та гарантії по забезпеченню особистої безпеки засуджених у виправних колоніях можна знайти й у документах Всесвітньої медичної асоціації: «Наразі саме лікар може зафіксувати застосування тортур. Лікарі, що працюють на державній службі, мають свідомо протистояти характерній для державних установ тенденції упереджених узагальнень та оцінок. Лікар не має бути зацікавлений у результатах службових або судових розглядів. Тільки у такий спосіб лікар може виступити на захист істини та виконати свій

професійний обов'язок щодо надання медичної допомоги, не стаючи при цьому захисником тієї чи іншої сторони» [3, с. 164-165].

Важливою є позиція міжнародно-правових актів, де вживається термін не «особиста безпека», як у вітчизняному законодавстві, а – «Особиста недоторканість», які як видається, не можна ототожнювати у повній мірі. Зокрема, під недоторканістю в науці розуміють гарантованість від усяких посягань з боку кого-небудь [4, с. 390]. У той самий час, у чинному законодавстві України закріплено лише право засудженого на особисту безпеку, але не визначені реальні механізми та гарантії його реалізації. Без сумніву що внесення змін у ст. 10 КВК у зв'язку з цим є очевидним, якщо враховувати принцип пріоритетності міжнародно-правових норм [5, с. 121-124]

Визнаючи істотний вплив і авторитет міжнародних актів на практику і теорію виконання покарань, можна зробити висновок про те, що вони можуть стати тими моральними засадами, що складають основу діяльності по реформуванню ДКВС України та в перспективі перетворення її в пенітенціарну систему, зокрема й шляхом створення служби пробації, яка б забезпечувала особисту безпеку колишніх засуджених, звільнених з УВП.

Цікавим у зв'язку з цим є досвід інших держав з означеної проблематики. При цьому можна спостерігати, що законодавства зарубіжних країн поступово приводяться у відповідність до вимог норм міжнародного права, хоча наяву є й певні перешкоди щодо реалізації міжнародних правил і стандартів поведінки із засудженими, включаючи й ті, що пов'язані із забезпеченням їх особистої безпеки, до яких можна віднести: відсутність достатнього державного фінансування, переповнення УВП, недостатня кількість персоналу колоній та низький рівень його професійної готовності, та ін. [6, с. 345].

Крім цього, реалізацію міжнародних стандартів у тій чи іншій мірі практично у всіх державах ускладнюють: економічний спад та пов'язане з ним обмеження матеріально-фінансових ресурсів; ріст злочинності, що супроводжується посиленням «каральних вимог» та збільшенням чисельності засуджених; ріст наркоманії та захворювання на ВІЛ-СНІД; загострення міжнаціональних та міжетнічних конфліктів; погіршення відносин між засудженими та персоналом УВП, відносно падіння престижу професійної кримінально-виконавчої діяльності [7, с. 683].

Як приклад досвіду деяких зарубіжних держав щодо удосконалення механізму забезпечення особистої безпеки засуджених, які були переведені у виправні колонії із виховних колоній, заслуговує на увагу наступне. Так, в Румунії чинним законодавством передбачено, що неповнолітні віком 14-18 років відповідають за свої вчинки перед навчальним закладом чи підприємством і лише за умови вчинення тяжких злочинів, а у виняткових випадках справу слухає суд, який може направити їх у виховно-трудова школу на строк від 2 до 5 років. І тільки у разі вчинення особами віком від 18 до 21 року вбивства до них може бути застосовано тюремне ув'язнення [6, с. 347].

В Німеччині позбавлення волі та дисциплінарний арешт щодо неповнолітніх і системи їх опікунського виховання розмежовані поміж собою, тобто, якщо рішення про позбавлення волі чи дисциплінарний арешт приймав ювенальний суд, то про опікунське виховання – опікунські суди соціальної допомоги.

У Франції призначення покарання для неповнолітніх здійснюється лише судами у справах для неповнолітніх, які можуть застосовувати покарання та заходи безпеки (заходи спеціального захисту). Ці заходи застосовуються в порядку цивільного судочинства до неповнолітніх, які ще не вчинили злочину, але перебувають у небезпечному стані.

Аналогічні процедури, з певними особливостями, передбачені й в Англії, де строк утримання неповнолітніх може бути продовжений або скорочений Міністерством внутрішніх справ, та в Угорщині, де питання про зазначені строки покладаються на Педагогічні ради УВП.

У свою чергу, в США є приватні УВП для неповнолітніх, які утримуються громадськими і релігійними організаціями, що досить важливо з огляду забезпечення особистої безпеки засуджених [6, с. 346-348].

Всі ці та інші позитивні моменти в законодавстві та в практичній діяльності зарубіжних країн, без сумніву, варто враховувати, здійснюючи заходи по формуванню та реалізації кримінально-виконавчої політики України.

Література:

1. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та інші. – К.: «Укр. енцикл.», 2001. – Т. 3: К – М. – 792 с.
2. Бущенко А.П. Проти катувань. Аналіз відповідності українського законодавства та практики стандартам і рекомендаціям Європейського комітету запобігання катуванням та жорсткому поводженню. – Х.:Права людини; Харківська правозахисна група, 2005. – 240с.
3. Принципи ефективного розслідування і документації катувань та іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження або покарання: рекомендовані Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 4 грудня 2000 року № 55/89 //Права людини і професійні стандарти для правоохоронних органів в документах міжнародних організацій. – К.: Сфера, 2002. – С. 202-206.
4. Івченко А. Тлумачний словник української мови. – Х.: ФОЛІО, 2000. – 540 с.
5. Кальченко Т.Л. Реформування кримінально-виконавчої системи відповідно до міжнародних пенітенціарних стандартів // Державна пенітенціарна служба України: історія сьогодення та перспективи розвитку у світлі міжнародних пенітенціарних стандартів та Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України: матеріали між нар.наук.-практ. конф. (Київ, 28-29 берез. 2013 р.р.) – К.: ДПТС України: ВД «Дакор», 2013. – С. 121-124.
6. Кримінально-виконавче право України: Підручник/ О.М., Джужа, І.Г. Богатирьов, О.Г. Колб, В.В. Василевич та ін.; за заг. ред. О.М. Джужі. – К.: Атіка, 2010. – 752 с.
7. Уголовно-исполнительное право России: теория, законодательство, международные стандарты, отечественная практика конца XIX – начала XXI века: Учебник для вузов/ Под ред. А.И. Зубкова. – 3-е изд., перераб и доп. – М.: Норма, 2005. – 720 с.

ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Крисюк Ю. П.

Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки

У специфічному конституціоналізмі ЄС забезпечення основних прав і свобод людини відбувається на трьох рівнях: національний рівень, на якому діють такі інститути, як конституція, закони, суди тощо; рівень Європейського Союзу, на якому діють статутні договори ЄС, Хартія основних прав ЄС, Суд та інші органи ЄС тощо; міжнародний рівень – це переважно діяльність Європейського суду з прав людини та практика застосування Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

Будь-яка держава базується на концепції відносин між суспільством, публічною владою та людиною. Конституція закріплює права людини, надає їм нормативно-правової форми і гарантує захист з боку держави. При цьому, з одного боку, відбувається раціональне самообмеження публічної влади, а з іншого – органи публічної влади дістають свою демократичну легітимацію. Фундаментальні права людини отримують при цьому гарантії захисту з боку цих органів публічної влади, що робить їх виключно авторитетними, оскільки лише органи сформовані за демократичними процедурами мають право на так зване

легітимне насильство. У сучасних демократичних державах легітимність органів публічної влади залежить від їх ставлення до прав людини [1, с. 45].

До індивідуальних прав слід віднести природні й набуті права, закріплені в міжнародних стандартах та національному законодавстві, що належать кожному окремому індивідові. Цими правами кожна особа може скористатися в індивідуальному порядку. У конституційній доктрині й політиці багатьох західноєвропейських країн, наприклад, Франції, чітко розмежовуються індивідуальні права (свобода особи, право на рівність, на збереження особистого статусу), права громадянина (виборчі права, право об'єднуватись у політичні партії, політичні права, наприклад, право жити в умовах демократії та республіканської форми правління, «права громадянина як учасника судового процесу в умовах незалежної судової влади й незмінюваності суддів» тощо), свобода колективних об'єднань (утворення політичних партій, безперешкодне обговорення їх діяльності тощо) [2, с. 86–87]. Західноєвропейська доктрина досить широко трактує поняття «свобода особистості». Воно розглядається в її рамках не лише у вузькому значенні «особистої свободи», а й як право індивіда вести належний йому спосіб життя, що включає право безперешкодного пересування, право на приватне життя, право на сім'ю, право розпоряджатися собою тощо. Деякі дослідники зауважили з цього приводу, що «можна виокремити дві різні концепції прав людини, котрі реалізуються в різних правових і політичних системах: у посттоталітарних режимах (країни колишнього СРСР і країни Східної Європи) трактування прав і свобод людини ближче до формули негативної свободи, тобто свободи від втручання в особисте, приватне життя, що передбачає передусім недоторканність особистої, сімейної таємниці, житла, кореспонденції тощо. Тоді як у режимах із стійкою демократичною традицією, в т. ч. в країнах Західної Європи трактування прав людини засноване на позитивній свободі, тобто свободи розпоряджатися собою, власною неповторною індивідуальністю» [3, с. 134].

У сфері індивідуальних прав людини, їх забезпечення й захисту в країнах Європи дискусійними залишаються проблеми інформаційного самовизначення, захисту особистої інформації й таємниці та доброго імені, проблеми сексуального розвитку індивіда, питання продовження роду, розпорядження власним тілом по смерті, евтаназії. При цьому сформувалися чисельні нові загрози, пов'язані з проведенням експериментів з клонування, з фактами нелегальної й незаконної трансплантації органів і тканин (в т. ч. з використанням живих донорів), медичними експериментами з метою отримати фінансову й іншу вигоду через використання тіла людини чи його частин, поширенням в деяких країнах Європи (Нідерланди, Бельгія, Люксембург) активної та пасивної евтаназії, дослідями над ембріонами людини з науково-дослідницькою метою. Саме це й спричинило прийняття Радою Європи Конвенції про захист прав людини та гідності людської істоти у зв'язку із використанням досягнень біології та медицини (від 4 квітня 1997 р.). 12 січня 1998 р. було прийнято Додатковий протокол до цієї Конвенції, що стосується заборони клонування людських істот [4, с. 69–70].

Важливою ланкою системи забезпечення прав людини і основних свобод у Європейському Союзі є національні суди й інші органи держав-членів. У 70-х роках Конституційні суди Німеччини та Італії, а у 1987 р. Верховний суд Ірландії у своїх рішеннях визначили, що цілісність їх національних конституцій обмежує можливості передачі повноважень щодо захисту прав людини від національних органів до органів ЄС. Наприклад, Конституційний суд Німеччини визначав, що будь-який законодавчий акт, прийнятий органами Євросоюзу, потенційно підлягає перевірці на відповідність стандартам прав людини, визначених у Конституції Німеччини, оскільки Європейський Союз (Європейське Співтовариство) як організація переважно економічного спрямування не приділяє достатньої уваги захисту прав людини, а також не має своїх власних стандартів прав людини, зафіксованих у відповідних актах. Пізніше, у 1986 р., Конституційний суд Німеччини визнав,

що рівень захисту прав людини в ЄС підвищився до достатнього рівня, який загалом відповідає вимогам Конституції Німеччини, а отже й необхідність оцінки актів ЄС з точки зору Конституції Німеччини зникла [5, с. 252].

У 1989 р. Європарламент виступив із Декларацією основних прав і свобод, яка закріпила громадянські, політичні та соціально-економічні права і свободи, їх гарантії, а також важливі принципи демократії й правового становища особи. Тоді ж держави ЄС ухвалили Хартію Європейського Співтовариства про основні соціальні права працівників, яку підписали усі держави-члени, окрім Великої Британії. У ній закріплені право на працю та винагороду за неї, на покращення умов праці, соціальний захист і низку інших соціально-економічних прав працівників. Саме ці два документи згодом були використані як джерела для Хартії основних прав ЄС (2000 р.). За основу класифікації прав людини в Хартії взято не предмет суб'єктивного права, а цінності, на захист яких вона спрямована: людська гідність, свобода, рівність, солідарність. Конкретні права людини, закріплені Хартією, згруповані відповідно саме до цих критеріїв і можуть бути поділені на дві групи: 1) ті, які можуть бути захищені в індивідуальному порядку з використанням можливостей Суду ЄС – це група трудових і соціальних прав, що реалізуються в межах принципу вільного пересування територією ЄС (Глава 4 Хартії), права громадян Євросоюзу (Глава 5); 2) ті права і свободи, захист яких на рівні органів Євросоюзу фактично зводиться до політичних заяв і декларацій чи, у крайньому випадку, до політичного тиску на окремі держави-члени – це група прав на честь і гідність (Глава 1), свобода вираження поглядів та інформації, свобода зібрань, мистецтва і науки тощо (Глава 2), недискримінація, рівність, право на релігійну, культурну та мовну різноманітність тощо (Глава 3). При цьому, як наголошують теоретики права і юристи-практики, її неперехідне значення полягає в тому, що Хартія основних прав Європейського Союзу є першим документом, що регулює відповідну сферу на рівні правопорядку ЄС, а отже наділяє органи Євросоюзу відповідною компетенцією.

Так, стаття 52 Хартії визначає, що Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод є мінімальним стандартом прав людини, а інтерпретацію її норм здійснює Європейський суд з прав людини. При цьому основними соціальними чинниками, які визначають, формують та характеризують зміст і обсяг прав людини, Суд вважає: а) інтереси (потреби) людини, справедливо збалансовані з інтересами (потребами) суспільства; б) мораль, що домінує у відповідному суспільстві в певний час; в) мету певного права людини та відповідність їй право реалізаційної, право забезпечувальної та право обмежувальної діяльності держави [6, с. 115]. Діяльність Європейського суду з прав людини загалом відіграє позитивну роль у забезпеченні прав людини в країнах Європи, однак питанням, що потребує подальшого вирішення, є його взаємовідносини з судовими органами ЄС.

Подальші наукові розробки проблематики забезпечення прав людини в європейських країнах будуть пов'язані з дослідженням практики застосування Хартії основних прав ЄС.

Список використаної літератури

1. Власов А. Реалізація прав людини як принципу конституціоналізму в Європейському Союзі / Андрій Власов // Юридична Україна. – 2007. – № 4. – С. 45–50.

2. Люшер Ф. Конституционная защита прав и свобод личности / Ф. Люшер; пер. с франц. Д. И. Васильев; под ред. и со вступ. ст. С. В. Боботова. – М.: Прогресс-Универс, 1993. – 384 с.

3. Глушкова С. И. Индивидуальные, групповые, коллективные и всеобщие права в условиях мультикультурализма / С. И. Глушкова // Политические исследования. – 2010. – № 6. – С. 131–140.

4. Поленина С. В. Мультикультуризм и права человека в условиях глобализации / С. В. Поленина // Государство и право. – 2005. – № 5. – С. 66–77.

5. Хартли Т. К. Основы права Европейского Союза / Т. К. Хартли; пер. с англ. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. – 704 с.

6. Рабінович П. Європейські стандарти прав людини: онтологічні, гносеологічні та праксеологічні аспекти / П. Рабінович // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2–3. – С. 114–132.

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ КОНСТИТУЦІЙНИМ ТРИБУНАЛОМ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Шевчук І. М.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Серед процедур, які використовують органи конституційної юстиції в зарубіжних країнах для захисту прав та свобод людини й громадянина, одним із найпоширеніших є розгляд конституційних скарг. Сутність інституту конституційної скарги зводиться до права фізичних та юридичних осіб письмово звертатися до органів судового конституційного контролю з проханням про перевірку конституційності законів та інших правових актів, якими порушуються чи обмежується їхні конституційні права й свободи.

Конституція Республіки Польща 1997 року ввела цей інститут до своєї політико-правової системи. Положення, що стосуються конституційної скарги, викладено у розділі II «Свободи, права і обов'язки людини і громадянина» (ст. 79) та розділі VIII «Суди і трибунали» (ч. 5 ст. 188) Основного Закону [1]. Елементи правового механізму функціонування конституційної скарги в Польщі, визначені Законом «Про Конституційний Трибунал» від 1 серпня 1997 р., а процедурні питання – Регламентом Конституційного Трибуналу від 3 жовтня 2006 р. [2].

Згідно з ч. 1 ст. 79 Конституції Республіки Польща кожен, чиї конституційні свободи або права виявилися порушеними, має право у визначеному законом порядку звернутися зі скаргою до Конституційного Трибуналу з питань про відповідність Конституції закону чи іншого нормативного акта, на підставі якого суд або орган публічної влади виніс остаточне рішення про його свободи чи права або про його обов'язки, визначені в Конституції.

Суб'єктами звернення до Конституційного Трибуналу з конституційною скаргою є фізичні особи (громадяни Республіки Польща, іноземці, особи без громадянства), а також юридичні особи (політичні партії, профспілки, суб'єкти господарювання), але лише в тій сфері, у якій вони можуть бути суб'єктами конституційних прав і свобод. Право подання конституційної скарги не стосується прав, визначених у ст. 56 Конституції, а саме право іноземців на отримання притулку й отримання статусу біженця (ч. 2 ст. 79 Конституції Республіки Польща).

Предметом конституційної скарги можуть бути закони або інші нормативні акти. Поняттям «закон» охоплюються не лише акти, прийняті польським парламентом, а й інші акти, які мають (чи мали) силу закону відповідно до законодавства, у тому числі ухвалені до набуття чинності Конституцією Республіки Польща від 2 квітня 1997 р (ст. 91 Закону «Про Конституційний Трибунал»). До інших нормативних актів відносять ті, що визнані в частині 1 статті 87 Конституції як джерела загальнообов'язкового права Республіки Польща. Конституційна скарга не може бути подана проти судового рішення чи адміністративного акта, якими порушено конституційні права й свободи осіб, а має стосуватися закону або іншого нормативного акта, покладеного в їх основу.

Конституційна скарга може бути подана протягом трьох місяців після вручення скаржнику остаточного рішення суду чи адміністративного органу, яке набуло законної сили (ч. 1 ст. 46 Закону «Про Конституційний Трибунал»). Указаний строк має загальнообов'язковий характер та не підлягає відновленню.

У ст. 47 Закону «Про Конституційний Трибунал» визначено вимоги до конституційної скарги. У цій скарзі зазначаються: 1) точне визначення закону й іншого нормативного акта, на підставі якого суд або інший орган державного влади ухвалив остаточне рішення про свободи, права чи обов'язки, визначені Конституцією, та який заявник вимагає визнати таким, що не відповідає Основному Закону; 2) указівку на те, які конституційні свободи й права та яким чином, на думку заявника, були порушені; 3) обґрунтування скарги з наведенням точного опису обставин справи. Обов'язково до скарги додається вирок, рішення, виданий на підставі акта, який оскаржується, із зазначенням дати його вручення.

Конституційна скарга спрямована на охорону не всіх прав, а лише тих, що визначені Основним Законом. Права, які не прописані в Конституції, підлягають захисту судами загальної юрисдикції, адміністративними судами, а також Верховним судом. У Республіці Польща не можуть бути об'єктом конституційної скарги рішення загальних судів.

Конституційну скаргу можна подати до Конституційного Трибуналу лише в тому випадку, якщо суд або орган публічної адміністрації прийняв остаточне рішення в справі заявника (ст. 79 Конституції Республіки Польща). Отже, конституційна скарга може бути подана лише після використання всіх законних засобів для захисту порушеного права, а саме після вручення заявнику вироку, що вступив у силу, остаточного рішення чи іншого остаточного документа (ст. 46 Закону «Про Конституційний Трибунал»).

Конституційні скарги та протести на відмову в наданні скарги подальшого розгляду, мають право складати адвокати або юрисконсульти, за винятком, якщо скаржником є суддя, прокурор, нотаріус, професор чи доктор юридичних наук (ст. 48 Закону «Про Конституційний Трибунал»). Ця норма закону виправдана, оскільки важливим є належне оформлення та обґрунтування конституційної скарги. У разі винесення рішення на користь скаржника Конституційний Трибунал дає розпорядження про відшкодування витрат за юридичну допомогу з коштів державного бюджету. Особі, яка бажає подати конституційну скаргу, однак не може самостійно оплатити правову допомогу, суд за місцем її проживання призначає адвоката чи юрисконсульта, а поки розглядає заяву про його призначення, перебіг часу для подання скарги до Конституційного Трибуналу призупиняється (ч. 2 ст. 48 Закону «Про Конституційний Трибунал»).

Конституційний Трибунал приймає рішення щодо визнання неконституційності норми на підставі власного аналізу не зв'язаний аргументами скаржника. Конституція Республіки Польща та Закон «Про Конституційний Трибунал» прямо не передбачають наслідків визнання закону або нормативного акта неконституційним стосовно порушеного права особи скаржника. Але скаржник може вимагати відновлення провадження в загальному порядку й таким чином відновити свої порушені конституційні права та свободи.

Рішення Конституційного Трибуналу про невідповідність закону або іншого нормативного акта Конституції спричиняє втрату ним загальнообов'язкової сили. Особа, яка подала конституційну скаргу, та інші особи, котрі постраждали внаслідок застосування акта, визнаного неконституційним, у процесі винесення рішень стосовно їхніх конкретних справ, отримують право на відновлення судового провадження на підставі ч. 4 ст. 190 Конституції.

Отже, конституційна скарга в Республіці Польща – це спеціальний юридичний засіб, який дає змогу особі звернутися до Конституційного Трибуналу задля захисту її порушених прав і свобод. Конституційна скарга може бути подана лише після використання всіх законних засобів для захисту порушеного права. Рішення Конституційного Трибуналу про невідповідність закону або іншого нормативного акта Конституції Республіки Польща спричиняє втрату ним загальнообов'язкової сили. Особа, яка подала конституційну скаргу, та інші особи, котрі постраждали внаслідок застосування акта, визнаного неконституційним, мають право вимагати перегляду ухваленого щодо них рішення суду чи іншого органу.

Література

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970780483>

2. Ustawa o Trybunale Konstytucyjnym z dnia 1 sierpnia 1997 r. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://trybunal.gov.pl/o-trybunale/akty-normatywne/ustawa-o-trybunale-konstytucyjnym/>

ЗАХИСТ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Гусак А.П.

Східноєвропейський університет імені Лесі Українки

Сьогоднішнє суспільство ставить перед підростаючим поколінням багато соціально-правових проблем. Особливої актуальності ця проблема набуває в урегулюванні стосунків між державою і підлітками.

Права неповнолітніх, які визначені в Конвенції Організації Об'єднаних Націй, визнаються всіма державами, але за браком довершеності механізмів їх реалізації політичні, економічні й суспільні перетворення стають чинником виникнення гострих проблем щодо прав неповнолітніх на національному та регіональному рівнях. Світова спільнота вишукує різні способи захисту прав молодого покоління.

Початкові експерименти в організації спеціальних пенітенціарних закладів для неповнолітніх правопорушників було здійснено в Німеччині та Голландії ще в XVI столітті. До XIX століття під дією громадського міжнародного руху за реформу законодавства відношення до засуджених неповнолітніх правопорушників змінювалося більше, і практика створення спеціальних закладів для них поширилася у багатьох країнах: Англії, Німеччині, Данії, Іспанії, Італії, Норвегії, Португалії, Франції, Швейцарії, Швеції. В 1878 році була створена Міжнародна кримінальна й пенітенціарна комісія, яка в подальшому (у 1950 році) була анульована, а її функції взяла на себе ООН [7, с. 4, 118-144].

Із цього часу під егідою ООН проблеми застосування покарань до неповнолітніх розбираються, головним чином, у межах конгресів ООН із попередження злочинності й поведження з правопорушниками, що відбуваються раз на 5 років, починаючи з 1955 року.

Проблемам поведження з неповнолітніми правопорушниками та їх покаранню приділялася увага в ході більшості конгресів ООН. До актів загального характеру слід долучити Женевську Декларацію прав дитини (1924 р.), Конвенцію про примусову працю (1930), Конвенцію про медичний огляд дітей та підлітків з метою виявлення їхньої придатності до праці на непромислових роботах № 78 (1946), Загальну декларацію прав людини (1948 р.), Конвенцію МОП про скасування примусової праці (1957), Декларацію прав дитини (1959), Міжнародний пакт про громадянські й політичні права (1966 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права людини (1966), Конвенцію МОП № 138 про мінімальний вік для прийому на роботу (1973), Конвенцію про права дитини (1989 р.) та ін., які утверджують основні права будь-якої дитини.[7]

Спеціальними міжнародно-правовими актами є Мінімальні стандартні правила поведження з ув'язненими (1955 р.), Конвенція проти катувань та іншого жорстокого, нелюдського або принижуючого гідність видів поведження й покарання (1984 р.), Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх (Пекінські правила) (1985 р.), Правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі (1990 р.), Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй для попередження злочинності серед неповнолітніх (1990 р.),

Мінімальні стандартні правила ООН щодо заходів, не пов'язаних із тюремним ув'язненням 1990 р. та ін., які закріплюють положення щодо засуджених неповнолітніх. [7]

У Конвенції про права дитини закріплені основні ідеї про систему прав дітей у світі. У порівнянні із прийнятою у 1959 р. Декларацією прав дитини, що вміщала 10 коротких принципів, які мають декларативну природу, Конвенція має 54 статті, що враховують більшість випадків, пов'язаних із життям і місцем дитини в суспільстві. Конвенція конкретизує та розширяє положення Декларації прав дитини, покладаючи на держави, які її прийняли, правову відповідальність за дії відносно дітей. Країни, що ратифікували Конвенцію або приєдналися до неї, зобов'язані приймати всі необхідні заходи для дотримання прав, передбачених Конвенцією (ст. 4).[2; 6]

Із частини 4 статті 9 Конвенції випливає можливість застосування до неповнолітнього правопорушника арешту та тюремного ув'язнення [6] (за українським законодавством — арешту та позбавлення волі на певний строк).

Свого наступного розвитку правовий статус неповнолітніх засуджених набрав в універсальному спеціалізованому акті ООН — Правилах ООН, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі (1990 р.).

Пенітенціарні стандарти, що розміщуються у цьому міжнародному документі, роз'яснюють, формують і доповнюють опис основних прав і інтересів неповнолітніх, які позбавлені волі, а також закріплюють основні обов'язки цих осіб.

Значну роль при виробленні стандартів покарання неповнолітніх злочинців міжнародна спільнота приділяє видам покарання, які є альтернативними щодо позбавлення волі на певний строк.

Розглядаючи міжнародні стандарти у галузі поведження з неповнолітніми правопорушниками та їх покаранням у контексті питання покарань, пов'язаних із виправно-трудою дією, що застосовуються до неповнолітніх, не можна обійти увагою питання ставлення міжнародної спільноти до місця, ролі та характеру праці при покаранні неповнолітніх злочинців. [2; 3; 4; 5; 6]

Взагалі, неповнолітнього жодним чином не можна в повній мірі зрівнювати з дорослою людиною, тим більше у правових аспектах. Неповнолітній має бути забезпечений особливими правами, особливим захистом, які мають спеціальне призначення. Він повинен мати додаткові, особливі права. Це обумовлено його фізичною, розумовою, моральною та духовною незрілістю. І для того, щоб неповнолітній став зрілою людиною у всіх відношеннях, йому необхідно мати певні спеціальні, додаткові можливості. Отже, права неповнолітнього - це певні спеціальні можливості, які необхідні людині віком до 18 років для існування і досягнення зрілості, тим більше за умов позбавлення волі.

У контексті нинішнього міжнародного ювенального права, неповнолітні трактуються як прошарок громадянського суспільства в контексті їх соціалізації, виховання і освіти.

Слід відзначити, в Україні до тепер ще не розроблено цілісного організаційно-правового підґрунтя ювенальної юстиції, що б дозволило підняти на належний рівень правовий захист неповнолітніх, які вчинили правопорушення. Концепцією судово-правової реформи в Україні (1992 рік) було передбачено проведення спеціалізації судів: у справах неповнолітніх, сімейних тощо. Однак, протягом 20 років це завдання так в не зреалізовано. Окремі акти, які були схвалені, не змінили за цей час по-суті пострадянської моделі запобігання злочинів, розслідування, дізнання, судочинства та відбування покарань неповнолітніми.

Таким чином, можна зробити висновок, що в Україні існують лише поодинокі напрацювання в структурному контексті ювенальної юстиції у вигляді органів і служб у справах неповнолітніх, центрів пробації та надання соціальної і психологічної допомоги.

Література

1. Арькова В.Т. Принудительные меры воспитательного характера, применяемые к несовершеннолетним. // Учебное пособие. - Иркутск. - 1978 г.
2. Декларація прав дитини: Проголошена Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 20 листопада 1959 р. – Режим доступу - http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_384.
3. Конвенція о принудительном труде: принята Генеральной конференцией Международной организации труда на ее 14-й сессии 28 июня 1930 г. // Международные акты о правах человека: сборник документов / сост. : В. А. Карташкин, Е. А. Лукашева. — 2-е изд., дон. — М. : НОРМА — ИНФРА-М, 2002.
4. Конвенция об упразднении принудительного труда: Принята Генеральной конференцией Международной организации труда на ее 40-й сессии 25 июня 1957 г. // Международные акты о правах человека: сборник документов / сост. : В. А. Карташкин, Е. А. Лукашева. — 2-е изд., дон. — М. : НОРМА — ИНФРА-М, 2002.
5. Конвенція про мінімальний вік для прийому на роботу: ратифікована 03.05.1979 // Офіційний сайт Верховної Ради України / № 138. – Режим доступу - http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=993_054.
6. Конвенція про права дитини (20 листопада 1989 року). – Режим доступу - <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995021>
7. Теорія держави і права: Навч. посіб. / Упорядк. Шестопалова Л. М. — К.: Прецедент, 2004. — 224 с.

ЗАХИСТ ПРАВ ОСОБИ ЗАСУДЖЕНОГО ПРИ ПРОВАДЖЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВАХ

Батюк О. В.

*к.ю.н., доцент кафедри кримінального права і процесу
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що сфера застосування кримінальних покарань завжди була і залишається однією з найбільш вразливих сфер у житті суспільства та державної політики. І це не дивно, оскільки основним змістом покарання є застосування примусу і, відповідно, правообмежень до особи. Саме у цій сфері діяльності ризик зловживань щодо особи, яка зазнала правообмежень, а отже позбавилася певної міри захисту, є дуже високим. На ці факти неодноразово звертали увагу представники різноманітних державних та громадських організацій як в Україні, так і з числа міжнародних недержавних інституцій.

На наш погляд, право на захист належить до загальноновизнаних принципів міжнародного права й розглядається як необхідна умова забезпечення права на справедливий судовий розгляд. Право засудженого на захист - це сукупність наданих йому законом повноважень для спростування підозри або обвинувачення, пом'якшення покарання, а також захисту своїх особистих інтересів. Забезпечення засудженому, виправданому права на захист є однією з основних засад судочинства в Україні (ст. 59, ч.2 ст. 63, п. 6 ч. 3 ст. 129 Конституції України, ст. 20 КПК України) [1, 2].

Варто зауважити, що за офіційними даними Державної пенітенціарної служби України, (на далі ДПТС) станом на 1 листопада 2014 року в 177 установах, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України, трималося 84 663 особи. На обліку у 669 підрозділах кримінально-виконавчої інспекції перебуває 89 536 засуджених до

кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та адміністративних стягнень. У 140 кримінально-виконавчих установах утримується 67 313 осіб [3].

Варто зауважити, що відповідно до положень ст. 55 Європейських пенітенціарних правил які затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 11 січня 2006 року, діяння, яке припускається злочинним, та здійснене в пенітенціарній установі, розслідується в такий же спосіб, як і на волі, і щодо нього має бути заведена справа відповідно до національного законодавства [ ]. Саме це положення передбачає, що провадження негласних слідчих (розшукових) дій в пенітенціарних установах здійснюється на підставі положень передбачених главою 21 КПК України, та Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» яка була затверджена спільним Наказом № 114/1042/516/1199/936/1687/5/ від 16.11.2012 року.

Відповідно до основних особливостей, що характерні для сучасної оперативно-розшукової політики України в пенітенціарних установах які пов'язані із забезпеченням права засуджених до позбавлення волі до особистої безпеки, науковці відносять:

а) регламентацію загальних питань здійснення оперативно-розшукової діяльності, яка здійснюється відкритими нормативно-правовими актами;

б) чітке визначення суб'єктів оперативно-розшукової діяльності в установах виконання покарань та їх компетенції;

в) регламентацію законом переліку оперативно-розшукових заходів;

г) залучення громадськості та окремих осіб до надання сприяння оперативним підрозділам в установах виконання покарань;

г) вимоги суворого дотримання законності в діяльності суб'єктів оперативно-розшукової діяльності в установах виконання покарань;

д) обмеження конституційних прав засуджених у процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності тільки на підставі закону та в установленому порядку [4].

У цілому негласні слідчі (розшукові) дії орієнтують суб'єктів її реалізації на протидію злочинності в пенітенціарних установах за допомогою спеціальних оперативно-розшукових засобів. На наш погляд, зміст негласні слідчі (розшукові) дії визначається завданнями, які стоять перед цим видом діяльності у сфері протидії злочинності в пенітенціарних установах, а також принципами, на яких вона ґрунтується. Окрім цього, провадження негласних слідчих (розшукових) дії передбачає виявлення та обґрунтування соціальної обумовленості законопроектів і чинних норм Кримінально-процесуального та оперативно-розшукового законодавства України. При такому підході оперативно-розшукова політика має бути тісно пов'язана із законодавчою та правозастосувальною практикою, складати основу формування оперативно-розшукових заходів і максимально відповідати реальним потребам суспільства й держави. Таким чином у загальних рисах формується та реалізується оперативно-розшукова політика України у цілому й у сфері протидії злочинності (у цьому випадку - щодо забезпечення права засуджених до позбавлення волі на особисту безпеку).

Варто погодитись із думкою Д. Й. Никифорчука про те, що введення в новому КПК України інституту негласних слідчих (розшукових) дій дасть змогу розв'язати низку проблемних питань, що нині існують у чинному законодавстві та практиці правоохоронної діяльності, зокрема зблизить ОРД та кримінальний процес [5, с. 4].

Досить вірно зазначають й науковці, що основні особливості, характерні для сучасної оперативно-розшукової політики України в УВП та пов'язані із забезпеченням права засуджених до позбавлення волі на особисту безпеку, а саме:

а) регламентація загальних питань здійснення ОРД, яка здійснюється відкритими нормативно - правовими актами, основними з яких є Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» та ст. 104 КВК України «Оперативно-розшукова діяльність в колоніях»;

б) чітке визначення суб'єктів ОРД в УВП (працівники оперативних підрозділів) та їх компетенції;

в) регламентація законом переліку оперативно-розшукових заходів;

г) залучення громадськості та окремих осіб до надання сприяння оперативним підрозділам УВП;

г) вимоги суворого дотримання законності в діяльності суб'єктів ОРД в УВП (ст. 19 Конституції України, ст. 5 КВК України, ст. 4 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» й ін.);

д) обмеження конституційних прав засуджених у процесі здійснення ОРД тільки на підставі закону та в установленому порядку [б, с. 166].

Як висновок зазначеного вище варто наголосити, що для ефективного забезпечення захисту прав засуджених при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій в пенітенціарних установах необхідно вдосконалення організації і тактики цих дій, а саме:

а) забезпечення точного і неухильного виконання кримінального, кримінального процесуального, кримінально-виконавчого законодавства України та нормативних актів ДПтС України;

б) здійснення розслідування кримінального правопорушення в цілому, підготовки і проведення кожної слідчої (розшукової) дії за принципом повноти застосування криміналістичних прийомів;

в) впровадження новітніх і широке використання традиційних техніко-криміналістичних засобів і методів, наукова достовірність яких доведена, а їх застосування у повному обсязі забезпечить захист прав і законних інтересів учасників кримінального провадження;

г) забезпечення законної, етичної і психологічно-зразкової діяльності особи, яка здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень вчинених засудженими до позбавлення волі.

Література:

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України прийнятий 13.04.2012 року із змінами та доповненнями станом на від 31.10.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

3. Європейські пенітенціарні правила в редакції від 11.01.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main>

4. Сліпченко В.І. Перспективи реформування оперативно-розшукової діяльності (в контексті розробки нового КПК України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.corp-iguvd.ua/d120108.html>.

5. Негласні слідчі (розшукові) дії : [курс лекцій] / Д. Й. Никифорчук, С. І. Николаюк, О. І. Козаченко та ін. ; за заг. ред. Д. Й. Никифорчука. – К. : НАВС, 2012. – 138 с.

6. Колб І. Щодо змісту сучасної політики у сфері боротьби зі злочинністю, пов'язаної із забезпеченням особистої безпеки засуджених / І. Колб, І. Пришко // Історико-правовий часопис. 2, 2013 – С.164-168.

ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС ПОНЯТТЯ МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ

Гусак Т. П.

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова

Важливим та невід'ємним складовим елементом вивчення питання злочинності, в тому числі і проблеми масових заворушень, є дослідження історичних етапів розвитку кримінально-правових норм, спрямованих на боротьбу з масовими заворушеннями. Дослідження виникнення та розвитку в Україні кримінально-правової охорони масових заворушень вбачає насамперед проведення розгляду часткових концептуальних положень історії вітчизняної кримінально-правової науки [5, с. 48].

Як зазначає Н. Ф. Кузнецова, «історико-порівняльний метод пізнання кримінального права є одним із найважливіших методологічних законів» [9, с. 301]. Безсумнівним є те, що хто не знає минулого своєї країни, той погано орієнтується в сучасності та незрячий перед майбутнім. Тому, задля кращого формування кримінального права в Україні потрібне детальний його ретроспективний аналіз. На думку В.К. Грищука, «історія української кримінально-правової науки залишається зовсім невивченою» [2, с. 297]. М. Й. Коржанський вважає, що «історія кримінального законодавства України дуже бідна, її майже немає» [8, с. 144]. Однак, заглиблюючись у вивчення кримінального права України, Коржанський зміг визначити етапи розвитку вітчизняного кримінального права, пов'язані з дією окремих історичних правових пам'яток минулого: Руської Правди, Статуту князівства Литовського, Саксонського зерцала, Магдебурзького права, акту «Порядок», Прав та установ Малоросії, КК УРСР 1922, 1927 і КК УРСР 1960 рр., тощо [1, с. 247].

Відмітимо, що Руська Правда являє собою першу велику пам'ятку вітчизняного права, основним джерелом якого виступало звичайне право. Дослідники відносять створення цього документу на початок XI ст. У своїх різних редакціях Руська Правда (Коротка, Просторова, Скорочена Правда) узагальнювала окремі закони, що приймалися князями, що вказує на певну систематизацію правових норм [10, с. 175]. Однак, незважаючи на частоту масових заворушень у ті часи, кримінальна відповідальність за такий вид злочину не встановлювалась, а діяв, так званий, принцип таліону.

Вперше ж на території України поняття масових заворушень з'явилося у XVI ст у формі «виступу», «гвалту», «рокошу», а згодом «образи маєстату», «зради» або «бунту» [11, с.33]. Відповідальність за скоєння такого роду злочинів була дуже жорстка: у вигляді найсуворішого покарання - смертної кари: «Колы бы кто змову, албо спикненье, албо бунт учинил на здоровье наше господарское, бунтовал покой посполитый врушаючи, войско и люд собирал и выводил - честь и горло и имение стратит» [7, 165].

Після підписання Українсько-російського договору 1654 року на території на території підросійської України, так званої Малоросії, указом царя Олексія у містах діяло Магдебурзьке право, а питання масових заворушень мало вирішуватись компетентними органами відповідно до «стародавніх правил», зокрема Саксонського зерцала 1230 року [12, с. 501].

Автономність українського законодавства не влаштовувало царя і у формі наказів, маніфестів, положень Олексій поступово обмежував правову суверенність України і з приходом на трон Петра I українське трактування масових заворушень зникло та повністю копіювалось із російського законодавства. У Статуті військовому Петра I масові заворушення були у вигляді «возмущения и бунта», а відповідальність за такий державний злочин виступала у формі позбавлення майна та четвертування її ініціаторів та співучасників.

Поліцейський статут 1782 року трансформував такого роду виступи населення у «сходьбища, скопи». Задля придушення виступів населення царська влада внесла до вищесказаного документу «непристойні підозрілі сходьбища», де підозрюватись могло широке коло осіб. Саме тому, на нашу думку, процес криміналізації масових заворушень був використаний Росією задля контролю над українською територією, що значно пригальмувало розвиток кримінального права і, зокрема, питання масових заворушень в Україні.

В XIX ст. у Російській імперії був зібраний перший кодифікований акт: «Повне зібрання законів Російської імперії 1830 р.», де масові заворушення визначались як тяжкі злочини і розглядались як злочини, що мали на меті «потрясіння корінних, основних установ держави».

Вперше поняття «масових заворушень» було використано у 1922 році з прийняттям першого КК РРФСР, і відповідно вперше був сформульований склад злочину таких злочинів (статті 75, 77), поміщений в другому розділі глави «Про злочини проти порядку управління», «Державні злочини». У КК 1922 року відповідальність була диференційована залежно від характеру і міри участі винних в скоєнні правопорушень. Відповідно до ст. 75 КК визначалася відповідальність за участь в масових заворушеннях при обтяжливих обставинах, якими були наявність зброї в учасників і здійснення ними погромів, вбивств, чинення озброєного опору представникам влади. При цьому розрізнялася відповідальність організаторів, підбурювачів, безпосередніх виконавців погромів та інших правопорушень [3, с. 41].

Стаття 77 КК передбачала відповідальність за участь в масових заворушеннях без обтяжливих обставин. В цьому випадку відмінність була між організаторами і підбурювачами, з одного боку, і усіма іншими учасниками заворушень (виконавцями, посібниками, приховувачами) - з іншого. Визнавалися кримінально карними: агітація і пропаганда, заклики, до масових заворушень (ст. 83). Згідно ст. 82 їх учасники, що не скоїли тяжких злочинів (передусім передбачених ст. 75) і залучені у безлади по малосвідомості, могли бути засуджені до умовного покарання. [6, с.18]

1-го січня 1927 року вступив в дію Кримінальний кодекс РРФСР (1926г.), який без істотних змін відтворив відповідні статті КК РРФСР 1922 року, щоправда новий КК дещо пом'якшив санкції. Була виключена кримінальна відповідальність за агітацію та пропаганду, що містили заклики до здійснення масових заворушень [4, с. 149]. У цьому Кодексі законодавець вперше провів розмежування між організаторами, керівниками і учасниками, що здійснили вказані дії або учинили озброєний опір влади, виділялася також окрема категорія осіб - що «не зробили вказаних дій», тобто посібники і приховувачі.

Таким чином, як і раніше, законодавчі органи ретельно визначали санкцію відповідно до характеру і міри громадської небезпеки і особи винного, встановили різні заходи і терміни покарання, в необхідних випадках ввели альтернативні санкції, надаючи судам широку можливість індивідуалізації покарання в межах санкції закону.

Особливістю масових заворушень, передбачених у Кримінальному кодексі 1926 р, який діяв аж до 1959 р., був поділ масових заворушень на два види: передбачалась відповідальність за масові безлади, що супроводжувалися погромами, руйнуваннями залізничних колій або інших засобів зв'язку, вбивствами, підпалами та іншими подібними діями та встановлювалась відповідальність за масові заворушення, не обтяжені погромами, руйнуваннями і іншими подібними діями, але зв'язані з явною непокорю законним вимогам влади, або з протидією виконанню покладених на них обов'язків, або примушуванням їх до виконання явно незаконних вимог [6, с.18-19].

Законом колишнього СРСР від 25 грудня 1958 року «Про кримінальну відповідальність за державні злочини» (ст.16), а потім УК РРФСР 1961 року (ст. 79 і аналогічні статті УК колишніх союзних республік) кримінально-правовий склад даного злочину був визначений як «організація масових заворушень, що супроводжувалися погромами, підпалами, руйнуваннями і іншими подібними діями, а також безпосереднє здійснення їх учасниками вказаних вище злочинів або надання ними озброєного опору владі».

У Кримінальному кодексі РРФСР 1960 р. не розкривалися ознаки складу злочину, який визначається як масові заворушення, що значно ускладнило правильну кваліфікацію протиправних дій, що здійснюються в ході групових порушень громадського порядку, і відмежування масових заворушень від суміжних складів злочинів (наприклад, від злісного

хуліганства, посягання на життя і здоров'я співробітників правоохоронних органів) [6, с.19-20].

Після набуття незалежності в Україні не припинялося реформування та вдосконалення кримінального законодавства. Це є природнім для розвитку вітчизняного закону про кримінальну відповідальність та зумовлено соціальною необхідністю держави у регулюванні масових дійств. В Україні наразі чинним є Кримінальний Кодекс, який набрав чинності з 1 вересня 2001 року, де й описаний склад злочину масових заворушень.

Література

1. Грабовський С., Ставроян С., Шкляр А. Нариси з історії українського державотворення // Грабовський С. – К.: Генеза. 1998. – 608с.
2. Грищук В. К. Сенько М. М. Проблеми застосування та перспективи удосконалення КК України // Грищук В. К. / Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична: Зб. наук. пр. – Львів: ЛьвДУВС. – Вип. 2. – 2006. – 802 с.
3. Демидов Ю. Громадянські заворушення: сучасність і історія питання // Відомості Верховної Ради. 2008. № 12. – 82 с.
4. Державні злочини. Навчальний посібник / За ред. Якубович М. І., Владимірова В. А. – М.: Вища школа. 1961. – 278 с.
5. Жалінский А. Е. Кримінальне право в очікуванні змін // Жалінский А. Е. / Теоретико-інструментальний аналіз. Видання друге, перероблене і доповнене., 2009. – 452 с.
6. Ильясов А.З. Уголовно-правовые и криминологические проблемы массовых беспорядков: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Арзулум Зиявдинович Ильясов. – Махачкала, 1999. – 222 с.
7. Історія держави і права України. Част. 1: Підручн. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: у 2 ч. / За ред. А. Й. Рогожина. – К.: Ін Юре, 1996. – 368 с.
8. Коржанський М. Й. Кримінальне право і законодавство України. Загальна частина // Коржанський М. Й. – К., 2002. – 216 с.
9. Кузнецова Н. Ф. Кримінальне право і мораль // Кузнецова Н. Ф. – М., 1967. – 453с.
10. Памятники русского права / Под ред. С. В. Юшкова. – М., 1952. – 426 с.
11. Тищик Б. Й., Вівчаренко О. А. Суспільно-політичний лад та право України у складі Литовської держави та Речі Посполитої: Учб. посібн. // Тищик Б. Й. – Івано-Франківськ: Прикарпатський університет, 1996. – 312с.
12. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : Хрестоматія: Навч. посіб. для студ. юридичних спец. вищ. закл. освіти / упоряд. В. Д. Гончаренко [та ін.]; ред. В. Д. Гончаренко; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, НДІ держ. будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України. К.: – Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. – 716 с.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА “ВБИВСТВО ЗІ СПІВЧУТТЯ”

Назарова А.Ю.

Науковий керівник: Старко О.Л.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Проблема встановлення адекватної відповідальності за “вчинення вбивства із співчуття” є предметом дискусій багатьох вчених-правознавців.

Законодавство України у ряді нормативно-правових актів встановлює заборону проведення еutanазії у будь-якій формі (активній чи пасивній). Зокрема, таке положення міститься у ст. 52 закону України “Основи законодавства України про охорону здоров'я”, а також ч. 4, ст. 281 Цивільного кодексу України.

У Кримінальному кодексі України (далі – КК України) досі немає спеціальної норми, яка б регулювала відповідальність за таке діяння. У судово-слідчій практиці евтаназію прийнято ототожнювати з простим вбивством і кваліфікувати відповідно до ч. 1 ст. 115 КК України. Якщо буде встановлено, що таке діяння вчинене з корисливих мотивів, то воно буде підпадати під дію п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України. Також кваліфікація може здійснюватися за ч. 2 ст. 137 КК України, ч. 2 ст. 139 КК України чи ч. 2 ст. 140 КК України, виходячи із способу вчинення евтаназії (дія чи бездіяльність) та мотивів, які спонукають до її вчинення.

Думки вчених щодо кваліфікації позбавлення життя зі співчуття не однозначні. Одні вважають, що “вбивство зі співчуття” необхідно кваліфікувати як просте вбивство, інші пропонують виділити таке діяння як окремий склад злочину. М.Д. Шаргородський стверджував, що “для визнання вбивства несуттєвим є те, що вбитий повинен у майбутньому все рівно померти” [1, с. 60].

Звичайно, не можна заперечувати те, що убивство і евтаназія має ряд спільних ознак. Це: спільний об’єкт – життя людини, об’єктивна сторона – протиправні дії, суб’єктивна сторона – прямий умисел, спрямований на заподіяння смерті людини. Але увагу варто звернути саме на те, що евтаназія як окремий склад злочину має свої особливості. Ними є спеціальний суб’єкт злочину – медичний працівник та інші особи (родичі, близькі тощо), потерпілим є невиліковно хвора людина, наявність прохання потерпілого про заподіяння йому смерті, мотив і мета – жалість і співчуття. З цієї позиції не можна ототожнювати убивство і евтаназію. Таку думку висловлює В.О. Глушков. У своїй роботі він зазначає, що: “...такий вид позбавлення життя необхідно віднести до убивства з пом’якшуючими обставинами у зв’язку з наявністю таких обставин у даній ситуації, серед яких перше місце займає жалість до безнадійно хворої людини...” [2, с. 26].

Слушною є думка В.М. Куца, який наголошує на необхідності виділення позбавлення життя з жалю до людини як самостійного кримінально-правового прояву та встановлення відповідальності, яка є адекватною характеру та ступеню її суспільної небезпечності [3, с. 106]. У цьому діянні домінуючою метою є позбавлення людини від страждань, яка сформована стійким почуттям (мотивом) жалю до такої людини.

Законодавець у минулому робив спробу закріпити у кримінальному законі положення про відповідальність за евтаназію. Так, проект Закону України “Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України щодо правового статусу потерпілого від злочину” (реєстр. № 6043 від 5 лютого 2010 року) містив пропозицію щодо включення до кримінального кодексу ст. 117-1 “Умисне вбивство із співчуття до потерпілого” [4]. Проте, така пропозиція була названа необґрунтованою і подальшого закріплення не отримала. У висновку Верховного суду України на проект Закону України “Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України щодо правового статусу потерпілого від злочину” зазначається, що прийняття такої норми буде означати часткову легалізацію евтаназії. Йшлося також про відсутність орієнтирів щодо фіксації факту прохання потерпілого заподіяти йому смерть та трактування такого оціночного поняття як “співчуття”. Підкреслювалось, що положення законопроекту не повною мірою узгоджується з принципами Конституції України, за якими людина, її життя і здоров’я визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [5].

Неврегульованість даного питання на законодавчому рівні викликає певні проблеми при призначенні покарання. Майже всі обставини вчинення цього злочину і призначення покарання залишаються на розгляд суду. Останній повинен враховувати особливі обставини цього діяння: прохання потерпілого, наявність мотиву співчуття і як наслідок, призначити відповідне покарання в межах передбачених ч. 1 ст. 115 КК України, що не завжди відповідає характеру вчиненого діяння.

Ще однією обставиною, яку необхідно врахувати, є те, що кваліфікація евтаназії за ч. 1 ст. 115 КК України порушує принцип справедливості, відповідно до якого, кримінальне

покарання або інші заходи кримінально-правового впливу, які застосовуються до злочинця, повинні відповідати ступеню суспільної небезпеки злочину, а також особі злочинця.

Проведений аналіз дозволяє дійти висновку про необхідність диференціації кримінальної відповідальності за вчинення вбивства із "співчуття", шляхом виділення цього складу вбивства як привілейованого.

Література:

1. Шаргородский М.Д. Преступления против жизни и здоровья / М.Д. Шаргородский. - М. : Юрид. изд-во М-ва юстиции СССР, 1947. - 511 с.

2. Глушков В.О. Удосконалення системи кримінально-правової охорони права громадян на надання кваліфікованої медичної допомоги // Актуальні проблеми удосконалення кримінального законодавства України: Тези доповідей міжвузівської науково-практичної конференції (Київ, 25 травня 2007р.). – К.: КНУВС, 2007. – 200с. – С. 24-25.

3. Куц В.М. Прогалини в законодавчій регламентації відповідальності за деякі види позбавлення життя іншої людини // Прогалини у кримінальному законодавстві: Тези і реферати повідомлень. – Львів, 2008. – 352 с. – С. 105-108.

4. Проект Закону України "Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України щодо правового статусу потерпілого від злочину" (реєстр. № 6043 від 5 лютого 2010 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF4NV00A.html

5. Висновок на проект Закону України "Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України щодо правового статусу потерпілого від злочину" [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

<http://www.scourt.gov.ua/clients/vsen.nsf/81b1cba59140111fc2256bf7004f9cd3/4a57ad3f3a2d41f6c225772e00428646?OpenDocument>

КРИМІНОЛОГІЧНА ТИПОЛОГІЯ ЖІНОК, ЯКІ ВЧИНИЛИ УМИСНЕ ВБИВСТВО МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ

Старко О.Л.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Соціально-психологічний портрет жінки, яка вчинила умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (окреслений у результаті вивчення матеріалів кримінальних справ, порушених за ст. 96 КК України 1960 р., ст. 117 К України 2001 р. за період 1993-2005 рр. та узагальнення даних кримінологічної характеристики особи) виглядає наступним чином. Вік 18–30 років, освіта середня, родом із сільської місцевості, раніше не судима, не працює, неодружена, проживає у незадовільних житлових умовах, має низький рівень доходів, алкогольною та наркотичною залежністю не страждає, має невисокий рівень інтелекту, зазвичай нехтує елементарними нормами моралі. Відносини з батьками характеризуються відсутністю внутрішнього духовного зв'язку. Емоційне напруження, що пов'язане з настанням небажаної вагітності ще більше поглиблюється після розриву відносин з батьком дитини та пропущення строків для проведення абортів. Відчуває гостру потребу у моральній підтримці близьких людей. Відчуття страху, тривоги, гніву змінюються незабаром відчаєм, апатією, розгубленістю. Дитина видається ворогом, психологічний та біологічний зв'язок з нею заздалегідь відкидається, материнський інстинкт та емоції відсутні. Злочин вчинює без співучасників. У вчиненому розкаюється.

Однак загальний портрет жінки, винної у дітовбивстві, є умовним і не дає вичерпної відповіді на питання про причини злочину. Глибше зрозуміти їх дає змогу типологія злочинців

– розподіл їх на категорії за ознаками, які генетично пов'язані зі злочинною поведінкою. За характером взаємодії соціальної ситуації і особи виділяють “випадкових” злочинців та криміногенний тип особи, який включає ситуативний, ситуативно-криміногенний та послідовно-криміногенний підтипи [1, с. 360–362]. До “випадкових” належать особи, які вперше вчинили злочин унаслідок випадкового збігу обставин всупереч загальній позитивній характеристиці їх попередньої поведінки.

На думку Ю.М. Антоняна, несправедливо відносити дітовбивць до “випадкових” [2, с.154], з чим цілком, на наш погляд, можна погодитись. Характерні риси “випадкових” жодною мірою не стосуються дітовбивць – яким би несприятливим та випадковим не був збіг обставин у житті дітовбивці, злочин (умисне вбивство) у будь-якому разі вчиняє конкретна особа, що свідчить про наявність у неї дефектів, які відіграють вирішальну роль у його вчиненні.

Незважаючи на позитивну характеристику більшості дітовбивць до вчинення посягання, “...раніше приховані негативні властивості в структурі особи починають домінувати над позитивними якостями, що знаходить вираження в злочинній поведінці” [2, с. 156].

На нашу думку, дітовбивці – це та категорія злочинців, яких можна охарактеризувати більше як “ситуативних”, що складають один із підтипів криміногенного типу.

До даної категорії (“ситуативних”) відносять осіб, які вперше вчинили злочин унаслідок впливу несприятливих зовнішніх умов їх формування і життєдіяльності. Так, не можна стверджувати, що кожна жінка, яка завагітніла поза шлюбом і яка перебуває в скрутному матеріальному становищі, відчуває страх, сором тощо, наважується на злочин. І те, що жінка обирає саме злочинний шлях є не випадковим, а криється в особливостях її особистості.

Особливий психофізичний стан, що супроводжує пологи, існуючи в рамках осудності, не відіграє вирішальної ролі і не є причиною дітовбивства (що дозволяло б в іншому випадку віднести дітовбивць до випадкових), а лише послаблює здатність у правильному виборі варіанту поведінки, виступаючи пом'якшуючою відповідальність обставиною. Очевидно, що не кожна жінка, перебуваючи в такому стані, вчинить цей ганебний злочин. Отже, дану категорію злочинниць слід відносити до осіб криміногенного типу, зокрема “ситуативних”.

Водночас не всіх дітовбивць однозначно можна віднести до останнього підтипу, як показує дослідження. Серед значної їх кількості можна виділити тих, яким властиві ознаки послідовно-криміногенного та ситуативно-криміногенного підтипів.

До *послідовно-криміногенного* слід віднести жінок, які ведуть антисоціальний спосіб життя, зазвичай безпритульні, зловживають алкоголем, ведуть безладне статеве життя. Росли в неблагополучних сім'ях. Внутрішній світ їх бідний, духовне життя відсутнє. Ті, що мають дітей, вихованням їх не займаються.

Так, наприклад, 28-річна Н., без визначеного місця проживання, ніде не працює, зловживає спиртними напоями, маючи п'ятьох дітей від невідомих чоловіків, що знаходяться в інтернатах, завагітніла знову. Відразу після пологів, що відбулися в недобудованому будинку, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, загорнула дитину в целофановий пакет та залишила на морозі, в результаті чого дитина загинула [3].

Ситуативно-криміногенний підтип формується і діє в суперечливому мікросередовищі, характеризується порушенням моральних норм, неналежним виконанням вимог суспільно прийнятих соціальних ролей, засвоєнням паразитичної психології. Злочин, вчинений такою особою, обумовлений її мікросередовищем і попереднім способом життя, закономірним розвитком якого стає ситуація злочину.

Так, 19-річна М., яка вчинила замах на вбивство своєї новонародженої дитини виховувалася в сім'ї, де батько зловживав алкоголем, часто відбувалися бійки, сварки. Після школи, де М. характеризувалася негативно, вступила до педагогічного коледжу, який незабаром покинула. Матір та сім'я сестри, з якими вона проживала, описали її як агресивну,

замкнену, егоїстичну особу, яка "...живе для свого задоволення, ніде не працює при скрутному матеріальному становищі сім'ї, ходить на дискотеки, відпочиває на пляжі, веде безладне статеве життя". Неодноразово М. зникала на тривалий час, не повідомляючи будь-кого з рідних, а згодом поверталася додому. Безладність статевих стосунків М. призвела до небажаної вагітності. Оскільки М. не мала грошей на аборт, вона вирішила позбутися дитини злочинним шляхом [4].

Водночас, слід зауважити, що до останніх двох підтипів злочинниць можна віднести незначну кількість дітовбивць, основну масу їх, як показало дослідження, становлять "ситуативні" дітовбивці.

Підсумовуючи, зазначимо, що типології жінок-дітовбивць, як і їх загальному портрету, властива певна умовність. У кожній винній особі можна віднайти в тій чи іншій мірі виразні риси кожного підтипу, з перевагою певних рис. Однак за допомогою типології можна пояснити причини подібних дій дітовбивць, вирішити питання щодо призначення покарання, адже тип злочинниці свідчить про ступінь її соціальної небезпечності, а також диференціювати профілактичний та карально-виховний вплив певного типу злочинниць.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Кримінологія: Учебник* / Под. общ. ред. А.И. Долговой. – М.: Норма, 2002. – 848 с.
2. *Антонян Ю.М.* Психологія убийства / Ю.М. Антонян. – М.: Юристъ, 1997. – 304 с.
3. *Наглядове провадження № 7200996.* – Архів прокуратури Мукачівського району Закарпатської обл. за 1996 р.
4. *Кримінальна справа № 1-1141/03.* – Архів Київського райсуду м. Одеси за 2003 р.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ГАРАНТІЙ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА.

Наконечна Г. Я.

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Характер держави і суспільства завжди визначався і визначає правовим статусом особи, тобто людини і громадянина в суспільстві і державі.

Конституцією України закріплено значний комплекс гарантій прав і свобод людини і громадянина, а також зафіксований механізм основних засобів захисту прав і свобод людини і громадянина, який складається з відповідальних органів, нормативно-правових актів, засобів масової інформації тощо.

Єдність системи засобів захисту прав і свобод людини і громадянина не лише виключає, а й передбачає особливості, специфіку механізму захисту кожного виду прав і свобод.

Проголошуючи права і свободи людини, держава повинна гарантувати здійснення не тільки юридичними, але й економічними, політичними, культурними тощо засобами. Ці права і свободи мають бути визнані державою в особі її органів і службових осіб, охоронятися і захищатися ними і становити самостійний предмет не тільки внутрішньої, але й зовнішньої політики.

Вся історія людства - і минула і сучасна - може бути інтерпретована як історія боротьби за права людини.

Україна підтримуючи кращі правові надбання людства, визнала та зафіксувала у національній Конституції основні положення такого політико-юридичного ідеалу, як правова держава. [3, с.144]. Для правової держави охорона і захист прав людини, забезпечення меж її свободи в суспільстві, недопущення порушення простору свободи, визначеного правом, це не просто її органічні політико-правові функції, це її головна мета, яким мають підкорятися

всі її властивості, якості, характеристики. І сьогодні саме стан здійснення, охорони і захисту, насамперед, юридичними засобами, прав свобод людини є визначальним показником рівня гуманістичності і цивілізованості, культури будь-якого суспільства та держави.

У зв'язку з прийняттям Конституції України питання реалізації (здійснення і захисту) прав і свобод громадян набули в Україні особливого значення. У ст. 3 Основного Закону нашої держави підкреслено, що "людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю". Цим самим піднімаються на найвищий щабель усі дії у сфері практичного здійснення прав людини і громадянина. У цій же статті зазначено: "Права та свободи людини та їх гарантії визначають зміст та спрямованість діяльності держави".[1].

Вказані приписи Конституції зумовлюють необхідність нового підходу до захисту прав людини, сприяння такому становищу, за якого будь-які права та свободи реалізовувалися та захищалися б з найменшими затратами зусиль.

Проголошення суверенітету і незалежності української держави, верховенства права, а також реального захисту прав і свобод громадян зумовили необхідність проведення в нашій країні судово-правової реформи. Саме тому Верховна Рада 28 квітня 1992 року схвалила Концепцію судово-правової реформи. Цей процес дістав розвиток в новій Конституції України. У ст. 124 зазначено, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами і, що будь-яке делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається.

Як без приватної власності не може бути вільної ринкової системи, так і без належного судочинства не може йти мови про існування правової держави. Важливо, щоб суспільство усвідомлювало, що у правовій державі суд може ухвалити рішення на користь особи і проти держави. Незалежне судочинство - це одна з головних ознак демократії. Віра в державу може сформуватися лише в тому разі, коли вона є і демократичною і правовою, ставиться до громадян не як до об'єктів своїх дій, а поважає їх права і зміцнює правову стабільність, насамперед за допомогою передбачуваності своїх рішень.

Якщо ж державна влада порушить права громадянина, він повинен мати можливість звернутися до незалежного суду. Ця гарантія не повинна мати жодних винятків.

Згідно з Конституцією юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають в нашій державі, тобто суворому захисту підлягають усі права, свободи та обов'язки громадян.

Таким чином, можна зробити висновок, що якщо державна влада порушує права громадянина, він повинен мати можливість звернутись до незалежного суду. Ця гарантія права звернення до суду не має винятків, тобто якихось неохоплених правом ділянок не існує.

Історія ХХ ст. вчить нас, що без захисту прав та свобод демократія стає слабкою та уже швидко перетворюється в авторитарний або тоталітарний режим. Роль судової влади у процесі їх захисту є визначальною, тому дуже небезпечною для суспільства є ситуація, коли судова влада втрачає свою незалежність під політичним впливом, й тоді конституційний принцип безпосереднього судового захисту прав і свобод підміняється принципом «політичної доцільності».[4, с.89].

Також варто зазначити, що в наш час міжнародне визнання й забезпечення основних прав людини стає все інтенсивнішим. Майже на всіх континентах Землі прийнято регіональні міжнародні акти щодо прав людини. Це, наприклад, прийняті Організацією Американських держав Американська декларація прав і обов'язків людини, Організацією Африканської Єдності - Африканська хартія прав людини і народів.

Найактивніше цей процес відбувся в Європі, народи якої зазнали найбільших втрат від порушення прав людини та прав націй, народів з боку тоталітарних держав. Так, 1950 р. в Римі ряд країн прийняли Європейську конвенцію про захист прав людини і основних свобод.

Конвенція є конституційним європейським інструментом публічного порядку, це те, що пов'язує європейські країни. Конвенція повинна мати пряму обов'язкову дію. 47 держав-учасниць уже включили її до своїх національних правових систем. Також, необхідно визнати що Конвенція має пріоритет над будь-яким національним законодавством, що йде в розріз із нею[2, ст. 196- 197].

Низку важливих положень щодо забезпечення прав людини було закріплено в Заключному акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі (НБЄЄ) 1975р., а також у наступних документах, що приймалися пізніше державами-учасницями НБЄЄ, зокрема, у Паризькій хартії для Нової Європи (1990) та інших.

Увага світової громадськості до проблеми забезпечення основних прав людини проявилася, зокрема, у створенні міжнародних органів для спостереження за дотриманням та захисту основних прав людини.

Міжнародне співробітництво у сфері заохочення та захисту прав людини є одним із пріоритетних напрямів зовнішньої політики України. У цій галузі Україна співпрацює з правозахисними органами системи ООН, насамперед Радою ООН з прав людини та Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини, а також Радою Європи та Організацією з безпеки та співробітництва в Європі.

Отже, визначальний принцип, закладений у нашій Конституції, - "держава для людини" є нормою європейського стандарту", і тому діяльність державних органів, установ і має спрямовуватись на захист громадянських, соціально-економічних прав і права на судовий захист у разі порушення, ким би такі порушення не допускалися.

Список використаної літератури

1. Конституція України : від 28.06.1996 р., № 254к/96–ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
2. Буай Ф. / Захист прав людини на національному та наднаціональному рівнях // Право України. – 2012. – № 11- 12. – С. 196- 197.
3. Луць Л. / Уніфікація судової практики – важливий засіб забезпечення належного правосуддя // Право України. – 2012. – № 11- 12. – С. 144.
4. Шевчук С. / Роль Верховного суду в умовах конституційної демократії// Право України. – 2012. – № 11- 12. – С. 89.

ОСВІТНІ ПРАВА ЖІНОК: СТАН ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ (1917 – 1991 РР.)

Булавіна С.Є.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

У травні 1918 р. Наркомосвіти видав директиву про «сумісне навчання учнів обох статей» [68; С. 19]. Цей документ, а також Декрет про ліквідацію неписьменності серед дорослого населення (січень 1919 р.) і Конституція УСРР 1919 р. формально створили умови рівноправності в галузі освіти для жінок і чоловіків. У ст. 27 Конституції було записано: «В цілях забезпечення за працюючими дійсного доступу до знання – У.С.Р.Р. ставить своїм завданням дати робітникам і селянам повну, всебічну і даремну освіту».

Крім того, в освітній справі більшовицька влада керувалася «Положенням про єдину трудову школу», ухваленим Всеросійським ЦВК у вересні 1918 р. [227; С.8]. Згідно з

Положенням усім школам РСФРР, що перебували у віданні Наркомосвіти (за винятком вищих), присвоювалося найменування «Єдина трудова школа». Також скасовувався розподіл шкіл на початкові, вищі початкові, реальні, ремісничі, технічні та комерційні училища, а також інші види нижчих і середніх шкіл [227; С.18 – 19]. У цих закладах запроваджувалося сумісне навчання хлопців і дівчат.

Незаперечним досягненням радянської влади у 1920-ті роки була ліквідація неписьменності населення. За переписом, на 28 серпня 1920 року в Україні було 12 247 350 неписьменних, в тому числі 8 078 397 жінок [198; С. 16]. 21 травня 1921 року було прийнято постанову Раднаркому УСРР «Про боротьбу з неписьменністю», яка зобов'язувала все населення віком від 8 до 50 років навчитись грамоті російською або рідною мовою – за бажанням [275; С. 254]. Аналіз постанови Раднаркому, а також архівних джерел дозволяє зробити висновок, що отримання освіти було не правом громадян, а обов'язком. Для залучення широких мас до боротьби з неписьменністю на Україні у 1923 році було створено товариство «Геть неписьменність». В 1925 році 54 % жінок було охоплено навчанням через лікнепи [216; С. 315]. Для тих, хто пасивно ставився до освіти, існували засоби покарання: громадське зауваження на зборах, через пресу, штраф на користь товариства «Геть неписьменність» [351; С. 547]. ВУЦВК і РНК УСРР зобов'язали сільські ради повсюдно створювати культурно-освітні комісії, комісії з охорони материнства й дитинства, які б могли вести облік неписьменного дорослого населення, подавати ці відомості до шкіл лікнепу, сприяти тому, щоб «взяті на облік особи відвідували школи» [352; С. 111].

З метою ліквідації неписьменності серед жінок використовувались жінвідділи. В інструкції про діяльність жінвідділів зазначалось, що заходи в галузі народної освіти включають «допомогу органам освіти в організації дитячих будинків, садків, ремонті шкіл, в організації шкіл для дорослих, хат-читальень, будинків просвіти» [144; С. 55]. При Всеукраїнській надзвичайній Комісії по боротьбі з неписьменністю функціонувала нарада, до складу якої з 1921 року входили представники жінвідділу. Саме за ініціативою жінвідділів і за їх допомогою тільки в 1925 р. було відкрито 208 шкіл грамоти [111; С. 39]. Як відмічають архівні джерела: «...культурно-освітня праця в жіночих радах стоїть краще чим де інше. У Дівочькій раді діти шкільного віку охоплені на 100%, в Туленецькій на 75%. ...Обухівська сільрада збрала 8,000 крб. на будівництво нової школи. Шкневська рада будує хату-читальню. У Гребнях вже на 2 господарства припадає 1 часопис» [341; С. 512 - 519].

Велике значення для розвитку освітньої справи в республіці мав «Кодекс законів про народну освіту УРСР», затверджений ВУЦВК 1 листопада 1922 р. на підставі постанови III сесії IV скликання ВЦВК від 15.10.1922 р., у якому знайшов відображення принцип спільного рівноправного навчання для дітей обох статей [135].

Неухильно зростала кількість шкіл, учнів у них, зокрема дівчат. Так, у 1926 році вони становили вже 35,8% всіх учнів, у 1927 – 38,1%, 1928 – 39,8%, в 1929 – 40,3% [355; С.5]. На селі цей процес ішов повільніше. Лише через 10 років кількість дівчат у сільських школах зрівнялась (за невеликим винятком) з кількістю хлопців. В 1938/39 навчальному році дівчата в сільських школах УРСР становили 47,7% [62; С.19].

У 1929 році було прийнято другу Конституцію УСРР, у статті 12 якої було записано «Щоб забезпечити трудящим масам дійсний доступ до знання, Українська соціалістична радянська республіка ставить за своє завдання дати їм повну, всебічну і безоплатну освіту» [150].

25 липня 1930 року ЦК ВКП(б) і РНК прийняв постанову «Про загальне обов'язкове навчання». Постанова передбачала запровадження у 1930/31 навчальному році обов'язкового навчання переростків хлопчиків і дівчаток віком 11 – 15 років з тим, щоб дати їм чотирирічну річну освіту і забезпечити можливість подальшого навчання. Йшлося про перехід до обов'язкового 7-річного навчання в містах і робітничих селищах. На базі 7-річної школи створювались середні й вищі навчальні заклади, технікуми ж відносились до вищої школи і готували спеціалістів високої

кваліфікації вузького профілю. Фактично, не було середньої ланки загальної освіти. Це ускладнювало підготовку кваліфікованих кадрів.

На початку 1930-х років у системі освіти відбулися значні зміни, оскільки школи тепер були зобов'язані не тільки навчити жінок читати і писати, а й дати робітницям і селянкам певні знання, необхідні їм на виробництві. З цією метою було видано постанову ЦК ВКП(б) від 5 вересня 1931 р., яка була підставою для подальшої перебудови школи. Реорганізація 7-річної політехнічної школи, перетворення її в середню забезпечувало цілісність і послідовність загальної середньої освіти. У 1932 – 1933 навчальному році в міських загальноосвітніх школах навчалось 426,4 тис. дівчат, в сільських – 1495,2 тис. 45% усіх учнів становили дівчата [146; С.44].

Прийнята в УРСР у 1937 році відома сталінська Конституція закріпила широку гаму прав громадян, у тому числі й право на освіту. Стаття 120 Конституції проголошувала: «Громадяни УРСР мають право на освіту. Це право забезпечується загальнообов'язковою початковою освітою, безплатністю освіти, включаючи вищу освіту, системою державних стипендій величезній більшості тих, що вчаться у вищій школі, навчанням у школах рідною мовою, організацією на заводах, в радгоспах, машинно-тракторних станціях і колгоспах безплатного виробничого, технічного й агрономічного навчання трудящих». Таким чином, якщо в попередніх конституціях держава ставила своїм завданням забезпечити усіх громадян «повною, всебічною і безкоштовною освітою», то тепер вона забезпечувала це право, і це зрозуміло, бо в умовах швидкої індустріалізації виникла негайна потреба у висококваліфікованих кадрах.

Після приєднання в 1939 році західних областей України постановою РНК від 4 березня 1940 року на Народний Комісаріат освіти було покладено завдання привести школи цих територій у відповідність з системою освіти, що діяла на території СРСР, а також підкреслювалась обов'язковість збереження принципу рівноправності чоловіків і жінок в одержанні освіти.

У післявоєнний період жінки взяли активну участь у відновленні та відбудові загальноосвітніх навчальних закладів. На початку 1945 – 1946 рр. в Україні функціонувало 90% довоєнної шкільної мережі, в якій навчалось 80% довоєнної кількості учнів [73; С.173]. Вирішальну роль у цих процесах відігравали жінки, які становили понад 75% працівників народної освіти.

Як уже зазначалося, у 1978 р. було прийнято Конституцію УРСР, яка у ст.33 серед гарантій забезпечення рівноправ'я жінок та чоловіків закріпила надання жінкам рівних з чоловіками можливостей в отриманні освіти та професійної підготовки, у труді, у винагороді за нього та просуванні по роботі.

Таким чином, незважаючи на достатній освітній рівень, жінки були відсторонені від прийняття державних рішень, відчували труднощі у професійному зростанні та кар'єрі. Реально для жінок існували тільки горизонтальні професійні переміщення, тоді як вертикальні були за чоловіками.

Отже, незаперечним здобутком радянської влади була ліквідація неписьменності і розвиток освіти серед жінок. Так, у 1920-ті роки було прийнято законодавчі акти, які проголошували рівність статей в отриманні освіти та виборі професій. Тенденція зростання освітнього та професійного рівня жінок зберігалася протягом усього радянського періоду. Кожний етап збільшення кількості жінок серед тих, хто навчається, обумовлювався конкретними соціальними обставинами. Так, перший етап був породжений настановами революційної держави, усією радикально новою соціальною ситуацією. Починаючи з 1930-х років залучення жінок в освітню та професійну діяльність відповідало гострій потребі підйому наукового та технічного потенціалу суспільства. Жінки, особливо вихідці з робітничо-селянського середовища, отримали ряд додаткових пільг при вступі до ВНЗ. Другий етап пов'язаний із післявоєнним періодом відбудови народного господарства. Третій етап

зростання частки жінок серед тих, хто навчається, почався у 1960-ті роки і збігся з екстенсивним розвитком науки. Проте, високий освітній рівень жіноцтва України (у 1990 р. жінки становили 61% серед спеціалістів з вищою та середньою освітою) контрастував з меншою їх кількістю на відповідальних посадах, у складі наукових працівників, жінки відчували труднощі у професійному зрості та кар'єрі тощо.

Література

1. Кодекс законів про народну освіту від 22 листопада 1922 р. // СУ УССР. – 1922. – № 49. – Ст. 729.
2. Кодекс законів про працю в УССР, уведений в дію з 15 листопада 1922 р. // СУ УССР. – 1922. – № 52. – Ст. 751.
3. Кодекс законів про працю УРСР від 10 грудня 1971 р. // Відомості Верх. Ради УРСР. – 1971. – Дод. до № 50. – Ст. 375.
4. Кодекс законів про родину, опіку, шлюб та про акти громадянського стану // СУ УССР. – 1926. – № 67 – 69. – Ст.441.
5. Кодекс про шлюб та сім'ю УРСР від 20 червня 1969 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1969. – № 26. – Ст. 204.
6. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок // Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / Упоряд. Ю.К. Качуренко. – 2-е вид. – Київ: Юрінформ, 1992. – С.122.
7. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки, прийнята на XVI надзвичайному Всеукраїнському з'їзді Рад 30 січня 1937 р. // СЗ УССР. – 1937. – № 30. – Ст. 121.
8. Конституция (Основной Закон) Украинской Советской Социалистической Республики, принятая на внеочередной седьмой сессии Верховного Совета Украинской ССР девятого созыва 20 апреля 1978 г. // Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик, Конституции (Основные Законы) Союзных Советских Социалистических Республик). – М.: Известия советов народных депутатов СССР. – 1985. – С.99 – 145.
9. Бондаренко Н.О.Розвиток прав жінок в УРСР: національний та міжнародний аспекти(1917 – 1991 рр.): дис... к.ю.н.: 12.00.01/ Бондаренко Наталія Олександрівна.–Х., 2004.– 240с.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ СУДАМИ ШВЕЦІЇ

Музичук К. С.

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Для надійного захисту інформаційних прав і свобод людини суди повинні мати відповідне національне законодавство. При відсутності останнього або недосконалої, згадані права і свободи не захищені або захищені не в повній мірі. Разом з тим, умови демократії зобов'язують забезпечити ці фундаментальні права. Цікавим у правовому відношенні є досвід Швеції щодо захисту інформаційних прав і свобод людини.

У Швеції не вважається обмеженням свободи висловлювань та інформації, коли державою регламентовані способи їх поширення та тривалість. Зауважимо також, що шведське право на свободу висловлювань шляхом зображення не є необмеженим: "Письменники, художники та фотографи мають права на свої витвори у відповідності з положеннями закону" [1, Гл.2, § 19]. Крім того, можливі обмеження свободи висловлювань

та свободи інформації щодо підприємницької діяльності у Швеції допускаються, але тільки для захисту важливих суспільних інтересів, а не з метою сприяння будь-кому: "Обмеження в праві займатись ремеслом чи професією встановлюються виключно для захисту важливих суспільних інтересів (підкреслено – К.М.) і ніколи не будуть встановлюватись виключно з метою економічного сприяння будь-кому чи підприємству" [1, Гл.2, § 20]. В Україні хоча і гарантується захист конкуренції у підприємницькій діяльності [2, ст.42, абз.3], проте обмеження свободи висловлювань щодо підприємницької діяльності в Основному Законі не прописані.

Згідно Конституції України іноземці "користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, - за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України" [2, ст.26]. У Швеції іноземці зрівнюються в правах із шведськими громадянами в ряді питань, пов'язаних з інформацією. Підтвердженням слугує: "Якщо законом не передбачене інше, іноземець в державі зрівнений в правах із шведським громадянином у питаннях:

- 1) свободи висловлювань, інформації, зібрань, демонстрацій, союзів та релігії;
- 2) захисту від примусу розкривати свої погляди;
- 7) захисту від примусу на основі висловлених поглядів;
- 8) прав письменників, художників та фотографів на свої витвори" [1, Гл.2, § 22].

Із того, що такі ж інформаційні права і свободи гарантовані шведам, стверджуємо: по відношенню до іноземців обмеження згаданих прав допустимі, але в рамках демократії. Відповідно, оцінка порушення цих прав і свобод судами здійснюється у відповідності до наведеного вище процесуального розгляду, основою якого є дотримання демократичних ідей спрямованими.

Якщо в шведських судах, у відстоюванні прав і свобод людини, спостерігається суперечливість закону Конвенції, остання має пріоритет. На це вказує така норма: "Закон чи інший припис не можуть застосовуватись у випадках суперечливості їх зобов'язанням Швеції по дотриманню прав людини, і принципам свободи" [1, Гл.2, § 23]. Подібної норми у вітчизняній Конституції немає. Існуюча норма, прописана ст.9 засвідчує той факт, що: "Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України" [2]. Разом з тим, сам факт підписання Україною Конвенції, апіорі, надає їй пріоритету над вітчизняним законодавством.

У випадку появи інформаційної загрози, не врегульованої чинним законодавством, шведський Уряд може видавати постанови для врегулювання ситуації, що склалася або передавати підпорядкованому органу видавати аналогічні приписи. Підтвердженням є таке: "Уряд в змозі... приймати постанови:

- 1) про порядок виконання закону;
- 2) з питань, які згідно Основного закону не регулюються Ріксдагом (підкреслено – К.М.).

... Уряд може на основі постанови, передбаченої в частині першій, передати підпорядкованому органу право видавати приписи з даного питання" [1, Гл.8, § 13].

Допустимий і інший шведський варіант захисту від інформаційних загроз, відносно яких законодавство ще не розроблене. Він реалізується шляхом передачі повноваг європейським співтовариствам. Конституція Швеції такий варіант захисту декларує так: "Ріксдаг може передати право прийняття рішень європейським співтовариствам до тих пір, поки вони приймають на себе зобов'язання захисту свобод і прав (підкреслено – К.М.), які встановлені в даній формі правління та в європейській Конвенції, що закріплює захист прав людини та принципи свободи.

За прямим приписом існуючої форми правління може бути вирішено передати право на прийняття рішення іншій державі, або приєднатись до міжнародної угоди за встановленою

нею умовою чи зобов'язанням, чи передати в обмеженому об'ємі право міжнародній організації з метою мирного співробітництва, доки держава прийме рішення чи буде приймати рішення, чи Міжнародному суду. При цьому не може бути передане право на прийняття рішень, які торкаються ... питань про обмеження будь-яких свобод і прав, передбачених главою 2 " [1, Гл.10, § 5].

Список використаних джерел:

1. Швеція. Конституція (1974). Конституции государств Европы: В 3 т. Т.3 / Под общей редакцией и со вступительной статьей директора института законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации Л.А. Окунькова. – М.: Издательство НОРМА, 2001. – С.598-702.

2. Україна. Конституція (1996). Конституція України: чинне законодавство із змінами та доповненнями станом на 21 січн. 2013 р.: (ОФІЦ.ТЕКСТ). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2013. – 64 с. – (Закони України).

ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ У НАЦІОНАЛЬНЕ КРИМІНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПОЛОЖЕНЬ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ ЩОДО БОРТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ.

Б.О. Чупринський

Запобігання корупції і протидія їй - один із пріоритетних напрямів боротьби зі злочинністю у світі.

В Україні корупція негативно впливає на всі сфери суспільного життя, перешкоджає реалізації принципу верховенства права, стоїть на заваді економічному зростанню, шкодить авторитету держави в міжнародних відносинах. Як наслідок, наша держава впродовж багатьох років посідає доволі низькі місця в моніторингових звітах міжнародних організацій щодо рівня корупції та ефективності протидії їй.

Проблеми удосконалення національного антикорупційного законодавства стали предметом дослідження як науковців, так і практиків. Зокрема, у наукових працях П.П. Андрушка, О. Ф. Бантишева, В. І. Борисова, Л. П. Брич, Б. В. Волженкіна, М. І. Мельника, В.М. Киричка, М.І. Хавронюка, О.Д. Ярошенка.

У практичній діяльності ключовим є дослідження положень міжнародних нормативно-правових актів, у яких закріплюються основні орієнтири для національного законодавства у частині протидії корупції.

Як показало дослідження, початком міжнародно-правової регламентації протидії корупції можна вважати прийняту 15 грудня 1975 р. Резолюцію ООН 3514 (XXX), у якій Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН) закликає уряди всіх країн вжити на національному рівні всіх необхідних заходів щодо запобігання та протидії корупції. [1].

Наступним актом, який продовжив міжнародно-правову регламентацію з протидії корупції, був Кодекс поведінки посадових осіб, прийнятий 17 грудня 1979 р. Генеральною Асамблеєю ООН [1].

Та однією з найважливіших стратегій боротьби з корупцією, на нашу думку, є створення та реалізація жорстких міжнародно-правових антикорупційної актів (конвенцій та резолюцій). Зокрема, Рекомендації щодо міжнародного співробітництва в галузі попередження злочинності та кримінального правосуддя в контексті розвитку від 14 грудня 1990 р. , Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб від 23 липня 1996 р. та Декларація ООН про боротьбу з корупцією та хабарництвом у міжнародних комерційних операціях від 16 грудня 1996 р. та ін.

Загальні принципи діяльності державних посадових осіб визначає Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб, що був прийнятий 23 липня 1996 р. [5].

Проблеми, пов'язані з міжнародними аспектами корупції, особливо щодо міжнародної економічної діяльності, здійснюваної корпоративними організаціями, відповідні законодавчі та нормативні заходи щодо забезпечення транспарентності й належного функціонування фінансових систем і здійснення угод такими корпоративними організаціями розглядалися Генеральною Асамблеєю ООН 12 грудня 1996 р. (Резолюція “Боротьба з корупцією” (A/RES/51/59) у п. 7 [3].

Значущими правовими орієнтирами для формування національного антикорупційного законодавства слід визнати й інші міжнародно-правові акти. Наприклад, до них можна віднести: Міжамериканську конвенцію про боротьбу з корупцією (прийняту Організацією американських держав від 29 березня 1996 р.) [4], Конвенцію про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних комерційних угодах (прийняту Організацією економічного співробітництва та розвитку від 21 листопада 1997 р.) [6], Конвенцію Африканського союзу про недопущення корупції та боротьбу з нею (прийняту главами держав й урядів Африканського союзу від 12 липня 2003 р.) [10], Конвенцію про захист фінансових інтересів ЄС 1995 р. та два Протоколи до неї (1996 та 1997 рр.), Конвенцію про боротьбу з корупцією, яка стосується посадових осіб ЄС або посадових осіб держав – учасниць ЄС 1997 р. [8].

Положення, які містяться у документах, прийнятих резолюціями і затверджених Генеральною Асамблеєю ООН, мають рекомендаційний характер для держав – членів ООН. Водночас вони стали основою при підготовці міжнародно-правових актів, які закріплюють міжнародні стандарти по запобіганню та протидії корупції.

Особливу увагу питанням удосконалення законодавства у сфері протидії корупції приділяють європейські міжнародні інституції, однією з провідних є Рада Європи. Основними документами, прийнятими в рамках Ради Європи і спрямованими на боротьбу з міжнародним хабарництвом, стали Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) [7] та Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією Ради Європи [9].

На основі положень Кримінальної конвенції визначається поняття корупції у п. 5 ст. 1 Закону України “Про засади запобігання і протидії корупції” № 3206-VI від 7 квітня 2011 р.,

Таким чином, міжнародні нормативно-правові акти, які стосуються питань протидії корупції Ради Європи та ООН повинні бути сприйняті законодавцем при імплементації їх положень у національне кримінальне законодавство.

Проблеми імплементації у вітчизняне кримінальне антикорупційне законодавство положень міжнародно-правових договорів щодо боротьби з корупцією є однією з перепон інтеграції України у міжнародне співтовариство, насамперед європейське.

Список використаних джерел

1. Андрушко П. П. Черговий (завершальний) етап реформування антикорупційного законодавства / П. П. Андрушко // Вісник прокуратури : загальнодержавне фахове юридичне видання / Генеральна прокуратура України ; Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого; КНУ ім.Тараса Шевченка. – К., 2013. – № 4 (142). – С. 40–51.

2. Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 15 грудня 1975 р. A/RES/3514(XXX) “Заходи проти корупції, що практикуються транснаціональними та іншими корпораціями, їх посередниками та іншими причетними до цього сторонами” [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://crimecor.rada.gov.ua/komzloch/doccatalog/document;jsessionid=D8C64469196FAA86DF558C1511EE3A85?id=48919>

3. Резолюція “Боротьба з корупцією” (A/RES/51/59) Генеральної Асамблеї ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crimcor.rada.gov.ua/komzloch/doccatalog/document?id=48921>
4. Міжамериканська конвенція про боротьбу з корупцією [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_089.
5. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_788
6. Конвенция по борьбе с подкупом должностных лиц иностранных государств при проведении международных деловых операций [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_154
7. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією Ради Європи (Страсбург, 27 січня 1999 р.) // Відомості Верховної Ради України, – 2007. – №50. Ст. 496.
8. Хавронюк М. І. Заходи кримінально-правового впливу: які вони бувають / М.І. Хавронюк // Юридичний вісник України. – 2013. – № 21 (25–31 травня 2013 р.).
9. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією Ради Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_102

10. African Union Convention On Preventing and Combating Corruption [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.africa-union.org/Official_documents/Treaties_%20Conventions_%20Protocols/Convention%20on%20Combating%20Corruption.pdf

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ОКРЕМИХ ВИДІВ ОДНОСТОРОННІХ ПРАВОЧИНІВ ПРИ СПАДКУВАННІ

Качановський В.В.

СНУ ім. Лесі Українки

Внаслідок відкриття спадщини у спадкоємців за законом або заповітом виникає право спадкування. Спадкове майно переходить до спадкоємців лише за умови, що вони виявили згоду прийняти спадщину. Прийняття спадщини - це не обов'язок спадкоємців, а їх право. Якщо спадкоємець виявив згоду прийняти спадщину, вона визнається належною спадкоємцеві з моменту відкриття спадщини (ч.1. ст. 1220 Цивільного кодексу України - далі ЦК України) [1].

Спадкоємець, що скористався правом на отримання спадщини за правилами ст. 1269 ЦК України вважається таким, що її прийняв. Відповідні дії останнього є одностороннім правочином, визнаються необхідним елементом процесу набуття спадщини. Прийняття спадщини повинно бути беззастереженим та бузумовним. Це вказує на те, що спадкоємець не має право обумовлювати своє право прийняти спадщину будь-якими умовами (наприклад, прийняти жилий будинок за умовою, що інші спадкоємці отримають грошову компенсацію). Не допускається відмова від прийнятої спадщини скасуванням раніше здійсненої відмови, а також прийняття її в будь-якій частині.

Для того щоб прийняти спадщину, спадкоємець повинен подати заяву до нотаріуса за місцем відкриття спадщини. Фактичне проживання разом із спадкодавцем на момент смерті автоматично визнає спадкоємця особою, що прийняла спадщину за умови відсутності відмови протягом строку, встановленого для її прийняття (ч. 3 ст. 1268 ЦК України).

Зазначені дії, що свідчать про намір спадкоємця прийняти спадщину, мають бути вчинені протягом шести місяців з дня відкриття спадщини (ч. 1 ст. 1270 ЦК України). Якщо спадкоємець протягом шести місяців не подасть заяви до нотаріуса щодо прийняття спадщини, він вважається таким, що не прийняв спадщини, і його частка переходить до інших спадкоємців, які закликаються до спадкування.

Як уже зазначалося, внаслідок відкриття спадщини у спадкоємців виникає право, а не обов'язок прийняти її. Тому спадкоємець може відмовитися від прийняття спадщини. Якщо спадкоємець не вчинив жодної з дій, передбачених законодавством, що свідчать про прийняття спадщини, вважається, що він відмовився від спадщини. Спадкоємець за законом або за заповітом може відмовитися від спадщини і шляхом подачі про це заяви до нотаріуса за місцем відкриття спадщини. Таку заяву спадкоємець може подати протягом шестимісячного строку з дня відкриття спадщини. Разом з тим у законі передбачається можливість відмовитися від спадщини (також протягом шести місяців з дня її відкриття) на користь кого-небудь з інших спадкоємців, закликаних до спадкування за законом чи заповітом, а також на користь держави, окремих юридичних осіб.

Слід звернути увагу на п.25 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008р. № 7, де зазначається, що «відмова від прийняття спадщини на користь інших спадкоємців допускається лише протягом строку для прийняття спадщини» [2].

Отже, після закінчення шестимісячного строку з дня відкриття спадщини спадкоємець не має права відмовитися від неї на користь іншого спадкоємця, але він може передати останньому одержане майно як власник на підставі цивільно-правових договорів: за договорами купівлі-продажу, дарування, міни.

Якщо спадкоємець за законом або заповітом відмовиться від спадщини, не зазначивши, на чю користь зроблена ця відмова, його частка переходить до спадкоємців за законом та поділяється між ними (ст. 1280 ЦК України). Це - так зване прирощення часток.

Спадкоємець, який має право на обов'язкову частку в спадщині, теж має право відмовитися від неї. В такому разі його частка переходить до спадкоємців за заповітом.

Відмова від спадщини на користь онуків і правнуків можлива в тому випадку, якщо вони є спадкоємцями за законом у порядку представлення, а за заповітом - коли вони були утриманцями спадкодавця.

Відмова від спадщини від імені неповнолітнього чи недієздатного, яка повинна бути зроблена їхніми законними представниками, можлива лише за згоди на це органів опіки і піклування, які дають свій висновок, що така відмова не порушуватиме прав неповнолітнього чи недієздатного.

Відмова від спадщини, як і прийняття спадщини, має універсальний характер: відмова від частки спадщини означає відмову від усього спадкового майна. Така відмова - безумовна та безповоротна: потім не можна буде відкликати заяву про відмову від спадщини і претендувати на спадкове майно. Але, з огляду на те, що відмова від спадщини є одностороннім правочином, він може бути визнаним в судовому порядку недійсним, якщо був вчинений внаслідок обману, насильства, погрози та ін.

Таким чином, можна зробити висновок, що в процесі реалізації права на спадкове майно односторонніми правочинами буде визнаватись як активна дія спадкоємця, пов'язана з поданням відповідних заяв: про отримання спадкового майна, про відмову у прийнятті спадкового майна протягом шестимісячного строку після відкриття спадщини, інші вольові дії спадкоємця, що свідчать про дії, спрямовані на отримання спадщини, так і пасивна, оскільки мовчання спадкоємця протягом шести місяців з дня відкриття спадщини свідчить про його волю, спрямовану на припинення права на спадкування.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (із змінами і доповненнями)//Відомості Верховної Ради України .- 2003. №№ 40-44.- Ст. 356.

2. Про судову практику у справах про спадкування: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008р. № 7.][Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08>

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТЕРОРИСТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Скуба Г.В.

*аспірант кафедри кримінального права та процесу
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*

Питанням сутності тероризму та злочинів терористичної спрямованості присвячено праці В. Антипенка, В. Борисова, В. Глушкова, В. Ємельянова, В. Зеленецького, В. Канціра, М. Кіреєва, В. Комісарова, В. Крутова, В. Ліпкана, В. Мальцева, С. Мохончука, Л. Новікової, Г. Овчинникової, В. Пилипчука, М. Семикіна, В. Тихого, О. Шамари та інших.

Існування реальної загрози тероризму змусило законодавця розширити сферу правового регулювання протидії тероризму, включивши в неї не лише кримінально-правові питання, а й цілу низку інших питань (режим антитерористичної операції, визначення поняття «тероризм», терористична діяльність тощо), які раніше не піддавалися правовому регулюванню.

Однією з головних ознак, за якою дану категорію злочинів можна відрізнити від інших злочинів, є цілі їх вчинення. До таких цілей слід віднести цілі, вказані у ч. 1 ст. 258 КК України «Терористичний акт», а саме: «...якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою».

До другої ознаки, яка певним чином обумовлюється першою ознакою, можна віднести те, що злочини терористичної спрямованості обов'язково повинні бути тяжкими та мати високий ступінь суспільної небезпечності у зв'язку з тим, що іншими способами терористи навряд чи зможуть досягти цілей, вказаних у ч. 1 ст. 258 КК України. Вчинення терористами злочину повинно, у першу чергу, викликати резонанс у суспільстві, залякати та деморалізувати населення жорстокістю дій.

Аналізуючи зміст статей особливої частини КК України впливає, що до злочинів терористичної спрямованості можна віднести злочини, передбачені наступними статтями: 258 «Терористичний акт», а також інші злочини, якщо вони були вчинені у терористичних цілях (тобто цілях, вказаних у ч. 1 ст. 258) - 112, 147, 260, 261, 265, 265-1, 266, 277, 278, 279, 292, 349, 443, 444.

На підставі вищевикладеного пропонується розуміти під злочинами терористичної спрямованості терористичний акт та інші злочини, передбачені КК України (статті 112, 147, 260, 261, 265, 265-1, 266, 277, 278, 279, 292, 349, 443, 444), за умови, якщо вони були вчинені для досягнення терористичних цілей, зазначених у ч. 1 ст. 258 КК України.

Важливим кроком до удосконалення антитерористичного законодавства України стало введення у 2006 р. чотирьох статей: 258-1 «Втягнення у вчинення терористичного акту», 258-2 «Публічні заклики до вчинення терористичного акту», 258-3 «Створення терористичної групи чи терористичної організації», 258-4 «Сприяння вчиненню терористичного акту». У 2010 р. в КК України додатково було введено ст. 258-5 «Фінансування тероризму». Суспільно небезпечні діяння, передбачені ними, фактично є злочинами, що сприяють вчиненню злочинів терористичної спрямованості. Тобто вони створюють умови для вчинення терористичного акту; самостійне їх вчинення не може привести до досягнення терористичних цілей, а лише сприяти вчиненню зазначеного акту. Слід вказати, що ці статті не мали аналогів у попередніх КК.

Встановлення кваліфікації усіх проявів терористичної діяльності є одним з превентивних заходів попередження розповсюдження тероризму в Україні за допомогою правових механізмів регулювання суспільних відносин. Взагалі терористична діяльність стала серйозною загрозою для безпеки суспільства і держави. У цих умовах і виникла необхідність у новій законодавчій конструкції складу терористичних дій.

У світовій юриспруденції існує близько 200 визначень тероризму, але жодне з них не вважається класичним та загальновизнаним. Однією з причин того стану є те, що законодавці різних країн дають юридичне тлумачення тероризму, виходячи з реально існуючої соціально-політичних та криміногенних ситуацій. Порозуміння при визначенні поняття тероризму

ускладнює також і те, що насильство завжди було невід'ємною складовою суспільно-політичних відносин, складовим елементом зовнішньої політики.

Чинне кримінальне законодавство України не містить визначень понять тероризму. Незважаючи на те, що у Законі України «Про боротьбу з тероризмом», наприклад у ст. 25, використовується термін «злочини терористичної спрямованості», наукового формулювання даного терміна у ньому не надається.

Водночас у ст.258 КК України передбачається відповідальність за вчинення терористичного акту. У чинному Кримінальному кодексі України (ст. 258) під терористичним актом розуміється застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу або інших дій, які створюють небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або не вчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою.

Слід констатувати, що умовно можна диференціювати дослідників феномену тероризму на декілька категорій:

- вважають недоцільним криміналізувати тероризм;
- впевнені, що у законодавстві достатньо важелів впливу на тероризм у всіх його проявах;
- вважають необхідним передбачити два підрозділи у Главі „ Злочини проти громадської безпеки”, один з яких мав би назву: „ Терористичні злочини проти громадської безпеки”, при цьому редакційно склад злочину «Тероризм» замінити на „ Диверсія”;
- висловлюють думку, що тероризм – не окреме діяння, а суспільне явище, яке охоплює різноманітні вияви терористичної діяльності;
- згодні з криміналізацією, проте вважають тероризм політичним злочином;
- виступають за криміналізацію тероризму і аргументують позицію, що родовим об'єктом цього злочину є громадська безпека;
- формулюють диспозицію через точне перерахування усіх можливих (на думку авторів цих диспозицій) способів вчинення тероризму;
- зосереджують увагу на найбільш притаманних рисах тероризму, враховуючи, які і окреслюють власні варіанти диспозиції;
- згодні з криміналізацією тероризму, проте вважають недоцільним застосовувати назву „тероризм,, до кримінально – правової норми про відповідальність за вчинення тероризму, водночас пропонується назва „терористичний акт”;
- домінантною криміналізацією вважають імплементацію норм міжнародного права до національного українського права.

Таким чином, необхідно виділити ознаки, які вирізняли б кримінальні правопорушення терористичного характеру, науково сформулювати визначення такого поняття як «тероризм» та закріпити його на законодавчому рівні.

Список використаної літератури:

1. Антипенко В.Ф. Тероризм: кримінологічна та кримінально-правова характеристика: Монографія. – К., 1999.
2. Лисенко А. М. Аналіз розвитку антитерористичного законодавства в Україні [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvdduvs_2011_4_47.pdf
3. Дячкін О. П., Про деякі проблемні питання кримінально-правової характеристики злочинів терористичного характеру / О. П. Дячкін, М. О. Черномазова // [Електрон.

ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgiin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAG E_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvdduvs_2013_2_50.pdf

4. Кримінальний кодекс України // ВВР. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131

5. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 № 638-IV // ВВР України. – 2003. – № 25. – С. 180.

ПОНЯТТЯ ТА ФОРМИ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ДИТЯЧОЇ ПРАЦІ

Старчук О. В.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Дитяча праця та шляхи її подолання є актуальною проблемою сьогодення не лише в Україні, а й у всьому світі. Відповідно до міжнародних стандартів дитяча праця – це праця, що шкодить добробуту дітей, заважає їхній освіті, розвитку та майбутньому професійному становленню.

Діти змушені працювати через різні причини: скрутне матеріальне становище батьків; низький рівень заробітної плати, що призводить до бідності в сім'ї; безробіття; бажання дітей до самовизначення за допомогою свого заробітку з метою задоволення своїх інтересів та потреб; бажання мати власні кошти.

В. Костиця, провівши опитування серед дітей, з'ясувала, що майже половина опитаних працює через бажання мати власні кошти, кожний четвертий – через фінансову скруту, кожний восьмий хоче набути професійні та практичні навички [1].

В. Іващенко виділяє такі форми дитячої праці: домашня прислуга, примусова праця, комерційна сексуальна експлуатація, робота в промисловості й сільському господарстві, робота на вулиці, робота на сім'ю та робота дівчат [2].

Дитячий фонд ООН ЮНІСЕФ (англ. United Nations International Children's Emergency Fund) виділяє такі фактори експлуатація дитячої праці, як: повний робочий день у ранньому віці; дуже багато годин за роботою; робота призводить до неприпустимих фізичних навантажень, соціального й психологічного стресу; робота та життя на вулиці у незадовільних умовах; невідповідна оплата праці; дуже велика відповідальність; робота заважає освіті; принизлива робота, наприклад, рабська або кабальна праця, та сексуальна експлуатація; робота заважає всебічному соціальному й психологічному розвитку [3, с. 29].

Згідно з результатами досліджень, проведених Державним комітетом статистики, в Україні виявлено 350 тисяч дітей, зайнятих на різних роботах. Більшість (46 %) задіяні в сільському господарстві, у торгівлі (26 %) у сфері послуг (19 %). Середній вік, коли діти починали працювати, – 12 років. Робочий день 6 % дітей віком 13–14 років був довший, ніж у дорослих, а 2 % 15–17-річних дівчат і хлопців працювали понад 56 годин на тиждень.

К. Б. Левченко виділяє регіональні особливості використання праці дітей. Так, у Херсонській області дитяча праця використовується здебільшого в сільському господарстві (прополка, нагляд за тваринами, збирання овочів, випас домашніх тварин, робота з добривами, хімікатами, підсобними працівниками під час ремонту сільськогосподарської техніки), у домашньому господарстві (нагляд за тваринами, присадибними ділянками, нагляд за дітьми, за хворими), у рибному господарстві, торгівлі, сфері послуг, незаконній діяльності, використанні в сексуальному бізнесі. У Донецькій області праця дітей використовується під час збирання металобрухту, у вугільній промисловості (копанки – сімейні або за наймом, сортування вугілля, підсобні працівники), під час збирання вторинної сировини, у торгівлі (установка та обладнання палаток, розвантажувальні роботи, “живі манекени” з рекламою, сортування товарів, прибирання приміщень, продаж роздрібних

товарів, газет у транспорті), у сфері послуг, праці на вулиці, в домашньому господарстві (тваринництво, нагляд за дітьми та хворими), для залучення в незаконну діяльність (крадіжки, торгівля наркотиками), у сексуальному бізнесі [4].

За оцінками Міжнародної організації праці (International Labor Organization), на сьогодні у світі використовується праця 16 із кожних 100 дітей. Причому деякі з працюючих дітей не досягли 5-річного віку. За даними "Newsru.com" приблизно 170 млн дітей зайняті небезпечними видами праці – в сільському господарстві і в шахтах. Чисельність працюючих дітей у світі віком від 5 до 17 років скоротилася на 11 % – із 246 млн до 218 млн осіб. Найважча ситуація, пов'язана з дитячою працею, зберігається в тропічній Африці, де працюють приблизно 50 млн. неповнолітніх.

МОП оприлюднила Глобальну доповідь "Подолання дитячої праці: наближення до мети", у якій відзначається, що рівень дитячої праці знижується і подолання цього явища, зокрема найгірших його форм, є реальним уже у 2016 р. [5].

У 1992 р. Міжнародна організація праці започаткувала Міжнародну Програму з викорінення найгірших форм дитячої праці (МОП-ІПЕК) метою якої є поступова ліквідація найгірших форм дитячої праці шляхом зміцнення національного потенціалу країн світу у вирішенні проблем дитячої праці.

З метою реалізації МОП-ІПЕК Україною ратифіковані Конвенція про права дитини 1989 р., Конвенція МОП № 138 "Про мінімальний вік для прийому на роботу" 1973 р., Рекомендації щодо мінімального віку для приймання на роботу № 146 1973 р., Конвенція № 182 МОП "Про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці" 1999 р.

Відповідно до ст. 3 Конвенції про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182, ст. 21 Закону України "Про охорону дитинства" формами дитячої праці є:

- усі форми рабства або практика, подібна до рабства, як, наприклад, продаж дітей та торгівля ними, боргова кабала та кріпосна залежність, а також примусова чи обов'язкова праця, включаючи примусове чи обов'язкове вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах;

- використання, вербування або пропонування дитини для заняття проституцією, виробництва порнографічної продукції чи для порнографічних вистав;

- використання, вербування або пропонування дитини для незаконної діяльності, зокрема для виробництва та продажу наркотиків, як це визначено у відповідних міжнародних договорах;

- роботу, яка за своїм характером чи умовами, у яких вона виконується, може завдати шкоди здоров'ю, безпеці чи моральності дітей [6; 7].

Отже, з метою ліквідації усіх форм дитячої праці необхідно адаптувати національне законодавство до міжнародних та європейських стандартів з метою викорінення усіх форм праці дітей за допомогою систематизації законодавчої бази з питань заборони дитячої праці та включення цього питання до загальнодержавних програм економічного та соціального розвитку держави тощо.

Література:

1. Костиця В. Дитяча праця є наслідком усіх економічних та соціальних негараздів / В. Костиця // Робітнича газ. – 2000. – 13 січ.

2. Іващенко В. Рабство: сучасні форми, стан та основні тенденції / В. Іващенко // Юрид. журн. – 2005. – № 11. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2018>

3. Положение детей в мире, 1997 г. / К. Беллами. – Б. м. : ЮНИСЕФ. Дет. фонд ООН, 1997. – 116 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unicef.org/russia/ru/>

4. Левченко К. Б. Проблеми формування системи моніторингу дитячої праці в Україні: соціально-правовий аналіз // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: umdpl.info/files/docs/1225560285.doc

5. Подолання дитячої праці: наближення до мети: Глобальний звіт, що підготовлено у відповідності до механізмів реалізації Декларації МОП "Про основоположні принципи і права у сфері праці", звіт прийнятий на 95-й сесії Міжнар. конф. Праці. – Женева : МБП, 2006. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=35795568

6. Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці від 17 червня 1999 р. № 182 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=993_166

7. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402–III із змінами і доповн. // Відом. Верх. Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.

ПРАВО ЛЮДИНИ НА НЕДОТОРКАННІСТЬ ЖИТЛА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Крикунов О. В.

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Значення фундаментального права на недоторканність житла для людини чітко демонструється тим, що воно закріплене на міжнародному рівні. При цьому для забезпечення розумного балансу приватних та публічних інтересів вказане право може бути обмежено законодавцем у суспільно корисних цілях: «кожна людина має право на повагу її особистого і сімейного життя, житла ... Держава не може втручатися у здійснення цього права інакше, ніж згідно із Законом та у випадках, необхідних у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки або економічного добробуту країни, з метою запобігання заворушенням і злочинам, для захисту здоров'я або моралі, чи з метою захисту прав і свобод інших людей» (ст. 8 Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 р.) [1].

У національному законодавстві України наведений підхід також відтворено: «Кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку (ст. 30 Конституції України, ст. 13 КПК України) [2; 3].

З огляду на обмежений обсяг даного дослідження, вважаємо за доцільне зосередити увагу на визначенні понять «житло» та «інше володіння» як об'єктів, чия недоторканність у кримінальному процесі поставлена під правову охорону вище вказаними нормами.

У КПК під житлом особи розуміється «будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення». При цьому законодавець не вважає житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом (ч.2 ст.233 КПК).

Поряд із досліджуваними поняттями «житло» у КПК використовуються два інших суміжних поняття – «інше володіння особи» та «публічно недоступне місце», які також позначають об'єкти власності (законного володіння), які належать суб'єктам кримінального провадження чи іншим особам і є недоторканими без дозволу власника чи володільця. Під «іншим володінням особи» розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи (ч. 2 ст.233

КПК). «Публічно недоступним є місце, до якого неможливо увійти або в якому неможливо перебувати на правових підставах без отримання згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб». Слід вказати, що законодавець у КПК не навів визначення чи ознак публічно доступного місця, обмежившись положенням про те, що «приміщення, які спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону (приміщення з примусового утримання осіб у зв'язку відбуттям покарання, затримання, взяттям під варту тощо), мають статус публічно доступних» (ст. 267 КПК).

Підсумовуючи наведені правові дефініції, легко побачити, що саме поняття «житло» є визначальним у забороні незаконного проникнення у приватно-правову сферу особи, інші ж суміжні поняття вибудовуються на його основі. Однак не можна не згадати, що експерти Європейського Союзу, які оцінювали відповідність вказаних норм європейським стандартам судочинства, критично оцінили таке визначення житла. На думку експертів, межі поняття «житло» у КПК охоплено неповно. Відповідно до практики Європейського Суду воно включає в себе, окрім іншого, офіс компанії, якою керує приватна особа, а також зареєстровану контору юридичної особи, філії та інші приміщення ділового підприємства. Натомість в українському КПК законодавець суттєво обмежує його тим, що формально житло повинно належати фізичній особі та ще й вводить додаткові передумови законності (правомірності) володіння ним. Оскільки правомірність володіння приміщенням має – якщо має взагалі – дуже обмежене значення для законних цілей кримінального процесу, то цей останній компонент слід розглядати як такий, що послаблює загальну норму. Вводячи можливість використати цей привід, законодавець відчиняє Пандорину скриню для обходу судового контролю за подібного роду втручання в права відповідної особи [4, с.17].

З цього приводу доречно навести судове тлумачення аналізованого поняття у КПК 1960 р. Верховний Суд України орієнтував судову систему на дотримання практики Європейського суду з прав людини, зокрема, рекомендував під «житлом» у значенні, що використовується у статтях 177, 178 КПК 1960 р., розуміти: 1) особистий будинок з усіма приміщеннями, які призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, а також ті приміщення, які хоча й не призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, але є складовою будинку; 2) будь-яке житлове приміщення, незалежно від форми власності, яке належить до житлового фонду і використовується для постійного або тимчасового проживання (будинок, квартира в будинку будь-якої форми власності, окрема кімната в квартирі тощо); 3) будь-яке інше приміщення або забудова, які не належать до житлового фонду, але пристосовані для тимчасового проживання (дача, садовий будинок тощо). Згідно з вимогами статті 17 Закону України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» судам необхідно враховувати, що відповідно до практики Європейського суду з прав людини поняття «житло» у пункті 1 статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 4.XI.1950) охоплює не лише житло фізичних осіб. Воно може поширюватися на офісні приміщення, які належать фізичним особам, а також офіси юридичних осіб, їх філій та інші приміщення [5]. Очевидно, що такий «проєвропейський» підхід із правозастосовчої площини має бути перенесений до кримінально-процесуального законодавства.

В науковій літературі серед дослідників на сьогодні єдність в поглядах на поняття «житло» та «інше володіння особою» відсутня. Так, В. П. Маляренко вважає, що поняття «житло» включає в себе такі об'єкти: а) особистий будинок з приміщеннями для постійного чи тимчасового проживання в них; б) житлові приміщення будинку, які входять до житлового фонду і служать для постійного чи тимчасового проживання (квартира в будинку, приватний будинок, окрема кімната в квартирі); в) інше приміщення чи споруда, які входять в житловий фонд але є тимчасовими помешканнями (дача, будинок в садовому товаристві, кімната в гуртожитку, готельний номер, палати в санаторіях та лікарнях, кімнати на базах відпочинку); г) купе поїздів, каюти річкових та морських суден при тривалому перебуванні на них, що пов'язано з виконанням особою професійних обов'язків [6, с. 79].

На думку П. М. Рабіновича, М. І. Хавронюка, до поняття «житло» особи повинні бути віднесені й інші приміщення, в яких тимчасово проживають групи осіб: палати в стаціонарних лікувальних закладах, казарми і кубрики у військових частинах, монастирські келії, кімнати в дитячих будинках, школах-інтернатах, гуртожитках для осіб, які потребують соціального захисту тощо. Адже правом недоторканості

житла володіють не лише особи, які мають постійне чи тимчасове помешкання, а й всі особи, де б вони не проживали [7, с. 183].

Визначення «іншого володіння» у чинному КПК, наведене вище, на наш погляд, невдале через те, що не містить спеціальних ознак, а лише приклади. Такий спрощений підхід залишає багато питань для практики правозастосування. Тому є сенс знову звернутися до судового тлумачення Верховним Судом України: «як «інше володіння» слід розуміти такі об'єкти (природного походження та штучно створені), які за своїми властивостями дають змогу туди проникнути і зберегти або приховати певні предмети (речі, цінності). Ними можуть бути, зокрема, земельна ділянка, сарай, гараж, інші господарські будівлі та інші будівлі побутового, виробничого та іншого призначення, камера сховища вокзалу (аеропорту), індивідуальний банківський сейф, автомобіль тощо [5].

Цікавою, проте не позбавленою дискусійності, на нашу думку, є точка зору О. Шило, О. Капліної, які вважають, що до «іншого володіння особи», на яке також поширюється режим недоторканності, належить віднести будь-який предмет матеріального світу або навколишнього середовища, призначений чи придатний для зберігання чи розміщення предметів та документів, які мають значення для встановлення істини у кримінальному процесі, за умови їх належності особі на праві приватної власності, спільної сумісної або часткової власності, на підставі договору найму (оренди), лізингу чи знаходження у безоплатному користуванні [8, с. 195]. На нашу думку, такий широкий підхід має сенс з точки зору охорони прав особи, однак він «розмиває» межі між об'єктами, до яких можна проникнути, і іншими предметами матеріального світу, які є сховищами інших речей (одяг особи, її сумка, сейф тощо).

Завершуючи наше дослідження, хотіли б звернути увагу на те, що Європейська конвенція про захист прав і основоположних свобод людини 1950 р. застерігає від незаконного проникнення тільки до житла, не згадуючи про інше володіння особи. Варто навести позицію В. Назаров а, який з цього приводу говорить, що Україна, захищаючи недоторканість житла й іншого володіння, встановлює більш широкі права особи, ніж це передбачено Конвенцією. Це створює для вітчизняних правоохоронних органів ускладнення в їх діяльності, тому для однозначного тлумачення понять «житло» та «інше володіння особи» слід уніфікувати наше законодавство з нормами міжнародного права і ввести єдине поняття «житло» [9, с. 107].

Вказане міркування викликає одразу дві думки: з метою узгодження європейського та українського права дійсно можливим було б використання єдиного поняття «житло» (з приведенням у відповідність усіх відповідних нормативно-правових актів, починаючи з Конституції України). Однак, видається, що В. Назаров не бере до уваги, що у практиці Європейського Суду, поняття «житло» тлумачиться ще більш широко, аніж закріплений в вітчизняному праві аналог разом із поняттям «інше володіння», про що йшлося вище. Тож для вітчизняних правоохоронних органів ускладнень в їх діяльності менше точно не стане.

Підводячи підсумки проведеного дослідження, слід вказати, що на нашу думку, в ст. 233 чинного КПК України має бути внесено зміни, шляхом охоплення поняттями «житло» всіх об'єктів нерухомості, які належать як фізичним, так і юридичним особам і використовуються для проживання чи перебування там людей, крім винятків, спеціально обумовлених у законодавстві. При цьому є сенс ставити питання про використання у законодавстві України лише поняття «житло», коли йдеться про захист від незаконного проникнення для уніфікації з норм міжнародного права та національного законодавства. При цьому відповідне поняття має бути визначене та в подальшому застосовуватися відповідно до практики Європейського Суду з прав людини.

1. Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.

2. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.

3. КПК України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.

4. Висновок щодо проекту Кримінально-процесуального кодексу України / підготовлено Бахмайер-Вінтер Л., МакБрайд Д., Сванідзе Е. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://coe.kiev.ua>.

5. Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-

розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства: постанова Пленуму Верховного Суду України від 28 березня 2008 р. №2 // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – №4.

6. Маляренко В. Т. Про недоторканність житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства / В. Т. Маляренко // Кримінальний процес України : стан та перспективи розвитку. – К.: Ін Юре, 2004. – С. 79-84.

7. Рабінович П. М. Хавронюк М. І. Права людини і громадянина / П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк. – К.: Атіка, 2004. – 462 с.

8. Шило О., Капліна О. Обшук житла чи іншого володіння особи: проблеми правової регламентації [Текст] / О. Шило, О. Капліна // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – №2 (41). – С. 192-200.

9. Назаров В. Право особи на недоторканність житла та його обмеження у кримінальному провадженні / В. Назаров // Юридична Україна. – 2009. – № 5. – С. 105-110.

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Гороть А. М.

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Проблема повноти і гарантованості прав людини набувала в сучасному світі глобального значення. Світове співтовариство намагається виробити єдині правила соціальної та правової захищеності громадян, уніфікувати, прийняти єдині стандарти і процедури, які б сприяли визнанню гідності, притаманної суспільству загалом. Формування уявлень і понять про права людини почалося з найдавніших часів людської історії, з витоків людської цивілізації.

Великого значення забезпеченні прав і свобод людини і громадянина набувають міжнародно-правові гарантії. Вони передбаченні міжнародними договорами, конвенціями, деклараціями й іншими міжнародними документами та є системою міжнародних норм, принципів, правових і організаційних засобів, умов і вимог, за допомогою яких здійснюється дотримання, забезпечення, охорона і захист прав, свобод і законних інтересів людини. Слід зазначити що міжнародно-правові гарантії поділяються на міжнародні нормативно-правові й міжнародні організаційно-правові.

Чинні нині міжнародні акти не містять прямого визнання індивіда суб'єктом міжнародного права. В тих особливих випадках, коли це питання піднімається, індивід розглядається як бенефіціар (користувач) відносно норм міжнародного права, що ж стосується самих прав і свобод, то індивід, безумовно, є їх суб'єктом, для нього вони створені та існують.[1, с. 64]

Саме прогресивний розвиток міжнародного права, а також демонтаж Вестфальської конструкції міжнародного права став, чинником внаслідок якого відбулася інтернаціоналізації прав людини і гуманізації міжнародного права індивід перетворився у бенефіціарія міжнародно визнаних прав і свобод. У міжнародно-правовій матерії, що традиційно вважалася тільки міждержавною, поступово з'являється нова площина міжсуб'єктного "спілкування", а саме – держава – індивід. Слід зазначити, що міжнародні зобов'язання держав у галузі прав людини мають специфічну природу, не властиву іншим категоріям міжнародно-правових зобов'язань. Специфіка цих зобов'язань насамперед виявляється в їхньому об'єктивному характері. Міжнародні норми спрямовані на захист загального інтересу, універсально визнаної цінності (основні права і свободи людини), породжують в першу чергу і головним чином об'єктивні зобов'язання. Об'єктивний характер аналізованих зобов'язань обумовлений також неприпустимістю застосування до міжнародних договорів у галузі прав людини принципу *inadimplenti non est adimplendum* (ст. 60(5) Віденської конвенції про право міжнародних договорів); кожне призупинення або

припинення подібного договору могло б торкнутися не тільки держави, що порушила його, але також і всіх інших учасників договору.[2]

Міжнародні зобов'язання держав у галузі прав людини мають в основному договірно-правове походження. Перевага договірного нормоутворення в галузі прав людини є незаперечною. Справа в тому, що загальновизнані норми про права людини є водночас загальними принципами права, що є абсолютною і невід'ємною частиною як міжнародного, так і внутрішньодержавного права. Вони відображають історично досягнутий рівень демократії і цивілізованості суспільства на міжнародному, регіональному та локальному рівнях. Саме завдяки цьому вони наділені особливими юридичними ознаками. Ані міжнародний договір, ані внутрішньодержавний (національний) закон не можуть обмежити прав людини.

Міжнародний захист прав людини та основних свобод виділяє: загальні принципи права, принципи міжнародного права, норми міжнародного права звичаєвого характеру і міжнародно-правові стандарти. Загальні принципи права, будучи спільними для всіх правових систем, надають основним правам людини характеру універсальності, недискримінації, рівності статусу фізичних осіб, відповідності їх прав і обов'язків та ін. У структурі галузі міжнародного захисту прав людини та основних свобод функціонують практично всі принципи міжнародного права.

Достатньо сказати, що Статут ООН зобов'язує усі держави заохочувати і розвивати повагу до прав людини. А будь-який договір, що обмежує права людини, буде автоматичний визнаний недійсним згідно ст.103 Статуту, що визначає переважну силу зобов'язань за Статутом. Такі договори неправомірні і в силу суперечності принципу поваги до прав людини [3]

Згідно Статутних зобов'язань розвиток прав людини в ХХ столітті пов'язане з розробкою й ухваленням міжнародних актів універсального характеру, у яких права людини було систематизовано, а також із формуванням міжнародних організаційних механізмів захисту цих прав. У міжнародному праві така систематизація була здійснена з 1948 по 1966 роки в серії нормативних актів, неофіційно іменованих Міжнародною хартією прав людини, яку складають Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. У ці ж роки були створені найважливіші універсальні міжнародні механізми захисту прав людини. Міжнародна хартія прав людини є нормативно-правовою основою міжнародного права прав людини. Загальна декларація прав людини ухвалена 10 грудня 1948 р. і досі залишається з багатьох поглядів документом унікальним. Це був перший міжнародний акт, у якому були викладені громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права людини. Вперше вони були викладені в міжнародному документі систематизовано, у вигляді каталогу, тобто як перелік прав і свобод. Декларація вперше проголосила необхідність єдиного для всіх розуміння прав людини. Уперше в міжнародному праві Декларація пов'язувала дотримання прав людини з рухом до демократії. Загальна декларація прав людини була ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН у формі резолюції. Це викликало та викликає чимало питань про юридичну силу цього документа, тому що за загальним правилом резолюції Генеральної Асамблеї ООН мають рекомендаційний характер. Втім більшість правників поділяють думку про те, що норми Декларації є відображенням звичаєво-правових норм і тому мають характер міжнародно-правового зобов'язання.

Одним із найбільш авторитетних міжнародно-правових договорів про права людини є Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966р. із. Його текст може бути умовно розділений на дві частини: статті, у яких викладено зміст громадянських і політичних прав, і статті, що стосуються міжнародного контролю за дотриманням цих прав. Формулювання статей про права людини не залишають сумнівів у їхньому імперативному характері. Це є

наслідком розуміння того, що з дотриманням саме громадянських і політичних прав пов'язані гарантії особистої свободи людини та рух суспільства до дійової демократії. Держави-учасниці зобов'язані забезпечити в межах своєї юрисдикції дотримання громадянських і політичних прав у повному обсязі. Пакт надає державі право обмежити деякі із проголошених прав. Контроль за дотриманням норм Пакту, включаючи розгляд індивідуальних скарг, здійснює міжнародний орган – Комітет із прав людини. Перший факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, підписаний у 1966р., надав Комітету із прав людини компетенцію приймати та розглядати повідомлення (скарги) від осіб про те, що вони є жертвами порушень державою-учасницею Пакту та цього протоколу якогось із прав, викладених у Пакті. Україна ратифікувала Протокол і визнає юрисдикцію Комітету. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966р. був підписаний одночасно з Міжнародним пактом про громадянські та політичні права. Його юридичні особливості пов'язані з особливостями проголошених у ньому економічних, соціальних і культурних прав. Економічні, соціальні та культурні права є невід'ємними, як і громадянські та політичні права, і не менш важливими. Проте існують суттєві особливості в реалізації економічних, соціальних і культурних прав. Вони витратні, тобто обсяг їхньої реалізації залежить від економічного добробуту держави, а тому не може бути однаковим у різних країнах. Міжнародний контроль за дотриманням економічних, соціальних і культурних прав зазвичай не пов'язаний із розглядом індивідуальних скарг. Формулювання статей Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права за загальним правилом є диспозитивними і не передбачають прямої дії. Міжнародне право прав людини органічно включає в себе регіональні міжнародно-правові акти про права людини. Такі договори укладено державами ОАД, ОАЄ, ЄС, Ради Європи, СНД. [4]

Слід зазначити, що основне зобов'язання безпосередньо закладене в самому змісті права людини, і тому порушення права людини – це насамперед порушення основного зобов'язання держави. Наприклад, порушення права на життя насамперед виявляється у свавільному позбавленні державою життя індивіда. Похідні зобов'язання прямо або посередньо впливають із змісту основних зобов'язань і доповнюють їх. Зобов'язання держав, щодо дотримання прав людини є – невід'ємний компонент того або іншого права людини і, відповідно, невиконання їх також становить порушення даного права.

Джерела та література:

1. Гусейнов Л.Г. Права человека – обязательства государства: проблема коррелятивности // Юридический вестник. – Одесса, 1999. — № 3. – С. 63-65
2. Віденської конвенції про право міжнародних договорів [Електронний ресурс] // режим доступу // http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_118
3. Статут ООН і Статут Міжнародного Суду договорів [Електронний ресурс] // режим доступу // http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_010
4. Права людини. Міжнародні договори України. – К., 1992р.

ПУБЛІЧНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ СІМЕЙНОГО ТИПУ ЯК КВАЗІ-СІМЕЙНОЇ ФОРМИ ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Кекіс Л. І.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Важливим кроком для становлення України, як правової соціальної держави є прийняття законів, спрямованих на реалізацію особистих немайнових та майнових прав дітей-сиріт та

дітей, позбавлених батьківського піклування з метою забезпечення їм сімейного виховання. Обов'язок з утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування закріплений за державою. Так, у ст. 52 Конституції України передбачено, що діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним.

Тому, в Україні визнано пріоритет сімейного виховання та необхідність забезпечення всебічної підтримки осіб, які виявили бажання взяти на виховання дітей. Важливий крок у цьому напрямі вже зроблено – створено дитячі будинки сімейного типу, які з одного боку забезпечують сімейну турботу про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а з іншого – фінансуються з боку держави.

Метою цієї статті є визначення публічних аспектів правового регулювання відносин щодо створення та функціонування дитячих будинків сімейного типу.

Питання сумісності приватного і публічного інтересів у вітчизняному сімейному праві є досить актуальним. Ми погоджуємось з В. І. Трубою, що незважаючи на зміни в правовому регулюванні шлюбу та сім'ї, які відбуваються в нашій державі та пов'язані із зменшенням втручання держави в приватні відносини, все ж забезпечення сприятливих умов для всебічного розвитку сім'ї, підвищення її ролі як основи суспільства залишаються основою державної сімейної політики України [7, с. 434].

Публічний інтерес у сімейному праві є багатоманітним. Оскільки чинне законодавство встановлює, що сім'я є первинним та основним осередком суспільства (ч. 1 ст. 3 СК Україна) і сьогодні держава бере під охорону сім'ю (ст. 5 СК України), в тому числі і кожную дитину-сироту і дитину, позбавлену батьківського піклування. Захист особистих немайнових та майнових прав дітей передбачає появу чітко визначених обов'язків саме у держави в особі її органів і суспільства в особі органів місцевого самоврядування.

Створення і функціонування ДБСТ є способом реалізації права на сім'ю як вихованців, так і батьків-вихователів. Відповідно до ст. 256-8 СК України між батьками-вихователями та органом, який прийняв рішення про створення ДБСТ, на основі типового договору укладається договір про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу (далі – Договір) [1]. Так, сторонами Договору виступають орган опіки і піклування та батьки-вихователі.

У правовій доктрині не має єдиної точки зору, щодо того, нормами якого договірного права публічного чи приватного регулюється укладення вказаного Договору. Як зазначає В. Ю. Євко, з'ясування цього питання має дуже важливе значення, бо від цього залежить, які діють засоби регулювання, які є можливості для здійснення управлінських дій і який правовий шлях вирішення спорів у галузі управління вибрати [2, с. 46].

Досліджуючи публічні елементи правового регулювання створення ДБСТ, ми поділяємо позицію В. Ю. Євко, згідно якої Договору про організацію діяльності ДБСТ притаманні ознаки адміністративно-правових договорів, а саме: 1) однією із сторін цього договору є державний орган, який має відповідний обсяг владних повноважень; 2) орган управління зберігає владні повноваження відносно батьків-вихователів, але батьки-вихователі цьому органу не підпорядковуються, однак за невиконання чи неналежне виконання своїх обов'язків можуть нести відповідальність в адміністративному порядку [3, с. 69].

Ми вважаємо, що цей Договір породжує виникнення публічних відносин, а саме: відносин з контролю за перебуванням у сім'ї батьків-вихователів вихованців, які регулюються нормами адміністративного права, а не договором, і органи опіки і піклування виявляють у цих відносинах свої управлінські повноваження щодо батьків-вихователів і між ними відсутня юридична рівність, яка є засадничою ідеєю приватного права.

Як нами було зазначено, обов'язок з утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, конституційно закріплений за державою. Правовою

основою реалізації цього положення є національне законодавство про соціальний захист осиротілих дітей, що регулює відносини із надання їм соціальної, правової, матеріальної допомоги тощо.

Однак, як зауважує О. О. Мордань, аналіз нормативно-правових актів та практики їх реалізації свідчить про те, що сьогодні ще не створена система правових умов для належного соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [6].

Щодо фінансового регулювання питань сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, здійснено перехід на їх забезпечення з державного бюджету. Зокрема, введено в дію механізм "гроші ходять за дитиною", як передбачено відповідною постановою Кабінету Міністрів України від 06.02.2006 р. згідно з якою, розмір державної соціальної допомоги, що виплачується батькам-вихователям на дітей, що виховуються у ДБСТ, становить два прожиткових мінімуми на дітей відповідного віку. Батькам-вихователям призначається грошове забезпечення з моменту влаштування дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, в сім'ю, що становить 35 % розміру державної соціальної допомоги на кожну дитину, але не більше п'яти прожиткових мінімумів.

Ми вважаємо, що для розвитку діяльності ДБСТ, доцільно було б передбачити механізми, які дали можливість зацікавити батьків-вихователів у збільшенні кількості дітей. Проаналізувавши, чинне законодавство щодо виплати грошового забезпечення батькам-вихователям, можемо зробити висновок, що такі механізми відсутні, адже при вихованні від 7 до 10 дітей відповідно батьки-вихователі отримують однакове забезпечення.

На підтвердження наших міркувань, проведемо наступні розрахунки станом на 2014 рік. Нами були використані такі дані: прожитковий мінімум на дитину віком від 6 до 18 років – 1286 грн., прожитковий мінімум для працездатної особи – 1218 грн.; обмеження нарахування грошового забезпечення батькам-вихователям відповідно до чинного законодавства: п'ять прожиткових мінімумів для працездатної осіб – 6090 грн.

Таблиця 1.

Кількість дітей	Фактичне нарахування соціальних виплат на дітей, які виховуються у ДБСТ залежно від кількості дітей	
	Соціальні виплати на дітей, грн	Грошове забезпечення батькам, грн (35% розміру державної соціальної допомоги на дитину)
1	2572	900,2
2	5144	1800,4
3	7716	2700,6
4	10288	3600,8
5	12860	4501
6	15432	5401,2
7	18004	6090
8	20576	6090
9	23148	6090
10	25720	6090

Таким чином, батьки не зацікавлені в збільшенні кількості вихованців, а тому, державі необхідно змінити нарахування їм грошового забезпечення. Ми погоджуємося з думкою С. М. Миколюк, яка пропонує грошове забезпечення батькам-вихователям нараховувати як пряму залежність прожиткового мінімуму для працездатної особи від кількості дітей, які беруться на виховання [5, с. 143].

Щодо правового становища вихованців ДБСТ, то окрім щомісячної соціальної допомоги у розмірі 2 прожиткових мінімумів для дітей відповідного віку, місцеві відділи у справах сім'ї, молоді та спорту за участю об'єднань громадян, професійних спілок щороку забезпечують безкоштовне оздоровлення вихованців. Окрім цього, вихованці, які за медичними показаннями потребують санаторно-курортного лікування, забезпечуються путівками до санаторіїв.

Крім грошового матеріального забезпечення, батькам-вихователям може надаватися в користування земельна ділянка для ведення садівництва та городництва поблизу місця їх перебування, а також транспортний засіб. У разі потреби здійснюється поточний або капітальний ремонт житла ДБСТ. Водночас пільг з оплати за користування житлом, комунальними послугами (газопостачання, електропостачання та інші послуги) не передбачено.

Ми погоджуємося з Т. М. Макійчук, яка зазначає, що можливими варіантами вирішення цього питання є прирівнювання таких сімей до багатодітних і встановлення для них відповідних пільг [4].

Таким чином, при створенні ДБСТ спостерігається наявність таких публічних аспектів, як: договір про організацію діяльності ДБСТ містить публічно-правові елементи, оскільки одним із його суб'єктів є орган опіки і піклування, який здійснює контроль та соціальний супровід за проживанням вихованців у ДБСТ; функціонування ДБСТ здійснюється за рахунок коштів державного бюджету.

Чинним законодавством передбачено ряд нормативних положень, які забезпечують соціальний захист вихованців ДБСТ. Держава виступає гарантом суспільних (публічних) інтересів шляхом здійснення державної політики у сфері діяльності ДБСТ через свої органи.

Література

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. // Відом. Верх. Ради України. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135.
2. Євко В. Ю. Дитячий будинок сімейного типу в системі форм улаштування дітей, позбавлених батьківського піклування : монографія / В. Ю. Євко. – Харків : ХНУВС, 2010. – 158 с.
3. Євко В. Ю. Правова природа договору про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу / В. Ю. Євко // Університетські наукові записки. – 2009. – № 3. – С. 67–73.
4. Макійчук Т. М. Правове регулювання державної підтримки сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування / Т. М. Макійчук // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v46/18.pdf>
5. Миколюк С. М. Удосконалення інституційно-правового механізму соціального трансфертування на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування / С. М. Миколюк // Економічний аналіз. – 2013. – Том. 14. – № 3. – С. 142–147.
6. Мордань О. О. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту позбавлених батьківського піклування дітей : проблеми та напрями вдосконалення / О. О. Мордань // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12 MOOPNV.pdf>
7. Труба В. І. Про сумісність приватного і публічного інтересів у сімейному праві / В. І. Труба // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – Вип. 57. – С. 434–439.

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ У ПРОЦЕСІ ЛЮСТРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Т. В. Наливайко

На сьогодні система громадського контролю за діяльністю органів публічної влади в Україні перебуває лише на стадії формування, оскільки ще не прийнято Закону «Про

громадський контроль», який би визначав систему правових засобів та основні засади (принципи) здійснення громадського контролю. Першопричиною такого стану справ є недоліки в політичній системі та нерозвиненість громадянського суспільства в Україні.

Здійснення контролю громадянською за діяльністю суб'єктів, на яких покладено обов'язок із забезпечення виконання заходів визначених Законом України «Про очищення влади», має власну правову специфіку, яку слід обов'язково враховувати. Його головною метою у цій сфері має бути попередження й недопущення порушень конституційних прав і свобод людини та громадянина, захист їхніх законних інтересів і створення умов для прозорості функціонування цих структур. Оскільки, законодавець визначає люстрацію як встановлену Законом або рішенням суду заборону окремим фізичним особам обіймати певні посади в органах державної влади. Отже, важливим є об'єктивність при визначенні того, чи відповідає особа зазначеним критеріям і недопущення незаконних звільнень працівників.

Діяльність інституту громадського контролю над процесом очищення влади повинна базуватись на загальних принципах організації та здійснення громадського контролю, а саме принципи прозорості, відповідальності, результативності, системності, безсторонності, підзвітності, стратегічного бачення, реальності і гласності, які, на думку Сквірського І. О., потребують закріплення у відповідних нормативних актах [5, с. 37].

До основних нормативно-правових актів України, які регулюють організацію та здійснення громадського контролю за процесом очищення влади, можна віднести закони України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації», «Про доступ до судових рішень», «Про об'єднання громадян», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про органи самоорганізації населення», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»; укази Президента України «Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади», «Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування», «Про забезпечення участі громадянської у формуванні та реалізації державної політики»; окремо слід виділити Закон України «Про очищення влади» від 16.09.2014 № 1682-VII, Положення про Громадську раду з питань люстрації при Міністерстві юстиції України, затвердженого наказом Мін'юсту від 04.11.2014 № 1844/5.

При наявності значної кількості нормативних документів, спрямованих на регулювання взаємодії органів публічної влади та суб'єктів громадянського суспільства, в Україні спостерігається низький рівень їх ефективності. Головними причинами цього є відсутність системного бачення ролі громадського контролю за процесом прийняття рішень і втіленням їх у життя, недосконалість наявних механізмів реалізації форм взаємодії держави та суспільства в публічному управлінні.

Громадський контроль покликаний сприяти вирішенню цілої низки завдань, зокрема, визнанню, забезпеченню і захисту основних прав і свобод людини і громадянина; підвищенню рівня участі громадян та їх об'єднань у діяльності держави; забезпеченню прозорості та підвищенню ефективності органів державної влади та органів самоврядування; здійсненню громадянських ініціатив, спрямованих на просування та захист громадських інтересів; забезпеченню зворотного зв'язку між суспільством і державою, попередженню та вирішенню соціальних конфліктів; зниженню ризиків прийняття та реалізації органами державної влади та органами місцевого самоврядування протиправних і таких, що суперечать суспільним інтересам, рішень [3, с. 9].

Виділяють такі характерні риси громадського контролю: 1) громадський контроль є механізмом участі громадян в управлінні державними справами, що генерує інтереси і потреби всіх членів суспільства; 2) суб'єкти громадського контролю виступають від імені громадянської, а не держави; при цьому громадський контроль є основним засобом

забезпечення балансу інтересів різних соціальних груп і попередження конфліктів їх інтересів; 3) є об'єктивним і невід'ємним повноваженням будь-якого суспільства і одним з основних його інститутів; у процесі здійснення громадського контролю контролюється виконання саме соціальних завдань, безпосередньо пов'язаних із захистом і реалізацією прав і свобод громадян, задоволенням й узгодженням соціальних потреб та інтересів населення; 4) є набагато менш структурованим порівняно із державним чи міжнародним контролем, характерною є низька формалізація та нормативна регламентація; 5) виступає як форма соціальної активності громадян, не обумовлена діями влади; 6) рішення суб'єктів громадського контролю мають, як правило, рекомендаційний характер [5, с. 39].

Щодо класифікації інститутів громадського контролю, то на думку С. А. Косінова, більш прийнятним видається варіант поділу їх на дві групи. Перша представлена чисельними громадськими організаціями, які засновуються без будь-якої участі держави. У більшості своїй вони з'являються спонтанно, стихійно і виступають в якості протиполюсу державі, нерідко жорстко критикуючи її діяльність (прикладом є громадська організація – Люстраційний комітет, яка діє незалежно від органів влади). Друга група інститутів включає організації, створені за участю держави або при органах державної влади - громадські ради (Громадська рада з питань люстрації при Міністерстві юстиції України). Проте близькість цих суб'єктів до влади, до органів держави дає підстави говорити, що контроль, ними здійснюваний, не є громадським повною мірою [4, с. 10].

Дослідження питання здійснення громадського контролю за очищенням влади в Україні слід почати з визначення процедури люстрації та шляхом аналізу Положення про Громадську раду з питань люстрації при Міністерстві юстиції України (далі - Положення), затвердженого Наказом Мін'юсту України від 04.11.2014 № 1844/5. Цим положенням затверджено основні завдання, повноваження та порядок формування Громадської Ради з питань люстрації [2].

Законодавством визначено поняття «очищення влади». Це встановлено Законом або рішенням суду заборона окремим фізичним особам обіймати певні посади (перебувати на службі) (крім виборних посад) в органах державної влади та органах місцевого самоврядування.

Відповідно до Закону України «Про очищення влади» органом, уповноваженим на забезпечення проведення перевірки, щодо поширення на особу заборон, передбачених цим Законом, є Міністерство юстиції України.

До складу Ради можуть бути призначені представники громадських, благодійних організацій, професійних спілок та їх об'єднань, творчих спілок, асоціацій, організацій роботодавців, засобів масової інформації, органів самоорганізації населення та інших непідприємницьких товариств і установ, легалізованих відповідно до законодавства України [1].

Положенням передбачено, що Громадська рада з питань люстрації при Міністерстві юстиції України є колегіальним консультативно-дорадчим органом, утвореним для забезпечення участі громадян в управлінні державними справами, здійснення громадського контролю за процесом очищення влади, налагодження ефективної взаємодії Міністерства юстиції України з громадськістю, врахування громадської думки під час формування та реалізації державної політики.

Серед основних завдань Ради найбільш вагомими є здійснення громадського контролю за процесом очищення влади та забезпечення врахування Мін'юстом громадської думки під час здійснення заходів, передбачених Законом України «Про очищення влади». Для реалізації цих завдань Рада подає Мін'юсту обов'язкові для розгляду рішення, пропозиції щодо підготовки проектів нормативно-правових актів з питань, пов'язаних із реалізацією положень Закону України «Про очищення влади», збирає, узагальнює та надає Мін'юсту

інформацію щодо пропозицій вирішення питань, пов'язаних з проведенням процесу люстрації [2].

Здійснення дієвого громадського контролю над процесом очищення влади зменшить рівень соціальної напруги в українському суспільстві та підвищить рівень довіри до України світової спільноти. Тому питання громадського контролю необхідно реалізовувати не лише у площині власне контролю, а найперше у площині взаємодії. Громадський контроль над процесом люстрації має бути партнерською системою, яка на рівні з державним контролем буде ефективно забезпечувати оновлення влади.

Використані джерела:

1. Про очищення влади: Закон України від 16.09.2014 № 1682-VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. - № 44. - ст.2041.

2. Про утворення Громадської ради з питань люстрації при Міністерстві юстиції України: Наказ від 04.11.2014 № 1844/5 / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1386-14>.

3. Кушнір С.М. Правові засади організації та здійснення громадського контролю в Україні / С.М. Кушнір // Вісник Запорізького національного університету. – 2011. - № 1. – С. 25-29 / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2011/ur_2011_1/025-29.pdf.

4. Косінов С. А. Громадський контроль над державною владою як принцип демократії / С.А. Косінов // ЮРИСТ УКРАЇНИ. – 2012. - № 4 (21). - С. 5-11. / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/uy_2012_4_3.pdf.

5. Сківський І. О. Ще раз до питання про мету громадського контролю / І.О.Сківський // Наше право . - 2013. - № 9. - С. 33-37. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nashp_2013_9_8.pdf.

РОЛЬ РАДИ ЄВРОПИ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Лаба О.В.

СНУ ім. Лесі Українки

Питання прав і свобод людини є найважливішою проблемою внутрішньої та зовнішньої політики усіх держав світової спільноти.

Проблема прав людини сьогодні набула надзвичайної гостроти. І якщо раніше відносини у сфері реалізації, охорони й захисту прав людини регулювалися переважно внутрішньодержавним правом, то зараз вони стали повноцінним об'єктом "опіки" міжнародного права. Це неминуче пов'язано з інтенсифікацією й ускладненням контактів між відповідними нормами міжнародного й національного права. Тому кожна держава повинна створити ефективні юридичні механізми опосередкування таких контактів, а, відповідно, й реалізації взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань щодо прав людини та їх захисту.

Однією з найстаріших регіональних організацій, діяльність яких спрямована на захист прав людини, є Рада Європи. Вона була утворена після закінчення Другої світової війни 5 травня 1949 року в Лондоні з метою, яку стаття I Статуту Ради Європи визначає як "збереження і подальшу реалізацію прав людини і основних свобод".

Головними органами Ради Європи є Комітет міністрів, який складається з міністрів закордонних справ усіх держав-членів, Парламентська Асамблея, до складу якої входять делегації парламентарів, які призначаються парламентом кожної країни. Комітет міністрів і

Парламентську Асамблею обслуговує Секретаріат, який працює під керівництвом Генерального секретаря, що обирається Парламентською Асамблеєю. До складу органів Ради Європи входить також Конгрес місцевих і регіональних органів влади Європи, який утворюється з національних делегацій – обраних представників цих органів влади країн-членів. Одним з найважливіших органів Ради Європи є Європейський суд з прав людини.

Головною функцією Європейського суду є захист прав і свобод людини, гарантованих Європейською конвенцією про права людини і основні свободи.

21 вересня 1999 року Парламентська Асамблея Ради Європи обрала першого Верховного комісара Ради Європи з прав людини. Завдання Верховного комісара полягає в сприянні просвіті та інформуванню в сфері прав людини, в сприянні правам людини і в попередженні порушень прав людини.

Правовою основою, на якій працює Рада Європи, є, крім загальних норм міжнародного права, Статут цієї організації і Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод, підписання і виконання яких є обов'язковою умовою вступу і перебування у Раді Європи [3; с. 172]. Крім цієї конвенції, Рада Європи за 50 років існування прийняла ще цілу низку важливих міжнародних конвенцій (їх загальна кількість налічує більш ніж 150), які утворюють правову основу її діяльності. Це, наприклад, такі конвенції, як: Європейська соціальна хартія, Європейська конвенція про запобігання тортурам і нелюдському чи принижуючому поводженню або покаранню, Рамкова конвенція про захист національних меншин, Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, Європейська культурна хартія і деякі інші.

Особливістю системи захисту, яку створила Рада Європи, є те, що вона стала першою міжнародною організацією, яка визнала право людини звертатися за захистом своїх прав до міжнародного співтовариства і передбачила можливість захисту цих прав з допомогою суду [1; с. 344].

Вступ нової країни до складу Ради Європи пов'язаний не тільки з визнанням нею вимог Статуту і Європейської конвенції про захист прав людини, але й з визначенням тих кроків, які держава зробить у напрямку приведення свого законодавства у відповідність до європейських стандартів. Наприклад, під час вступу нашої країни до Ради Європи вона прийняла на себе наступні зобов'язання:

1. Підписати на момент вступу Європейську конвенцію з прав людини; протягом одного року ратифікувати Конвенцію та протоколи № 1, 2, 4, 7 та 11 до неї; до набрання чинності Протоколом № 11 визнати право особи звертатися до Європейської комісії з прав людини, а також визнати обов'язковість юрисдикції Європейського Суду з прав людини (ст. 25 та 46 Конвенції). Наша країна 11 вересня 1997 року ратифікувала Європейську конвенцію і протоколи № 1, 4, 7 до неї. Вона також: визнала право громадян України звертатися до Європейського Суду і обов'язковість його юрисдикції.

2. Протягом одного року з моменту вступу підписати та протягом трьох років ратифікувати Протокол № 6 Європейської конвенції з прав людини, який передбачає скасування смертної кари в мирний час, та ввести мораторій на виконання смертного вироку, який набуває чинності з моменту вступу. Наша країна 5 травня 1997 року підписала Протокол № 6, але й досі його не ратифікувала. Слід відзначити, що серед країн-членів Ради Європи на кінець 1999 року не ратифікували цей протокол Албанія, Польща, Росія, Турція. Взагалі цей процес досить складний і потребує часу. Навіть країни-давні члени Ради Європи досить недавно ратифікували цей протокол (Франція – у 1986 р., Італія – у 1988 р., Німеччина – у 1989 р., Великобританія – у 1999 р.). Були також небезпідставні закиди до нашої країни відносно додержання мораторію на виконання смертних вироків, що, безумовно, не сприяло зростанню міжнародного авторитету України.

3. Протягом одного року з моменту вступу до Ради Європи підписати та ратифікувати Європейську конвенцію про запобігання тортурам, нелюдському та такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. Наша країна ратифікувала цю конвенцію 5 травня 1997 року.

4. Протягом одного року з моменту вступу до Ради Європи підписати та ратифікувати Європейську рамкову конвенцію про захист прав національних меншин. Наша країна ратифікувала її 26 січня 1998 року.

5. Протягом одного року з моменту вступу підписати та ратифікувати Європейську хартію місцевого самоврядування і Хартію регіональних мов та мов національних меншин. Парламент нашої країни ратифікував Хартію регіональних мов у грудні 1999 року [4; с. 400].

Як ми бачимо, значну кількість своїх зобов'язань перед Радою Європи Україна виконала. Але це тільки початок досить складного і довготривалого процесу приведення нашого законодавства і роботи правоохоронної системи у відповідність до європейських стандартів. Головне те, що вже сьогодні громадяни України мають можливість користуватися системою захисту прав і свобод людини, яку створила Рада Європи.

Права людини – це соціальна спроможність людини вільно діяти, самостійно обирати вид та міру своєї поведінки з метою задоволення своїх різнобічних матеріальних та духовних потреб шляхом користування певними соціальними благами в межах, визначених законодавчими актами [5, с. 18].

Захист прав людини є одним з головних завдань міжнародної спільноти. Тому в цій галузі існує близько 300 декларацій, конвенцій, хартій, у різний час створених і визначених світовим співтовариством.

Багато фахівців з державного управління; політології, соціології, міжнародного права, міжнародних відносин приділяли і приділяють велику увагу даній проблемі і безпосередньо присвячували свої праці. У Західній та Центральній Європі і Росії накопичено багатий матеріал наукового та освітнього характеру, який присвячено політико-правовим проблемам діяльності Ради Європи, функціонуванні її інститутів, праву Ради Європи, зокрема в галузі захисту прав людини.

Аналіз опрацьованої літератури показує, що права людини та їх захист посідають головне місце в працях багатьох учених, які намагаються детально, глибоко і змістовно, кожен зі своєї позиції, висвітлити той чи інший аспект цієї проблеми. Але, на нашу думку, більш детального дослідження потребує питання, пов'язане із діями Ради Європи в боротьбі з дискримінацією, котре, у зв'язку з відсутністю відповідної правової бази, в недостатній мірі розглядається сучасними дослідниками.

За останні роки Європейський Союз пройшов тривалий шлях становлення своєї власної системи захисту прав людини: від повного відхилення ідеї, що захист прав людини може користуватися і перевагою перед положеннями права ЄС до розробки власного каталогу прав людини, яким стала Хартія основних прав. Це ставить перед Україною питання про необхідність удосконалення власної системи захисту прав людини, оскільки відповідно до критеріїв вступу до ЄС лише держава із відповідним рівнем дотримання прав та основних свобод людини може стати повноправним членом Євросоюзу.

Політико-правові реалії сьогодення переконують у необхідності створення дієвих юридичних механізмів, які дозволяють окремим особам, різним соціальним групам, громадянському суспільству повною мірою реалізовувати свої конституційні права і свободи.

На нашу думку, найбільш досконалим та ефективним регіональним механізмом захисту прав і свобод людини є Європейський конвенційний та інституційний механізми.

Ця позиція підкріплюється ст. 3 Статуту Ради Європи, в якій проголошується визнання таких базових принципів права, як верховенство права, здійснення прав та основних свобод людини тощо.

Ми пропонуємо до основних факторів підвищення дієвості роботи механізму захисту прав людини віднести: створення ефективних контрольних процедур поновлення порушених прав; вдосконалення правової бази з регулювання та захисту прав і свобод людини на національному та міжнародному рівнях, вдосконалення механізму реалізації конституційних прав і свобод; поширення інформації про права та свободи людини; надання допомоги професійними юристами, що розробляють проблеми прав людини, парламентарям та населенню; підвищення рівня правової культури і свідомості всіх суб'єктів права. Дотримання прав людини, поширення інформації про існуючі стандарти і забезпечення того, щоб люди знали про свої права, – це ті зобов'язання, що держави узяли на себе добровільно. Саме такі дії мають бути втілені в конкретну справу – захисту прав і свобод людини.

Література

1. Глотов С. А. Права человека и их защита в Европейском Суде / С. А. Глотов, Е. Г. Петренко. – М.: Юрист, 2000. – 344 с.
2. Гомьен Д. Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: права и практика / Д. Гомьен. – М.: МНИМП, 1998. – 598 с.
3. Гом'єн Д. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини / Д. Гом'єн. – Львів: Кальварія, 2000. – 172 с.
4. Мармазов В. Є. Україна в політико-правовому просторі Ради Європи: досвід і проблеми / В. Є. Мармазов, І. С. Піляєв. – К.: Вентурі, 1999. – 400с.
5. Рабінович П. М. Основоположні права людини: соціально-антропна сутність, змістова класифікація // Право України. – 2010. – № 2. – С. 18-23.

РОЛЬ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У ЗАПОБІГАННІ НАРКОМАНІЇ СЕРЕД МОЛОДІ

Бондар Н. О.

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Проблема глобального поширення та вживання наркотичних речовин на сьогодні є однією з найгостріших у системі забезпечення національної безпеки України. За інформаційними даними Центру медичної статистики МОЗ України у 2013 р. під профілактичним наглядом у наркологічних установах (періодичне вживання без ознак залежності) у зв'язку з вживанням наркотичних і прирівняних речовин перебувало – 727 осіб (654 - у віці 15-17 років, 73 особи у віці до 14 років). Під диспансерним наглядом (особи зі встановленою залежністю) через вживання наркотичних та кількох наркотичних речовин - 64 особи віком 15-17 років та 6 дітей до 14 років. Було госпіталізовано до наркологічних стаціонарів 69 осіб віком до 18 років через гостру інтоксикацію внаслідок вживання наркотичних речовин [4].

Проблема наркотиків існує на всіх континентах і в усіх країнах. На сьогодні поширення наркоманії в Україні прийняло епідемічний характер, охопило всю територію країни, особливо південний і східний регіони. Найбільш ураженими регіонами є Дніпропетровська, Луганська, Миколаївська та Херсонська області, де частка наркозалежних осіб від загальної чисельності мешканців регіону майже вдвічі перевищує середньо державний показник. Щодо кількості наркозалежних осіб, то на Одеську, Донецьку, Дніпропетровську, Луганську області припадає понад третини усіх наркоспоживачів України, які перебувають на обліку [3; 294].

Дану проблему ще більше загострили соціально-економічні реформи у державі, які призвели до зниження рівня життя, розшарування населення, криміналізацію суспільства,

дитячу бездоглядність. У результаті, ми зіштовхнулись із найстрашнішою катастрофою – деградацією молоді, дітей, оскільки проходить відчутний час від епізодичного вживання наркотичних речовин до формування залежності. З огляду на це проблема протидії наркоманії є актуальною. Цій проблемі присвячено доволі широке коло праць, зокрема це роботи: В.І. Борисова, В.О. Глушкова, О.І. Гурова, Н.О. Гуртової, А.І. Долгової, О.М. Костенка, М.Й. Коржанського, А.А. Музики та ін.

Мета нашого дослідження полягає у з'ясуванні ролі сімейного виховання як одного з основних заходів протидії наркотизації молоді.

Всесвітня організація охорони здоров'я ще в 1952 році дала формулювання визначенню наркоманії: "... наркоманією вважається стан періодичної або хронічної інтоксикації, шкідливої для людини і суспільства, викликаной неодноразовим вживанням наркотику" [5].

В Україні боротьба з наркоманією тривалий час велася без широкого розголосу. У літературі, особливо в радянський період, питання наркоманії майже не висвітлювали. Про цю проблему говорили побіжно, стверджуючи, що соціальних причин для наркоманії у нас немає. Однак наркомани у країні були, і їх кількість збільшувалася з кожним роком. Однією з причин поширення наркоманії є дефіцит знань про наркотики та їх вплив на організм людини. У багатьох людей, особливо у молоді, сформувалось неправильне уявлення про наркотики. Люди помиляються, вважаючи наркоманію розвагою, що відносить у світ приємних відчуттів. Вони навіть не підозрюють, яку небезпеку приховують у собі ці "задоволення", які наслідки спричиняють нешкідливі на перший погляд захоплення, до якої життєвої трагедії вони призводять. Ряди наркоманів поповнюють в основному люди, які не мають елементарних знань про наркотичні речовини і наслідки їх вживання. Цю наркотичну безграмотність необхідно чимшвидше викорінювати.

Однією із найважливіших причин наркотизації молоді є недоліки сімейного виховання. Такі обставини як: несприятлива обстановка в сім'ї, ворожі стосунки між батьками, невміння правильно виховати самостійну особистість, що цінує здоровий спосіб життя, нехтування підтримувати довірливі стосунки з дитиною, нерозуміння та зневажання інтересів дитини, безконтрольність її дозвілля, невірноваженість психоемоційного фону виховання підлітків, їх щоденне оточення, спілкування в соціумі, де знецінюються загальнолюдські принципи моралі - активно сприяють поширенню наркоманії серед молоді. Діти з таких сімей найбільше піддані ризику бути постійними учасниками правопорушень і часто вживати алкоголь та наркотики. Виходячи з цього серед найважливіших заходів запобіжного впливу є посилення ролі сімейного виховання [2; 243].

На нашу думку, батьки повинні надати дитині моральне виховання, яке стане запорукою і бар'єром під час провокуючих обставин. Адже діти, які виховуються в сім'ях, де систематично вживають алкоголь, наркотики піддані більшому ризику вживання адиктивних речовин. У цьому відіграють роль як генетичні фактори, так і вплив безпосереднього оточення. Проте, з іншого боку, існує висока імовірність наркотизації молоді у благополучних, заможних сім'ях. Заклопотаність батьків соціальним статусом, тривожність, конфлікти, нечасте спілкування з дитиною, їх інфантильність до дитячих переживань не можуть не відбитись на психологічному благополуччі підростаючої особистості. Тому часто, щоб привернути увагу рідних, підлітки вчиняють згубні речі, які із часом переростають у адиктивні звички.

Ефективна профілактична робота щодо запобігання наркоманії неможлива поза роботою з сім'єю. Завдання профілактики в сім'ях – відновити основні функції та цінності сім'ї. Адже правильне виховання формує відповідальну, самостійну, зацікавлену особистість із моральними цінностями, життєвими поглядами, здоровими способами отримання задоволення, власним досвідом перемог і повагою до себе. Саме батьки повинні обговорювати з дитиною проблеми наркоманії, розповідати про види наркотиків і їх

негативну дію на організм, про ймовірність виникнення залежності ,навіть, після першого разу їх вживання [1; 24].

Водночас, повинна проводитись інформаційно-роз'яснювальна робота серед батьків з даної тематики та готування педагогів до проведення індивідуальних і групових співбесід із батьками. Серед заходів запобігання наркоманії також є такі заходи як: залучення молоді до здорового способу життя шляхом створення відповідних соціально-економічних умов, відкриття соціальних центрів психологічної допомоги; створення на державному та місцевому рівнях програм, спрямованих на протидію незаконному обігу наркотиків та поширенню наркоманії; сприяння створенню координаційних центрів з профілактики наркоманії із залученням медичних, юридичних, освітніх працівників; скоординованість тісної взаємодії усіх служб та підрозділів органів внутрішніх справ із педагогічними працівниками, які б у свою чергу надавали результати статистичних звітів про стан наркоманії в регіоні; залучення до співпраці працівників ОВС у круглих столах, інформаційних бесідах для молоді; проведення через ЗМІ більш ефективної антинаркотичної пропаганди, шляхом використання різних форм подання матеріалу: соціальної реклами, інформаційних програм, телевізійних шоу; заборонення демонструвати фільми, які містять елементи пропаганди вільного ставлення до наркотиків та алкоголю. При врахуванні, зазначених пропозицій та виділенні достатніх коштів для організації координаційних центрів, профілактичні заходи можуть стати шляхом вирішення проблеми запобігання наркотизації молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волощук А.М. Заходи, спрямовані на зменшення шкоди від вживання наркотиків, та їх вплив на ефективність боротьби з поширенням наркоманії/А.М. Волощук// Південноукраїнський правничий часопис. - 2013. - № 1. - С. 23-25.

2. Градецький А.В. Запобігання вживанню наркотичних засобів особами молодіжного віку на індивідуальному рівні/ А.В. Градецький// Право і безпека. – 2012. - № 5(47). – С.242-247.

3. Заєць І.С. Запобігання зловживанню наркотичними речовинами серед молоді/ І.С. Заєць// Університетські наукові записки. – 2011. - № 4(40). – С. 292-297.

4. Щодо профілактичної роботи з запобігання протидії поширенню наркоманії серед дітей та учнівської молоді Міністерство освіти і науки України, 17.02.2014.- № 1/9-118 (Нормативний документ Міносвіти і науки України. Лист) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/59/196/6561/>

5. Official Records of the Economic and Social Council Fourteenth Session, Supplement n. 1 (E/2331). – P. 12 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www2.ohchr.org/english/issues/opinion/articles1920_iccpr/docs/A-2929.pdf

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТЫГНЕННЯ ПЕНІ В СУДОВОМУ ПОРЯДКУ ЗА КРЕДИТНИМ ДОГОВОРОМ.

Філіпович В.Є.

Асистент кафедри цивільно-правових дисциплін

Пеня відноситься до системи штрафних санкцій, як виду системи відповідальності за порушення виконання зобов'язань за договором, у т.ч. і грошових.

У разі порушення зобов'язання настають наслідки, встановлені договором або законом, зокрема сплата неустойки (штрафу та пені).

Суд повинен виходити з того, що згідно ст.549 ЦК України пеня не є компенсацією, а є видом забезпечення виконання зобов'язання.

Щодо специфіки стягнення пені, слід зазначити, що позовна давність застосування штрафних санкцій встановлена п.1 ч.2 ст.258 ЦК України і не перевищує одного року. З даної сентенції випливає, що хоча договором може передбачатись договірний строк стягнення пені, проте слід підкреслити, що згідно чинного законодавства договір не може погіршувати становище сторін договору всупереч Закону.

Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України у постанові від 03.09.2014 року суд касаційної інстанції, погодився з рішенням апеляційної інстанції, який, застосовуючи пункт першої частини першої статті 258 ЦК України, виходив із того, що нарахування суми пені за період, який перевищує один рік, суперечить вимогам закону. Ключовим в даній постанові є саме вказівка, що суми пені за період, який перевищує один рік, суперечить вимогам закону

Окрім зазначеного, звертаю увагу суду, що ч.3 ст.551 ЦК передбачена можливість зменшення неустойки, якщо вона значно перевищує розмір збитків.

Відповідно до п.27 постанови пленуму ВСС «Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин» від 30.03.2012 №5 положення ч.3 ст.551 ЦК про зменшення розміру неустойки може бути застосовано судом тільки за заявою відповідача до відсотків, котрі нараховуються як неустойка (*і не може бути застосовано до сум, які нараховуються згідно з ч.2 ст.625 ЦК, оскільки останні мають іншу правову природу. При цьому проценти, які слід сплатити згідно з положеннями стст.1054, 1056¹ ЦК, у такому порядку не підлягають зменшенню через неспівмірність із розміром основного боргу, оскільки вони є платою за користування грошима й підлягають сплаті дебітором за правилами основного боргу*).

Для можливості застосування ч.3 ст.551 ЦК, слід відмітити, що істотними обставинами в розумінні даної норми можна вважати:

- ступінь виконання зобов'язання боржником;
- майновий стан сторін, які беруть участь у зобов'язанні;
- не лише майнові, але й інші інтереси сторін, що заслуговують на увагу, наприклад відсутність негативних наслідків для позивача через прострочення виконання зобов'язання.

Окремо слід звернути увагу на застосування п.5 ч.3 ст.18 Закону України «Про захист прав споживачів», а саме несправедливими є умови договору про встановлення вимоги щодо сплати споживачем непропорційно великої суми компенсації (понад 50% вартості продукції) в разі невиконання ним зобов'язань за договором.

Вважаю за необхідне навести приклади судової практики, щодо застосуванню статті 551 Цивільного кодексу України та статті 18 Закону України «Про захист прав споживачів».

1. Рішення Апеляційного суду Полтавської області від 23 листопада 2011 року, справа № 22ц-3904/11

...апеляційна скарга підлягає частковому задоволенню з наступних підстав.

По справі встановлено, що 23.11.2007 р. ОСОБА_2 складено заяву анкети на відкриття карткового рахунку та одержання платіжної картки Банку «Фінанси та Кредит». В той же день між ОСОБА_2 та банком укладено договір про відкриття кредитної лінії у формі овердрафту №009-О/020287, за яким банк відкрив картковий рахунок, на якому обліковуються операції, здійснені клієнтом з використанням картки VISA HOMER_1 на умовах забезпеченості, повернення, терміновості і оплатності відновлювальну кредитну лінію в розмірі ліміту овердрафту 6000 грн., з оплатою відсотків за використання кредитних ресурсів в розмірі процентної ставки 21% річних. За умовами договору клієнт зобов'язаний повернути отриманий кредитний ресурс в строк до 12.11.2009р. та виплатити проценти за його користування.

У визначений умовами договору строк відповідач отримані кошти не повернув, відсотки за його користування не сплатив.

Частково задовольняючи позовні вимоги, суд першої інстанції виходив з того, що відповідач не виконав передбачених умовами договору зобов'язань, починаючи з 25.03.3009р. несвоечасно сплачує кредит, відсотки та щомісячну комісію, у зв'язку з чим утворилась заборгованість в розмірі 6000 грн. по кредиту, 6491 грн.64 коп. заборгованості по відсотках та 23420 грн. в якості пені. Оскільки для вимог про стягнення пені ст.258 ЦК України передбачена спеціальна позовна давність, судом вирішено питання про стягнення пені в межах одного року, що склало 17126 грн.

З вказаним висновком не в повній мірі погоджується колегія суддів з наступних підстав.

Так, відхиляючи заперечення представника відповідача про застосування до спірних правовідносин, які виникли внаслідок укладення між сторонами споживчого кредиту, положень Закону України «Про захист прав споживачів» щодо зменшення розміру штрафних санкцій у вигляді пені, суд першої інстанції виходив з того, що згідно ст.549 ЦК України пеня не є компенсацією, а є видом забезпечення виконання зобов'язання.

Вказаний висновок не виключає можливості застосування до визначення розміру пені за порушення боржником свого зобов'язання положень Закону України «Про захист прав споживачів», зокрема вимог п.5 ч.3 ст.18 згаданого Закону. Постановою Пленуму ВСУ № 5 від 12.04.1996 р. «Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів» роз'яснено, що до відносин, які регулюються Законом України «Про захист прав споживачів» відносяться і ті, що виникають із договорів про надання фінансово-кредитних послуг для задоволення власних потреб громадян, у тому числі про надання кредитів, відкриття й ведення рахунків, проведення розрахункових операцій.

Крім того, при вирішенні вказаного спору необхідно застосовувати висновки, викладені в рішенні Конституційного суду України №15-рп/2011 від 10.11.2011р. у справі №1-26/2011 за конституційним зверненням громадянина Степаненка Андрія Миколайовича щодо офіційного тлумачення положень пунктів 22, 23 статті 1, статті 11, частини восьмої статті 18, частини третьої статті 22 Закону України "Про захист прав споживачів" у взаємозв'язку з положеннями частини четвертої статті 42 Конституції України (справа про захист прав споживачів кредитних послуг) про поширення на правовідносини між кредитором та позичальником (споживачем) за договором про надання споживчого кредиту, що виникають як під час укладання, так і під час виконання такого договору положень п.п.22, 23 ст.1, ст.11 Закону України «Про захист прав споживачів».

За вказаних обставин, колегія суддів вважає за можливе застосувати положення п.5 ч.3 ст.18 Закону України «Про захист прав споживачів» при визначенні розміру пені, оскільки визначений позивачем розмір останньої є непропорційно великим в порівнянні з розміром заборгованості по кредиту.

Таким чином до стягнення з відповідача підлягатиме 3000 грн. як п'ятдесят відсотків від розміру заборгованості по кредиту на суму 6000 грн...

Таким чином слід зробити висновок: в даному випадку пеня стягувалась зовсім за іншим критерієм, а саме за критерієм співмірності відповідно до п.5 ч.3 ст.18 Закону України «Про захист прав споживачів».

На підтвердження даного доводу слід навести приклади інших рішень:

2. Ухвала Апеляційного суду Закарпатської області від 27 вересня 2012 року, справа № 712/2-5391/2011

... апеляційна скарга не підлягає задоволенню з наступних підстав.

Приймаючи оскаржуване рішення, суд першої інстанції свій висновок мотивував тим, що укладення додаткової угоди суперечить принципу добросовісності, що призвело до дисбалансу договірних прав та обов'язків на шкоду позивача як споживача.

З такою мотивацією колегія суддів погоджується.

Як роз'яснено в постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ №5 від 30.03.2012р. «Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають з кредитних правовідносин», - п.14 - при вирішенні спорів про визнання кредитного договору недійсним слід враховувати вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину, зокрема ст.ст.18, 19 ЗУ «Про захист прав споживачів».

В даному випадку розмір пені збільшено з 28% до 584%, що є явно несправедливим. Така умова договору відповідно до ч.5 ст.18 зазначеного Закону може бути визнано недійсною, що судом першої інстанції і зроблено.

Інші доводи апеляційної скарги - стосовно застосування норм ЦК України - правового значення для вирішення даного спору не мають, оскільки до даних правовідносин слід застосовувати вказане положення ЗУ «Про захист прав споживачів», який є спеціальним по відношенню до норм ЦК України...

3. Ухвала Апеляційного суду Миколаївської області від 10 жовтня 2012 року, справа № 1490/4193/12

... апеляційна скарга не підлягає задоволенню з наступних підстав.

Задовольняючи частково позовні вимоги про стягнення з відповідача на користь ПАТ КБ "ПриватБанк" заборгованості за кредитним договором, заборгованості по процентам та комісії, суд першої інстанції на підставі ст.ст.526, 1054-1056 ЦК України прийшов до правильного висновку, що відповідач ОСОБА_3 не виконав узятих на себе зобов'язань за кредитним договором, а тому зобов'язаний повернути борг з врахуванням процентів та штрафу. Також, відповідає вимогам ч.3 ст.551 ЦК України, ст.61 Конституції України та є правильним висновок суду щодо зменшення розміру штрафу і звільнення відповідача від сплати пені.

Як вбачається з матеріалів справи, 10 січня 2007 року між ПАТ КБ "ПриватБанк" та ОСОБА_3 був укладений кредитний договір на суму 1 925 грн. зі сплатою 12% річних строком на 5 місяців (а.с. 6-10).

Посилання в апеляційній скарзі на те, що суд помилково відмовив в задоволенні позову про стягнення пені є безпідставними.

Так, згідно п. 5.1 умов надання споживчого кредиту, при порушенні позичальником будь-якого із зобов'язань, передбачених його заявою та п.п. 3.2.2, 3.2.3 даних умов, Банк має право нарахувати, а позичальник зобов'язується сплатити банку пеню в розмірі 0,15% від суми простроченого платежу, але не менше 1 грн. за кожний день прострочки платежу.

Відповідно заяви позичальника, встановлено строк платежів з грошового зобов'язання та передбачена відповідальність за порушення зобов'язання.

Пунктом 5.3 умов надання споживчого кредиту встановлено, що при порушенні позичальником строків платежів по будь-якому з грошових зобов'язань, передбачених договором, більш ніж на 30 днів, позичальник зобов'язаний сплатити Банку штраф у розмірі 500 грн. + 5% від суми заборгованості.

Згідно ст.61 Конституції України, ніхто не може бути двічі притягнутий до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме порушення.

Таким чином, суд прийшов до правильного висновку щодо відмови в задоволенні позову про стягнення пені.

Неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, яке боржник повинен передати кредиторі у разі порушення боржником зобов'язання (ч.1 ст. 549 ЦК).

Положенням ч.3 ст.551 ЦК України передбачено, що розмір неустойки може бути зменшений за рішенням суду, якщо він значно перевищує розмір збитків, та за наявності інших обставин, які мають істотне значення.

Зазначена норма матеріального права передбачає зменшення розміру неустойки при наявності двох умов, які не взаємопов'язані між собою.

Тому, посилення в апеляційній скарзі на те, що розмір неустойки може бути зменшений судом за одночасної наявності обох умов ґрунтується на помилковому тлумаченні закону.

Зменшуючи розмір штрафу, суд врахував скрутне матеріальне становище відповідача, що він не працює та є інвалідом другої групи.

Як вбачається з матеріалів справи, висновком МСЕК від 10 серпня 2011 року відповідачу заборонено працювати водієм, рекомендована праця на 0,5-0,75 ставки переважно в положенні сидячи та йому встановлена друга група інвалідності (а.с. 22).

Таким чином, у суду першої інстанції були наявні підстави для зменшення розміру неустойки та суд об'єктивно оцінив конкретну ситуацію по справі...

4. Ухвала Апеляційного суду Чернігівської області від 01 червня 2012 року, справа №22-ц-1859/2012

... апеляційна скарга підлягає відхиленню, а рішення суду - залишенню без змін, виходячи з наступного.

По справі встановлено, що відповідно до заяви позичальника від 12.04.2008р. ПАТ КБ "ПриватБанк" надав ОСОБА_5 строковий кредит у сумі 5580,00 грн. на строк 24 місяці з 12.04.2008р. по 12.04.2010р. включно.

... Зокрема, у випадку несвоечасного погашення заборгованості по кредиту позичальник сплачує Банку пеню у розмірі 0,5% від суми простроченої заборгованості по кредиту за кожний день прострочки, але не менше 1 гривні за кожний день прострочки платежу. (п. 5.1). При порушенні позичальником строків платежів по будь-якому з грошових зобов'язань, передбачених договором, більш ніж на 30 днів, позичальник зобов'язаний сплатити банку штраф у розмірі 500 грн. + 5 % від суми заборгованості (п. 5.3), (а. с. 4-8).

Згідно розрахунку, станом на 22.02.2012р. розмір заборгованості ОСОБА_5 за вказаним вище кредитним договором складає 24 210,50 грн., з них: 4234,95 грн. - заборгованість за кредитом; 330,33 грн. - заборгованість за відсотками; 1 607,04 грн. - заборгованість з комісії; 16 409,11 грн. - заборгованість з пені, а також штрафи відповідно до п. 5.3 Умов та правил надання банківських послуг: 500,00 грн. - штраф (фіксована частина); 1129,07 грн. - штраф (відсоток від суми заборгованості) (а. с. 3).

... Зменшуючи нараховану позивачем суми неустойки - пені за несвоечасність виконання позивачем зобов'язань за кредитним договором з 16409,11 грн. до 2 000 грн., суд першої інстанції обґрунтовано послався на те, що розмір пені значно перевищує розмір заборгованості за кредитом, відсотками та комісією за користування останнім. Крім того ОСОБА_5 до суду була подана заява, в якій він зазначає, що має скрутне матеріальне становище, проживає з матір'ю пенсіонеркою, та просить суд зменшити розмір неустойки - пені.

Судом першої інстанції з врахуванням обставин справи вірно застосовано до спірних правовідносин положення ч.3 ст.551 ЦК України і зменшено нараховану позивачем суму неустойки (пені), оскільки вона значно перевищує розмір заборгованості за кредитом, відсотками та комісією за користування останнім.

Доводи апеляційної скарги стосовно того, що розмір неустойки може бути зменшений лише за наявності одночасно обох умов, зазначених в ч.3 ст.551 ЦК України (якщо розмір неустойки значно перевищує розмір збитків, та за наявності інших обставин, які мають істотне значення), не заслуговують на увагу, оскільки ґрунтуються на невірному розумінні апелянтом положень зазначеної статті...

Отже, судова практика склалася таким чином, що суди задовольняють вимоги щодо зменшення неустойки, визнання окремих умов кредитного договору щодо останньої

недійсними керуючись ст.551 Цивільного кодексу України та ст.18 Закону України «Про захист прав споживачів».

Зокрема питання поширення Закону України «Про захист прав споживачів» на кредитні правовідносини між банками та фізичними особами стосовно споживчих кредитних договорів вирішено Рішенням Конституційного Суду України №15-рп/2011 від 10.11.2011р. у справі №1-26/2011 за конституційним зверненням громадянина Степаненка Андрія Миколайовича щодо офіційного тлумачення положень пунктів 22, 23 статті 1, статті 11, частини восьмої статті 18, частини третьої статті 22 Закону України "Про захист прав споживачів" у взаємозв'язку з положеннями частини четвертої статті 42 Конституції України (справа про захист прав споживачів кредитних послуг) та Постановою Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ №5 від 30.03.2012р. «Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають з кредитних правовідносин», які прямо вказують на поширення дії даного закону на кредитні відносини як щодо укладання так і виконання даної категорії договорів.

Існує позиція апеляційних судів відносно того, що положення п.5 ч.3 ст.18 Закону України «Про захист прав споживачів» розповсюджує свою дію на умови кредитного договору стосовно неустойки, що дає змогу обмежити її розмір до 50% суми основної заборгованості.

Стосовно ч.3 ст.551 Цивільного кодексу України позиція апеляційних судів полягає в тому, що підставою для зменшення неустойки за рішенням суду є наявність хоча б однієї з підстав передбаченої даною статтею: значне перевищення суми неустойки розміру збитків, інші обставини, які мають істотне значення.

УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄС – ВАЖЛИВИЙ КРОК НА ШЛЯХУ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Шевчук Л. М.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода) [1], безумовно, стало однією із найважливіших подій глобального політико-економічного характеру, котрі відбулися у нашій державі в поточному році.

Як відомо, політична частина Угоди була підписана ще 21 березня 2014 року, а економічна її частина – під час саміту ЄС 27 червня у Брюсселі. В цілому ж документ був ратифікований Україною Законом від 16.09.2014 р. [3]. Одразу після цього, 17.09.2014 р., розпорядженням Кабінету Міністрів України за № 847-р було затверджено План заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, на 2014-2017 роки [4].

В системі заходів, визначених в Угоді (розвиток та зміцнення політичного діалогу нашої країни з ЄС, насамперед стосовно зовнішньої та безпекової політики, утвердження верховенства права, покращення правоохоронної діяльності, зміцнення судової системи та гарантування її незалежності й неупередженості, поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі Україна-ЄС, а також фінансове, економічне й секторальне співробітництво), важливе місце належить діям, спрямованим на вдосконалення забезпечення прав і свобод людини в державі. Більше того, повага до демократичних принципів, прав людини та основоположних свобод визначені у ст. 2 Угоди основними елементами підписаного документу [1].

Зокрема, серед важливих норм Угоди, присвячених забезпеченню прав та свобод людини в Україні, потрібно виділити такі: зміцнення поваги до демократичних принципів, верховенства права та доброго врядування, прав людини та основоположних свобод, у тому числі прав осіб, які належать до національних меншин, недискримінації осіб, які належать до меншин, і поваги до різноманітності, а також внесок у консолідацію внутрішніх політичних реформ, як одна із цілей політичного діалогу (ст. 4); боротьба з тероризмом (ст. 13); верховенство права та повага до прав людини і основоположних свобод (ст. 14); захист персональних даних (ст. 15); співробітництво у сфері міграції, притулку та управління кордонами (ст. 16); поводження з працівниками (ст. 17); мобільність працівників (ст. 18); рух осіб (ст. 19); тимчасова присутність фізичних осіб для цілей економічної діяльності (частина 4) та деякі ін.

Потрібно зауважити, що багатоаспектність передбачених Угодою прав і свобод людини у різних сферах її життєдіяльності є логічним продовженням визначеного у ч. 2 ст. 11 Закону України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” орієнтуру на інтеграцію України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі [2] (зовнішня політика) та принципу забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, повага до гідності кожної особи (внутрішня політика) (ч. 2 ст. 2) [2].

Як засвідчує історичний досвід, подібні міжнародні угоди, які укладаються ЄС з третіми країнами, ґрунтуються на взаємній довірі та мають на меті розвиток дійсно тривалих, міцних відносин щодо співробітництва у багатьох сферах, аж до приєднання держави до Союзу.

Таким чином, саме підписання Угоди між ЄС та Україною є тим фактором, який засвідчує готовність та реальну здатність нашої держави здійснювати вкрай необхідні сьогодні для країни та суспільства політичні та економічні реформи, а також заходи у сфері забезпечення прав та свобод людини, переведення рівня їх гарантування й захисту на якісно вищий рівень.

Масштабність, комплексність та багатогранність укладеної Угоди підтверджують серйозність заявлених намірів як з боку ЄС, так і зі сторони нашої держави. Водночас цей документ повинен стати, передусім, своєрідною основою, глобальним орієнтиром для важливих змін у політичній, правовій та соціально-економічній сферах України, невід’ємним елементом яких є забезпечення прав і свобод людини в державі та суспільстві. Реалізація ж передбачених національним законодавством заходів з імплементації положень Угоди, ефективність їх втілення в життя стане свідченням дійсного вибору України європейського вектору свого подальшого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода від 21.03.2014 р. [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

2. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 40. – Ст. 527.

3. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 40. – Ст. 2021.

4. План заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, на 2014-2017 роки, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 р. № 847-р [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-p>.